

Letterliedjes

ter ondersteuning van aanvankelijk lezen

De kracht van muziek in het leesonderwijs

Educatieve Bachelor in   Kleuteronderwijs

Academiejaar   2021-2022

Zittijd/ examenkans   1ste

Promotor   Dhr. De Maré Rik

Student   Bekkers Sarah

BACHELORPROEF

Letterliedjes

ter ondersteuning van aanvankelijk lezen

De kracht van muziek in het leesonderwijs

Educatieve Bachelor in   Kleuteronderwijs

Academiejaar   2021-2022

Zittijd/ examenkans   1ste

Promotor   Dhr. De Maré Rik

Student   Bekkers Sarah

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	2
Woord vooraf en dankwoord	7
Samenvatting	8
1. Inleiding	9
1.1 <i>Motivatie, aanleiding voor het onderzoek.....</i>	9
1.2 <i>Probleemstelling, onderzoeksvraag, doelstellingen.....</i>	11
1.3 <i>Methodologie.....</i>	12
2. Literatuuronderzoek over aanvankelijk lezen.....	14
2.1 <i>Lezen en geletterdheid.....</i>	14
2.1.1 <i>Verschillende domeinen van het leesonderwijs .....</i>	14
2.1.2 <i>Drie fasen in het leesonderwijs: voorbereidend, aanvankelijk en voortgezet lezen .....</i>	14
2.1.3 <i>Drie niveaus van geletterdheid: ontluikende, beginnende en gevorderde geletterdheid.....</i>	15
2.1.4 <i>Laaggeletterdheid of functioneel analfabetisme .....</i>	15
2.2 <i>Aanvankelijk lezen .....</i>	17
2.2.1 <i>Terminologie bij het spreken over aanvankelijk lezen .....</i>	17
2.2.2 <i>Twee belangrijke stromingen over de cognitieve ontwikkeling van kinderen .....</i>	17
2.2.3 <i>Letterkennis als fundament voor aanvankelijk lezen .....</i>	20
2.2.4 <i>Het belang van grafeem-foneembewustzijn voor aanvankelijk lezen .....</i>	21
2.2.5 <i>Andere factoren die aanvankelijk lezen beïnvloeden .....</i>	23
3. Bronnenonderzoek naar letterliedjes.....	24
3.1 <i>Letterliedjes als onderdeel van het muziekgenre kinderliedjes.....</i>	24
3.1.1 <i>Kinderliedjes zijn een ideale manier om ontwikkeling bij kinderen te stimuleren .....</i>	24

3.1.2	De onderwerpen sluiten aan bij de belevingswereld van kinderen	24
3.1.3	Het belang van attributen, spelletjes en gebaren bij het zingen van liedjes	25
3.1.4	Goed rijm maakt een kinderlied aantrekkelijk om te zingen	25
3.1.5	De melodie van een kinderlied is eenvoudig en binnen het bereik van de kinderstem	26
3.1.6	Structuur van kinderliederen: stapellied, coupletlied of echo-zingen	26
3.1.7	Eigen definitie van letterliedjes.....	26
3.2	<i>Kritische evaluatie van bronnen die klanken, letters of letterliedjes aanbieden.....</i>	28
3.2.1	Moonen (2019) laat zich kritisch uit over het letterliedje oo van <i>Veilig leren lezen</i>	28
3.2.2	Kritische analyse van het boek <i>ABC, zing maar mee</i> (Kapitein Winokio, 2015)	28
3.2.3	Kritische analyse van het boek <i>Het verhaal van O</i> (De Doncker, 2007)	29
3.2.4	Kritische analyse van het boek van A tot Zet (De Doncker, 2010)	29
3.2.5	Kritische analyse van het boek <i>Kleuter-wijs</i> (Haverkort et al., 2008).....	35
3.3	<i>De kracht van muziek in het lesonderwijs.....</i>	36
3.3.1	Muzikale ontwikkeling helpt om beter te kunnen luisteren	36
3.3.2	Muziek is leven.....	37
3.3.3	Pleidooi voor meer muziek in het onderwijs.....	39
3.3.4	Het belang van muziek en zingen voor de taalontwikkeling bij kinderen	39
4.	Bevraging van het werkveld	40
4.1	<i>Op zoek naar antwoorden via de concrete klassituatie .....</i>	40
4.1.1	Observatie in de Freinetschool De Bonte Specht in Roeselare	40
4.1.2	Taalles in de Vrije Basisschool De Brug in Staden	40
4.2	<i>Op zoek naar antwoorden via een bevraging van leerkrachten eerste leerjaar .....</i>	41
4.2.1	Achtergrondinfo bij de opzet en de verwerking van de bevraging	41
4.2.2	Meest voorkomende leesproblemen	42

4.2.3	Integratie van andere vakgebieden bij aanvankelijk lezen	43
4.2.4	Letterliedjes zijn nog niet door alle leerkrachten gekend en worden relatief weinig ingezet	43
4.2.5	Letterliedjes zijn een goed hulpmiddel bij aanvankelijk lezen	43
4.2.6	Leerkrachten zijn bereid goede letterliedjes te gebruiken in de klas	44
4.2.7	Leerkrachten tonen sterke interesse in de resultaten van mijn onderzoek	45
5.	Eigen visie	46
5.1	<i>Keuze voor de term aanvankelijk lezen.....</i>	46
5.2	<i>Letterliedjes kunnen al gebruikt worden vanaf de derde kleuterklas .....</i>	46
5.3	<i>Letterliedjes: klanken aanbieden met visuele ondersteuning .....</i>	47
5.4	<i>Het belang van letterliedjes voor de taalontwikkeling .....</i>	48
5.5	<i>Differentiatie bij het werken met letterliedjes .....</i>	48
5.6	<i>Criteria waaraan goede letterliedjes dienen te voldoen .....</i>	48
5.6.1	Letterliedjes zijn educatief: ze zijn bedoeld ter ondersteuning van het leesonderwijs	49
5.6.2	Multisensoriële aanpak: combinatie van rijm, beweging en visuele ondersteuning	49
5.6.3	Humoristisch, verrassend en uitnodigend tot interactie over letters en klanken.....	49
5.7	<i>De ontwikkeling van mijn letterliedjes .....</i>	50
6.	Praktijk: eerste versie van 'Letterliedjes met Sarah'	51
6.1	<i>Letterliedje over G en H.....</i>	51
6.2	<i>Letterliedje over B en D.....</i>	52
6.3	<i>Letterliedje over F en V .....</i>	54
6.4	<i>Letterliedje over S en Z.....</i>	55
6.5	<i>Letterliedje over OO.....</i>	56
6.6	<i>Letterliedje over UU .....</i>	57
6.7	<i>Letterliedje over EI en IJ .....</i>	58

6.8	<i>Letterliedje over IE en EI</i>	59
6.9	<i>Letterliedje over AAI, OOI, OEI</i>	60
7.	Feedback op de eerste versie van ‘Letterliedjes met Sarah’	61
7.1	<i>Feedback vanuit het ruime werkveld</i>	61
7.2	<i>Try-out in twee klassen van het eerste leerjaar en in één derde kleuterklas</i>	67
7.2.1	Try-out van het liedje over AAI, OOI, OEI in twee klassen van het eerste leerjaar	67
7.2.2	Try-out van al mijn letterliedjes in de derde kleuterklas	67
7.2.3	Beknopte bevraging onder leerlingen van drie klassen	68
8.	Praktijk: huidige versie van ‘Letterliedjes met Sarah’	70
8.1	<i>Nieuwe versie op basis van feedback en literatuuronderzoek</i>	70
8.2	<i>Algemene lessuggesties</i>	71
8.3	<i>Achtergrond en didactische tips bij de letterliedjes</i>	72
8.3.1	Achtergrond en didactische tips bij het liedje over G en H	72
8.3.2	Achtergrond en didactische tips bij het liedje over B en D	73
8.3.3	Achtergrond en didactische tips bij het liedje over F en V	74
8.3.4	Achtergrond en didactische tips bij het liedje over S en Z	75
8.3.5	Achtergrond en didactische tips bij het liedje over OO	76
8.3.6	Achtergrond en didactische tips bij het liedje over UU.....	77
8.3.7	Achtergrond en didactische tips bij het liedje over EI en IJ.....	78
8.3.8	Achtergrond en didactische tips bij het liedje over IE en EI	78
8.3.9	Achtergrond en didactische tips bij het liedje over AAI, OOI, OEI	79
8.4	<i>Partituren van alle letterliedjes</i>	80
8.5	<i>Auditieve en visuele ondersteuning via filmpjes en tekeningen</i>	92
8.6	<i>Motorische ondersteuning door bewegingen die bij de letterliedjes horen</i>	95

8.7	<i>QR-codes om de bijhorende video's op YouTube te kunnen gebruiken</i>	102
8.8	<i>Een nieuwe, algemenere definitie dringt zich op</i>	106
9.	Resultaat en conclusie	107
9.1	<i>Doelstellingen en stand van zaken</i>	107
9.2	<i>Evaluatie</i>	108
9.3	<i>Vooruitblik</i>	108
10.	Afkortingenlijst	110
11.	Lijst met figuren	111
12.	Bronvermelding	112
13.	Bijlagen	114
13.1	<i>Bijlage A: Eerste bevraging</i>	114
13.2	<i>Bijlage B: Feedback op de aangeboden letterliedjes</i>	171

Woord vooraf en dankwoord

De bachelorproef die nu voor u ligt is geschreven ter afsluiting van de driejarige opleiding Educatieve Bachelor in Kleuteronderwijs. Er is een heel groeiproces aan vooraf gegaan en ik had deze nooit kunnen schrijven zonder de erg gewaardeerde bijdrage van zovelen. Enkelen onder hen wil ik daarom graag bij naam noemen en uitdrukkelijk bedanken voor de inspanningen die zij leverden.

Eerst en vooral gaat mijn dank uit naar Leen Van der Stock (trajectbegeleider), Rik de Maré (promotor), Martien De Vrieze en Danny Huijsmans (kritische vrienden), de 155 leerkrachten die mijn bevraging invulden, de gebruikers van mijn letterliedjes en de 60 personen die mij feedback bezorgden. Dank aan de familie Deswarte voor het gebruik van hun digitale piano. Dank aan Rita Dewulf voor het nalezen van de tekst. Dank aan Alice en Eline Bekkers om de bewegingen bij de liedjes zo enthousiast uit te beelden. Dank aan hun ouders voor de toestemming om deze foto's te publiceren.

Ook dank aan de leerkrachten en directie van de Vrije Basisschool De Brug (Scholengemeenschap Staho) die mij de kans gaven om mijn letterliedjes uit te proberen. Ook al mijn muziekleerkrachten van STAP Roeselare wil ik van harte bedanken voor de degelijke opleiding die ik bij hen genoten heb. Dank aan Lennert Cools van Da Capo Torhout, mijn vrienden en leerkrachten van de toneelopleiding voor de ontspannende en inspirerende momenten tussendoor en aan mijn ouders en familie omdat zij steeds in mij bleven geloven. Oprechte dank dus aan iedereen die rechtstreeks of onrechtstreeks betrokken was bij het schrijven van deze bachelorproef. Ik hoop dat jullie er ook zelf iets zullen van opsteken en plezier zullen beleven aan het lezen ervan.

Ik twijfelde aanvankelijk sterk tussen de Educatieve Bachelor in Kleuteronderwijs en de Educatieve Master Muziek en Podiumkunsten. Sinds mijn 15de begeleidde ik themakampen voor kleuters en voelde ik de liefde voor deze doelgroep groeien. Dit was doorslaggevend voor mijn uiteindelijke keuze. Deze bachelorproef combineerde voor mij het beste van twee werelden. Ik hoop dat ik met mijn kennis over aanvankelijk lezen en muziek het verschil kan maken in het leesonderwijs.

Deze bachelorproef is voor mij het sluitstuk van mijn opleiding en het begin van een nieuw hoofdstuk in mijn leven. Ik zie dan ook vol vertrouwen uit naar de toekomst. Mocht u na het lezen van deze bachelorproef zin krijgen om zelf ook aan de slag te gaan met letterliedjes mag u mij steeds contacteren. Ik heb namelijk heel veel zin om nog nieuwe letterliedjes te schrijven of vorming te geven over dit boeiende onderwerp.

Samenvatting

Student: Bekkers, Sarah

E-mail: bekkerssarah@outlook.com

Opleiding: HOWEST lerarenopleiding Brugge Educatieve Bachelor in Kleuteronderwijs

Promotor: De Maré, Rik

Letterliedjes ter ondersteuning van aanvankelijk lezen

De kracht van muziek in het leesonderwijs

Doelgroep: kinderen uit het eerste leerjaar en hun leerkrachten

Terwijl kinderen spontaan leren praten, vergt leren lezen een grote inspanning. Wetenschappers zijn het erover eens dat muziek een cruciale rol speelt in de ontwikkeling van kinderen. In deze bachelorproef onderzoeken we hoe letterliedjes ondersteunend kunnen zijn voor het leesonderwijs.

Eerst wordt gefocust op lezen en geletterdheid. Welke fasen doorlopen kinderen, op welke moeilijkheden stoten ze en hoe ontstaat laaggeletterdheid? Wanneer wordt er best gestart met leesonderwijs en welke factoren spelen een rol bij aanvankelijk lezen? Letterkennis en grafeem-foneembewustzijn zijn alvast van essentieel belang en kinderen moeten ondersteund worden in dit proces. Vanuit een bevraging waaraan 155 respondenten deelnamen, blijkt dat letterliedjes hierin ondersteuning kunnen bieden.

Vervolgens worden letterliedjes onderzocht binnen het ruimere muziekgenre van de kinderliedjes. Er wordt een definitie van letterliedjes opgesteld en verschillende bronnen die letters of letterliedjes aanbieden worden geanalyseerd en geëvalueerd voor het gebruik ervan in de klas. Tot slot volgt een pleidooi voor meer muziek in het onderwijs.

Vanuit het literatuuronderzoek en de bevindingen van het werkveld blijkt een grote nood aan goede, educatieve letterliedjes. Daarom componeerde ik er zelf, zong ze in, voorzag ze van passende tekeningen, maakte video's en plaatste ze op YouTube. De 3206 weergaven en 22 abonnees, de 60 reacties via verschillende kanalen en de try-out bij 59 leerlingen leverden positieve feedback op. Er was ook vraag naar nieuwe liedjes. De criteria die ik vooraf had opgesteld bleken ook duidelijk uit de feedback. Vanuit deze input heb ik nog achtergrondinfo, nieuwe tekeningen, extra bewegingen en nieuwe geluidsopnames en versies toegevoegd. Ik ben ervan overtuigd dat kinderen er plezier zullen aan beleven en dat mijn letterliedjes een ondersteuning zullen zijn bij aanvankelijk lezen.

1. Inleiding

1.1 Motivatie, aanleiding voor het onderzoek

Kinderen over heel de wereld spreken moeiteloos en vrij snel hun moedertaal. Dit gebeurt op een heel natuurlijke en spontane wijze. Ouders spreken hun kind aan, zingen liedjes, vertellen, ... zonder daarbij didactisch te werk te gaan. Toch kunnen kinderen zich vrij snel verstaanbaar maken.

(Ceyssens, 2018, p. 11; Moonen, 2019, p. 37)

In Afrikaanse en Aziatische landen is het heel gewoon om kinderen tweetalig of meertalig op te voeden. Ze kunnen gemakkelijk schakelen tussen talen, leren gemakkelijker een nieuwe taal en zouden jonger beginnen met het lezen van boeken en websites. Ze focussen beter en hun werkgeheugen is krachtiger. Ze zijn creatiever, ze kunnen met meer mensen communiceren en ze hebben een betere emotionele intelligentie. (Dorren, 2016) Ik merkte al deze dingen ook zelf op bij het zoontje van een bevriend koppel. De vader is afkomstig uit Spanje en de moeder uit Duitsland.

Tijdens mijn stage merkte ik soms wel een achterstand op bij kinderen van mensen met een migratieachtergrond. Vaak komt dit doordat ze thuis weinig of geen Nederlands spreken of horen. Dit wordt ook door Dorren (2016) zo benoemd. Zelf ervaarde ik als kleuter hoe gemakkelijk ik met buitenlandse vrienden van mijn ouders kon communiceren die een totaal andere taal spraken zoals Duits, Italiaans of Tsjechisch. Ik kon gemakkelijk een paar dagen met hen alleen zijn, begrijpen wat ze me wilden zeggen en duidelijk maken wat ik nodig had.

Schrijven en lezen vraagt veel meer inspanningen. Dat voelde ik ook zelf aan. Het is niet omdat je een taal verstaat en spreekt, dat je die dan ook gemakkelijk kan schrijven of lezen. Zo kreeg ik als zevenjarige eenvoudige anderstalige leesboekjes, maar ik kon er niets mee aanvangen. Ik herkende meestal wel dezelfde letters, maar toch doken er ook andere letters op. Ik kon de juiste klank of klemtoon niet vinden en vond het als aanvankelijke lezer erg verwarrend. Ik voelde dus zelf intuïtief aan dat er een groot verschil is tussen een taal spreken en begrijpen enerzijds en het lezen en schrijven ervan anderzijds. Onderzoek heeft dat ook duidelijk aangetoond (Huizenga, 2016, p. 51).

In augustus 2020 gaf ik via de zomerschool les aan leerlingen die de overgang zouden maken van het tweede naar het derde leerjaar. Door corona hadden ze een leerachterstand opgelopen. Ze wisselden letters om, ze konden moeilijk woorden hakken en plakken en hun leestempo was te

traag. We probeerden dan ook om via spelend leren de leesbevordering bij de kinderen op een aangename wijze te stimuleren. Onverwacht gaf dit een nieuwe boost aan mijn leerproces. Ik merkte hoe boeiend het is om leerlingen van het lager onderwijs te helpen in hun leerproces. Omdat het een zomerschool was, vond ik het belangrijk om op een speelse en creatieve manier de leerstof aan te brengen. Het was per slot van rekening vakantie. Zowel de kinderen als de ouders reageerden hierop erg positief.

Hoewel ik specifiek gekozen had om aan kleuters les te geven, kreeg ik het gevoel dat ik door mijn creatieve ingesteldheid en mijn liefde voor muziek ook iets kon betekenen voor leerlingen uit het eerste leerjaar. Ik was daarom meteen geboeid door het aangeboden onderwerp van deze bachelorproef. Het leek mij interessant om na te gaan hoe en in welke mate letterliedjes ondersteunend zouden zijn bij aanvankelijk lezen.

Ik ontdekte vrij snel dat er geen literatuur te vinden was over beide onderwerpen samen. Hoewel er aangeraden wordt om in het kader van een bachelorproef niet overambitieuw te zijn en haalbare, realistische doelen te stellen, vergde het onderwerp toch een ruimere context. Halfweg augustus verspreidde ik mijn bevraging van het werkveld via survio.com op Facebook. Op één dag kreeg ik al 100 volledige antwoorden. Na een week sloot ik mijn bevraging af met 155 respondenten om niet te verdrinken in te veel informatie.

Dankzij het enthousiasme bij mijn respondenten voelde ik me nog meer gemotiveerd om tot een sterke argumentatie te komen zodat ook directieleden en pedagogische begeleiders overtuigd zouden geraken van het belang van een sterke integratie van muziek en letterliedjes in het onderwijs. Ik geloof immers sterk in de ondersteunende kracht van letterliedjes en muziek in het leesonderwijs, vandaar ook mijn toegevoegde ondertitel. Deze had ik al lang gekozen voordat ik bijna helemaal op het einde van mijn onderzoek nog het boek ontdekte van Van Cranenburgh (2018) dat de ondertitel kreeg *Over de kracht van muziek*. Wat ik zelf eerder intuïtief aanvoelde bij het kiezen van de titel kreeg hierdoor een meer wetenschappelijke bevestiging.

1.2 Probleemstelling, onderzoeksvraag, doelstellingen

Hoe komt het nu dat sommige kinderen in het eerste leerjaar problemen ervaren bij het leren lezen, ook aanvankelijk lezen genoemd? Op welk moment in de ontwikkelingsfase kan er best gestart worden met aanvankelijk lezen? Hebben kinderen er voordeel bij als er sturend of eerder kindvolgend les gegeven wordt? Wordt er al dan niet een leesmethode gebruikt en welke zijn de voor- en nadelen van een leesmethode? Welke stappen moeten kinderen zetten om tot lezen te komen? Welke vaardigheden moeten ze oefenen? Welke factoren spelen er hierbij een rol? Hoe komt het dat leerlingen problemen ervaren met grafemen en fonemen? Worden er ook andere vakgebieden geïntegreerd tijdens het leren lezen? Maken leerkrachten gebruik van muziek om letters, klanken of lettergrepen aan te brengen? Waarom maken ze daar al dan niet gebruik van? Kunnen letterliedjes ondersteunend werken bij aanvankelijk lezen? Zijn er bepaalde criteria waaraan letterliedjes best voldoen?

Zo komen we tot de hoofdvraag: Ondersteunen letterliedjes aanvankelijk lezen? Deze vraag proberen we te beantwoorden vanuit de volgende deelvragen:

- Welke ondersteuning is nodig bij aanvankelijk lezen?
- Aan welke criteria moeten letterliedjes voldoen om ondersteunend te zijn bij aanvankelijk lezen?
- Zijn er nieuwe of andere letterliedjes nodig ter ondersteuning van aanvankelijk lezen?

Dit onderzoek richt zich tot leerkrachten die lesgeven aan aanvankelijke lezers. In de eerste bevraging van het werkveld deden we daarom een beroep op hun expertise. De feedback die volgde op mijn letterliedjes kreeg ik echter van een ruimere groep. Er bleek niet alleen interesse te zijn bij leerkrachten van het eerste leerjaar, maar ook bij leerkrachten van het derde kleuter, bij directieleden, logopedisten, een aanvangsbegeleider, een professor taalkunde en een staatsecretaris voor kinderrechten uit India. De interesse overschreed dus de Vlaamse context en reikte tot Nederland, Schotland en zelfs India.

1.3 Methodologie

Hoe ben ik nu te werk gegaan om deze bachelorproef te schrijven? Eerst en vooral ben ik op zoek gegaan naar mijn kritische vrienden. Ik vroeg me af of ik best iemand zou zoeken uit het onderwijs of eerder uit de muzikwereld. Dit was geen eenvoudige zoektocht. Uiteindelijk kwam ik terecht bij Martien De Vrieze en Danny Huijsmans. Martien had 19 jaar ervaring in het eerste leerjaar en gaf daarna les in het vierde leerjaar. Ze was ook zorgcoördinator. Danny was 23 jaar actief als directeur in de basisschool Sint-Jan in Lommel. Zij waren meteen enthousiast, want zij hadden zelf altijd geprobeerd om op een creatieve en vernieuwende wijze kinderen te motiveren en te ondersteunen in hun leer- en leesproces.

Vervolgens ben ik op zoek gegaan naar bronnen over aanvankelijk lezen en letterliedjes. De combinatie van de woorden leverde geen enkele bron op, maar ik vond wel bronnen over de afzonderlijke items. Het lijkt mij daarom dat er een kennishiaat is en ik hoop dat deze bachelorproef daarin verandering kan brengen. Ik vond het ook belangrijk om de methode *mol en beer* in te kijken die op mijn stageschool gebruikt wordt. Omdat ik de methode *Veilig leren lezen* niet online vond, nam ik contact op met de uitgeverij en kreeg ik inzage in de kernstart en kern 1. Online vond ik ook een aantal liedjes terug uit die methode. Ik merkte dat ze duidelijk uit Nederland afkomstig waren en daarom qua uitspraak minder bruikbaar zijn in onze Vlaamse context.

Ondertussen had ik een online bevraging opgesteld voor leerkrachten die lesgeven in het eerste leerjaar. Ik polste daarbij naar de gebruikte leesmethode en hun ervaringen ermee. Ik vroeg hen of ze letterliedjes kenden, er gebruik van maakten tijdens de lessen en of ze dachten dat letterliedjes al dan niet ondersteunend kunnen zijn bij aanvankelijk lezen en waarom. Ik polste naar de bereidheid om de liedjes die ik zou maken uit te proberen. Verder stelde ik hen de vraag of ze gewoon waren om andere vakgebieden te integreren tijdens het leren lezen en welke leesproblemen het meeste voorkomen in de klas. Ik kreeg hierbij op één week tijd een volledige respons van 155 leerkrachten. Om het onderzoek niet te uitgebreid te maken, heb ik de bevraging gestopt en de antwoorden in verband met de leesmethode niet verwerkt. Ze werden wel integraal opgenomen in Bijlage A en bevatten interessante informatie.

Om mijn Educatieve Bachelor in Kleuteronderwijs te behalen deed ik stage in verschillende scholen en kleuterklassen. In de zomerschool deed ik twee weken ervaring op met leerlingen uit het tweede leerjaar die door corona een achterstand hadden opgelopen en een niveau behaalden van eind eerste, begin tweede leerjaar. Voor deze bachelorproef vond ik het aangewezen om zelf ervaring op

te doen in het eerste leerjaar. In december 2020 deed ik een observatiestage in Freinetschool De Bonte Specht in Roeselare en in december 2021 gaf ik zelf een taalles in de Vrije Basisschool De Brug in Staden.

Vanuit de analyse van de gevonden liedjes, de literatuurstudie, de eigen praktijkervaringen en de bevraging bij leerkrachten die lesgeven in het eerste leerjaar vond ik het noodzakelijk om zelf letterliedjes te componeren en op te nemen en te laten uittesten door leerkrachten. Oorspronkelijk had ik het idee om over alle klanken en letters een liedje te maken. Al snel werd duidelijk dat dit een te grote tijdsinvestering zou vragen en daarom besloot ik om me te focussen op een aantal klanken en letters die zowel in de literatuur als door leerkrachten als moeilijk beschouwd worden.

Nadat de letterliedjes verspreid waren per mail en later via YouTube, kreeg ik van 60 gebruikers feedback. Deze gaf vooral aan dat mijn letterliedjes inderdaad een gat in de markt waren en dat er ook vraag was naar meer en andere letterliedjes. Ik maakte op vraag nog een liedje over aai, ooi, oei en testte dit ook zelf in twee klassen van het eerste leerjaar uit. Verder gebruikte ik de feedback om mijn letterliedjes opnieuw op te nemen en ze uit te breiden met allerlei didactisch materiaal.

Het proces van dit schrijven is wellicht nooit af. Het heeft me veel moeite gekost om me te beperken tot het geheel dat nu voor u ligt. Er is immers nog een schat aan informatie over dit onderwerp, maar dit zou ons te ver leiden. Nieuwe ideeën rond letterliedjes werkte ik voorlopig ook nog niet uit.

2. Literatuuronderzoek over aanvankelijk lezen

2.1 Lezen en geletterdheid

2.1.1 Verschillende domeinen van het leesonderwijs

Huizenga (2016, pp. 12-16) onderscheidt verschillende vormen van lezen. Hoewel dit onderscheid uiteraard kunstmatig is, geeft het toch een inzicht in de verschillende domeinen van het leesonderwijs. Het technisch lezen gaat om het aanleren van letters, het herkennen van letterclusters en het lezen van woorden. Als een lezer ook begrijpt wat hij of zij leest, wordt dit begrijpend lezen genoemd. Wanneer een lezer de inhoud van een tekst of boek in een schema of samenvatting kan vastleggen, spreken we over studerend lezen. Het belevend lezen verwijst naar de emotionele betrokkenheid van de lezer. Lezers die deze domeinen goed beheersen zijn in staat om expressief of vloeiend te lezen.

2.1.2 Drie fasen in het leesonderwijs: voorbereidend, aanvankelijk en voortgezet lezen

Huizenga (2016, pp. 16-17) onderscheidt drie fasen in het leesonderwijs: voorbereidend lezen, aanvankelijk lezen en voortgezet lezen. De eerste fase bereidt het kind voor op de verschillende domeinen van het leesonderwijs. In de tweede fase maken de leerlingen zich de techniek van het lezen eigen. Meestal begint de derde fase vanaf de tweede helft van het eerste leerjaar.

Ons onderzoek situeert zich in de tweede fase. Omdat leren lezen geen natuurlijk proces is zoals leren spreken, hebben kinderen nood aan goede instructies. Dit betekent niet dat er geen aansluiting kan zijn bij de ontwikkeling van het individuele kind. Scholen kiezen meestal voor sterke differentiatie en werken dus zowel sturend als kindvolgend. Terwijl de klemtoon vroeger eerder op het decoderen lag en het lezen geïsoleerd werd aangeleerd, is er de laatste jaren meer aandacht voor een geïntegreerde methode waarbij ook de betekenis van belang is. Toch merken we dat in de fase van aanvankelijk lezen het technisch lezen nog vaak geïsoleerd wordt aangeleerd (Huizenga, 2016, pp. 21-23).

Huizenga (2016, p. 3) wijst erop dat het van cruciaal belang is dat de leerkracht zo snel mogelijk kan ingrijpen wanneer een kind niet meer kan volgen. De methode die daarbij gebruikt wordt, is van ondergeschikt belang.

2.1.3 Drie niveaus van geletterdheid: ontluikende, beginnende en gevorderde geletterdheid

Huizenga (2016, pp. 17-19) en Van den Berg et al. (2019, pp. 20-21) spreken over drie niveaus van geletterdheid. Het eerste niveau wordt de ontluikende geletterdheid genoemd. Het gaat om de periode waarin kinderen tot ongeveer de leeftijd van vier jaar spontaan belangstelling hebben voor lezen en schrijven. Vervolgens is er het niveau van de beginnende geletterdheid. In deze fase begrijpen kinderen al dat er een koppeling is tussen geschreven en gesproken taal, hebben ze zich al het alfabetisch schrift eigen gemaakt en beginnen ze de elementaire lees- en schrijfhandeling functioneel te gebruiken. Vanaf het tweede leerjaar is er meestal sprake van gevorderde geletterdheid.

Tegenwoordig is er de tendens om te spreken over de drie niveaus van geletterdheid in plaats van over de drie fasen in het leesonderwijs (Huizenga, 2016, pp. 17-19; Van den Berg et al., 2019, p. 20). Huizenga motiveert dit vooral vanuit het feit dat de benaming 'voorbereidend lezen' als het ware voorbij gaat aan de eigen ontwikkeling die een kleuter doormaakt.

Bij interventies moet er volgens Van den Berg et al. (2019) altijd hoog ingezet worden op leesbevordering. Ze omschrijven die als "het inzetten van alle mogelijke middelen om de leesmotivatie van kinderen te ontwikkelen zodat ze plezier in lezen krijgen en houden. (p. 20)"

2.1.4 Laaggeletterdheid of functioneel analfabetisme

Soms loopt het op het vlak van geletterdheid zodanig verkeerd dat laaggeletterdheid ontstaat (Ceyskens, 2018, p. 11). Huizenga (2016) spreekt hier over functioneel analfabetisme (p. 11). Wie in onze maatschappij goed wil functioneren moet gewoonweg leesvaardig zijn. Ook Van den Berg et al. (2019) wijzen op deze begrippen en omschrijven het bondig als volgt:

Laaggeletterdheid wordt ook wel 'functioneel analfabetisme' genoemd. Het gaat om mensen in de leeftijd van zestien jaar en ouder die grote moeite hebben met lezen, schrijven, rekenen en/of met het gebruik van de computer. Daardoor kunnen ze niet volwaardig in de hedendaagse maatschappij functioneren. Een laaggeletterde struikelt over moeilijke woorden en haakt bijvoorbeeld af bij het lezen van informatie van de overheid, het invullen van (digitale) formulieren, het lezen van bijsluiters en straatnamen. (p. 17)

Hoewel het om een wereldwijd probleem gaat, willen we ons hierbij focussen op de Vlaamse context. Als we de cijfers van laaggeletterdheid bekijken op onderwijs.vlaanderen.be (2022) zien we dat 14 % van de mannen en 16 % van de vrouwen laaggeletterd is. Het gaat hierbij om 26 % van de

mensen tussen 55 en 65 jaar, en om 9 % van de jongeren tussen 16 en 24 jaar. Vervolgens zien we ook dat 12 % van de tewerkgestelden, 16 % van de werkzoekenden en 23 % van de inactieven laaggeletterd is. Laaggeletterdheid heeft dus duidelijk een invloed op de integratie op de arbeidsmarkt, op sociale participatie en op levenslang leren.

Volgens Van Vuure (2019) moet de werkelijke oorzaak van een leerachterstand gezocht worden in de manier waarop hersenen samenwerken. Zij zegt hierover het volgende:

Waarom zijn er zoveel normaal begaafde, intelligente mensen die moeite hebben met lezen? Het antwoord luidt: leren lezen heeft niets te maken met de hoeveelheid hersenen, maar met de samenwerking van die hersenen. Om te kunnen lezen zijn verschillende delen van de hersenen actief die er samen voor zorgen dat er gelezen kan worden. Deze delen liggen verspreid op meerdere locaties in de hersenen. (p. 14)

In 3.3 zullen we uitgebreider ingaan op de noodzaak van een goede onderlinge samenwerking van hersengebieden voor aanvankelijk lezen en meer bepaald ook welke rol muziek hierin kan spelen.

2.2 Aanvankelijk lezen

2.2.1 Terminologie bij het spreken over aanvankelijk lezen

Vooraleer we dieper kunnen ingaan op aanvankelijk lezen en op de uitdagingen waarmee we geconfronteerd zullen worden, is het van belang om een aantal termen uit te klaren. We baseren ons hiervoor op de omschrijvingen die Van den Berg et al. aanreiken (2019, p. 151).

- Klank = 'kleinste' eenheid die je kunt horen
- Letter = een teken om in de geschreven taal een klank uit de gesproken taal weer te geven
- Fonemen = klanken die voor betekenisverschil zorgen. Voorbeeld: je hoort bij het uitspreken van bak en dak twee verschillende klanken aan het begin. Die klanken zijn beide fonemen omdat er een betekenisverschil is tussen bak en dak.
- Grafeem = een letter of lettercombinatie die een klank weergeeft. Voorbeeld: de letter a vertegenwoordigt de klank /a/. De lettercombinatie aa geeft de lange klank /aa/ weer. De klanken die bij de letters ie, oe, ei/ij, au/ou, eu, ui en ng horen worden hierbij tweeletterklanken genoemd.
- Alfabetisch principe = het kunnen toepassen van de grafeem-foneemkoppeling bij lezen en de foneem-grafeemkoppeling bij schrijven en spelling.
- Letterkennis = de mate waarin een kind de letter kan herkennen, verklanken en de koppeling van een klank naar een letter of naar letters kan maken.
- Klankzuivere woorden = woorden waarbij de letter-klankkoppeling en klank-letterkoppeling eenduidig is. Voorbeeld: kuil is klankzuiver want voor elke klank (/k//ui//l/) wordt een letter of lettercombinatie geschreven die eenduidig correspondeert met die klank.

2.2.2 Twee belangrijke stromingen over de cognitieve ontwikkeling van kinderen

Hoewel het werk van Aberkane (2017) erg bekritiseerd wordt in de literatuur, willen we hem hier toch vernoemen. Hij is ervan overtuigd dat het onderwijs zich moet aanpassen aan ons brein en dat plezier weer voorop moet komen te staan omdat het brein daar wel bij vaart (Aberkane, 2017, p. 133 en pp. 138-139). Volgens hem kunnen kinderen het best spelenderwijs leren. Hij trekt deze conclusie uit het feit dat zoog-, roof- en prooidieren in het wild spelen, ondanks het gevaar dat op de loer ligt. Spelen is dus duidelijk levensbelangrijk om te overleven (Aberkane, 2017, p. 133). Dat spelen voor kinderen belangrijk is, kan gemakkelijk onderschreven worden, maar in welke mate klopt zijn stelling

dat het onderwijs zich moet aanpassen aan het brein en niet omgekeerd? In de doorgenomen literatuur zijn de meningen hierover erg verdeeld.

Er bestaan volgens Van Beemen et al. (2018, p. 126) twee belangrijke en invloedrijke theorieën over de cognitieve ontwikkeling van kinderen. Terwijl Piaget en zijn volgelingen de ontwikkeling van een kind in fasen zien verlopen waar anderen geen sturende rol in mogen spelen, hechten Vygotsky en zijn aanhangers vooral belang aan de interactie met anderen en met de cultuur om tot ontwikkeling te komen.

Vervaeke (2017, pp. 182- 218) spreekt -net zoals Piaget- over verschillende fasen. Hij stelt dat kinderen pas in fase 14 (de leeftijd van 6,6 tot 8,6 jaar) toe zijn aan schrijven en lezen van drie of meer letters. In fase 13 kunnen ze losse letters lezen, woorden gissen, maar er nog geen woorden van maken. Ze kunnen alleen maar om-en-om schrijven, met verwisselingen en spiegelingen. Ze mogen in die fase daarom alleen maar klank- en vormspelletjes doen, zoals tekenen, kleien, overtrekken en uitknippen om zich zo optimaal voor te bereiden op lezen en schrijven. Hij vindt het zelfs gevaarlijk om kinderen vroeger te leren lezen of schrijven omdat ze er volgens hem dyslectisch van kunnen worden.

Van Vuure (2019) is dezelfde mening toegedaan (p. 21). Zij raadt leerkrachten aan om bij twijfel altijd even de geboortedatum van een kind te checken voordat het de overgang maakt naar het eerste leerjaar (p. 67). Volgens haar komen er in Finland minder leesproblemen voor omdat kinderen er pas leesonderwijs krijgen vanaf de leeftijd van zeven jaar (p. 10). Ze vindt het belangrijk dat er meer buiten gespeeld wordt en dat er meer aandacht besteed wordt aan ontspanning, het stimuleren van een goede motoriek, het aanleren van een correcte ademhaling, de werking van de zintuigen en het maken van de juiste verbindingen tussen hersengebieden. Een kind dat de symmetrische fase niet goed doorloopt of overslaat zal volgens haar geen verschil zien tussen een b en een d (p. 11 & pp. 28-31).

In de symmetrische fase werken de hersenhelften nog niet goed samen en spiegelen zich aan elkaar. Het kind ervaart deze letters nog als gelijk. De verwarring omtrent de b en de d heeft te maken met het niet goed kunnen 'omslaan' over een verticale as. Ook de begrippen 'links' en 'rechts' zijn voor deze kinderen dan nog moeilijk. ... Daarnaast zijn er kinderen die letters omslaan over een horizontale as, zoals de n en de u, ook de f en de t, de a en de e (keer dit boek maar eens om: een omgekeerde a lijkt op een e). Dit heeft te maken met het niet goed doorlopen van een nog eerdere motorische fase, de slurffase. Een kind ervaart deze letters dan als identiek. (pp. 29-30)

Het merkwaardige is dat Ceyskens (2018) eveneens verwijst naar Finland maar tot andere conclusies komt. In de lijn van Vygotsky is zij er van overtuigd dat er voor kleuterleerkrachten een cruciale rol is weggelegd om kleuters op een spelende wijze letters te leren en hen zo te begeleiden in de eerste stappen van het leesproces (p. 12). Door letterspelletjes te spelen kan één derde van de Finse kleuters al lezen voor ze naar het eerste leerjaar gaan (p. 14 en p. 18). Vierjarige kleuters en risicokleuters moeten getraind worden, want het is geen kwestie van rijpheid. Het gaat er om de juiste manier te vinden om op maat van het kind “letters aan te brengen en eventuele zwakke kenmerken te compenseren” (p. 18). In een kleuterklas moet er niet gespeeld worden, maar moet er voorbereidend gewerkt worden op leren lezen (p. 42). Ze verwijst hierbij naar een onderzoek van Cavanaugh en Wanzek (2004) waaruit blijkt dat het leren van letters door het stimuleren van de grafeem-foneemkoppeling in de kleuterklas een positief effect heeft op het latere leesproces. Dit is volgens haar ook de reden waarom Vlaamse leerlingen technisch minder goed kunnen lezen dan hun Nederlandse leeftijdsgenoten. Verwijzend naar een onderzoek van Jenkins en O’Connor (2002) stelt ze dat fonemisch bewustzijn een betere voorspeller is voor het latere leesproces dan IQ of opleidingsgraad van ouders (p. 14).

Het aanleren van letters vindt ook Moonen (2019) belangrijk. Hij spreekt de theorie over het spiegelen tegen.

Wie letters gespiegeld ziet, ziet ook kopjes gespiegeld, en probeert het oor aan de verkeerde kant beet te pakken. Zo’n probleem blijft geen zes jaar verborgen om bij de start van het leesonderwijs plots de kop op te steken. Dat sommige kinderen problemen hebben om letters uit elkaar te houden die elkaars spiegelbeeld zijn, moet door iets anders komen. De meest voor de hand liggende kandidaat is: hebben ze wel geleerd hoe ze die letters uit elkaar moeten houden? Snappen ze hoe letters worden geconstrueerd? En wat letters doen? (p. 41)

Wat Ceyskens en Van Vuren niet vertellen is, dat er in het Finse onderwijs één leerkracht is per vier peuters en één per zeven kinderen ouder dan drie jaar (Terstappen, 2020). Bij zo’n individuelere aanpak kan er veel interactiever gewerkt worden en kunnen de noden van kinderen beter in kaart worden gebracht en gestimuleerd. Spelen gebeurt daar educatief verantwoord en de ontwikkeling van elk kind wordt er constant geëvalueerd. Het hoeft weinig betoog dat het Vlaamse onderwijs een stap vooruit zou zetten wanneer er in veel kleinere klassen gewerkt zou worden dan momenteel het geval is. Een nadeel van Finse onderwijs is volgens De Vrieze dat het betalend is (persoonlijke communicatie, 4 mei 2022). Ze bevestigt dat het lager onderwijs er een jaar later start. Vanaf dan zitten er wel meer leerlingen in de klas. Taal en wiskunde worden er op een lager tempo

aangebracht, maar dit wordt dan in het middelbaar ingehaald als de kinderen rijper zijn. Ze vindt het alvast een goed systeem.

2.2.3 Letterkennis als fundament voor aanvankelijk lezen

Het belangrijkste fundament voor aanvankelijk lezen is letterkennis. Kinderen ervaren hier soms problemen mee.

Ze verwisselen letters, draaien letters om of spiegelen. Klassieke problemen met b/d, m/n, a/e, f/t, o/a, ie/ei, ui/eu ontstaan. Ook merk je vaak dat kinderen het tempo van de klas niet aankunnen. Hierdoor ontstaat er al snel een achterstand. Kinderen automatiseren de basis onvoldoende waardoor ze de rest niet kunnen oppikken. Het raden is dan vaak hun enige oplossing. Gelukkig kunnen ook hier hulpmiddelen soelaas brengen. (Ceyssens, 2018, p. 24)

In de literatuur zijn de meningen nogal verdeeld over hoe letters nu het beste aangereikt worden. Ceyssens (2018) vindt het belangrijk om kleuters zowel hoofdletters als leesletters aan te bieden (p. 14). Deze kunnen best zowel visueel als auditief ondersteund worden. Lettersteunen versterken volgens haar het geheugen van kinderen waardoor ze sneller kunnen automatiseren (pp. 17-18).

Belangrijk is dat het beeld van de letter steeds verwerkt zit in het hulpmiddel. Bijvoorbeeld: k van krokodil = auditief, krokodil zit in de /k/ verwerkt, waardoor het visuele beeld sneller kan opgeroepen worden. De /oe/van poes: de o vormt de buik en de e de staart. Lettersteunen kunnen ook via een ander kanaal aangeboden worden op voorwaarde dat het beeld en de klank van de letter erin voorkomen. Bijvoorbeeld: voor de letter /m/ kun je 2 keer over je buik wrijven en mmmm zeggen. Met het wrijven geef je de vorm van de m weer. (p. 25)

Ook Van den Berg et al. (2019) vinden het belangrijk om klanken zoveel mogelijk visueel voor te stellen met letters, woorden, plaatjes of teksten (p. 156). Om geletterdheid te stimuleren kan er met de kinderen een lettermuur gemaakt worden waarin de verschillende lettertypes worden gebruikt (p. 180).

Moonen (2019, pp. 100-101) is een heel andere mening toegedaan. Hij is onder meer sterk gekant tegen het gebruik van plaatjes. Deze voorkomen volgens hem zelfs dat sommige kinderen echt leren lezen, omdat ze denken dat letters net zoals plaatjes verwijzen naar betekenissen in plaats van naar klanken. Hij vindt de structuurwoorden van *Veilig leren lezen* en de sleutelwoorden van *Leessprong* daarom niet goed. "Kinderen die naar plaatjes kijken en woorden raden, lezen eigenlijk niet" (p. 101). Op dezelfde pagina vat hij zijn visie heel duidelijk samen:

Leren lezen is leren hoe je geschreven taal in gesproken taal omzet: is leren hoe klanken en tekens in de code die het schrift is precies met elkaar samenhangen. Dus daarover moeten kinderen aan het denken worden gezet. Maar de plaatjes deden ze over de betekenis van geschreven woorden nadenken. Dat was nergens voor nodig: zodra kinderen tekst hebben omgezet in iets wat op gesproken taal lijkt, kunnen ze de machinerie inzetten die ze al hun hele leven gebruiken om gesproken taal te begrijpen. Ze hebben dus over het verkeerde probleem nagedacht en daardoor hebben ze niet leren lezen. (p. 101)

De Vrieze (persoonlijke communicatie, 4 mei 2022) merkt hierbij op dat plaatjes wel degelijk kunnen helpen, maar dat je deze beter niet overdadig gaat gebruiken.

Huizenga (2016) legt de klemtoon op het schrijven ter ondersteuning van het lezen.

Door aandacht te besteden aan de vorm van een letter, zal een kind gemakkelijker de koppeling tussen klank en letter leren. Daar komt nog bij dat schrijven voor kinderen veel concreter is dan lezen. Bij schrijven zijn kinderen voor hun gevoel actiever bezig omdat ze een motorische handeling verrichten. Het is ook opvallend dat kleuters eerder beginnen met het imiteren van schrijven, dan met het nadoen van lezen. (p. 41)

Van Vuure (2019) benadrukt het belang van kleien. Op die manier worden letters driedimensionaal. Doordat kinderen ze zelf creëren beklijven ze beter, lijken ze echt te bestaan en kunnen ze een naam krijgen (pp. 176-177). De Vrieze (persoonlijke communicatie, 4 mei 2022) merkt op dat ze zelf vaak in hoeken werkte met het kleien van letters. Volgens haar moet een leerkracht gewoon op alle mogelijke manieren proberen om kinderen te helpen bij het leren lezen. Elk kind leert immers anders.

Kinderen horen niet altijd goed het verschil tussen klanken. Daarom pleit Van Vuure (2019) er voor om letters niet als klanken, maar als /aa/, /bee/, /see/ uit te spreken. Zo hoeft er niet meer getwijfeld te worden tussen bijvoorbeeld /if/ en /vee/ of /is/ en /zit/ (pp. 176-177). De Vrieze (persoonlijke communicatie, 15 mei 2022) is het daar niet mee eens en vindt dat kinderen best pas vanaf het tweede leerjaar het alfabet leren.

2.2.4 Het belang van grafeem-foneembewustzijn voor aanvankelijk lezen

Om gesproken taal weer te geven, is het alfabetisch schrift erg efficiënt. Toch duiken er een drietal problemen op (Huizenga, 2016). Een eerste probleem heeft te maken met de fonemen. Dit zijn abstracte begrippen. Kinderen vinden het daarom moeilijk om ze in woorden te herkennen.

Vervolgens zijn er te weinig letters om alle fonemen die we in het Nederlands gebruiken weer te geven. Lettercombinaties -die we grafemen noemen- lossen dit op. Maar aanvankelijke lezers hebben het vaak moeilijk om deze grafemen te zien en lezen ze dan als afzonderlijke letters. Een derde moeilijkheid betreft de koppeling tussen grafemen en fonemen. (pp. 33-34)

Sommige fonemen kunnen door meer dan één grafeem worden weergegeven en omgekeerd kan een bepaald grafeem verwijzen naar twee verschillende fonemen. In het woord *den* geeft het grafeem *d* de /d/ weer, maar in het woord *bad* staat de *d* voor het foneem /t/. Het grafeem *o* moeten we in *pot* lezen als /o/, maar in *poten* als /oo/. En in *vergeten* moeten we de *e* achtereenvolgens verklanken als /u/, /ee/ en /u/. (p. 34)

Kinderen moeten dus leren om snel de letter en de bijhorende klank aan elkaar te koppelen (p. 38).

Van den Berg et al. (2019) wijzen er op dat kinderen klanken goed moeten kunnen horen en correct kunnen uitspreken (p. 156). Zij noemen auditieve analyse (hakken) en synthese (plakken) als de kerncomponenten van het fonemisch bewustzijn (p. 157).

Moonen (2019) wijst er eveneens op dat sommige kinderen problemen kunnen ervaren met fonemen (p. 57). Hij poneert vervolgens een sterke stelling:

Als u wilt dat de kinderen door en niet ondanks uw onderwijs zover komen, moet u letters en klanken dus niet door elkaar husselen. Foneembewustzijn draait om klanken, niet om letters en zelfs niet om letterachtige dingen. Zolang u dat voor ogen houdt en weet om welke klanken het gaat, kunt u niet veel verkeerd doen. (p. 63)

Hij vindt het daarom geen goed idee om met kinderen te rijmen, omdat dit kinderen doet nadenken over klanksequenties en niet over afzonderlijke klanken. “Ze zoeken woorden met /oot/ aan het eind: noot en rood bijvoorbeeld. Dat /oot/ geen klank is, maar een opeenvolging van klanken die zowel in boot als rood te horen is, maakt niets uit” (p. 58). Ook een training in het leren herkennen van lettergrepen door woordjes te klappen is volgens hem geen goede methode (p. 59).

Hier gaat hij opnieuw regelrecht in tegen Van den Berg et al. (2019) die rijmen belangrijk vinden voor zowel de fonologische als fonemische vaardigheden van kinderen.

Kies een versje of liedje uit dat bij het thema past en schrijf dit groot op een vel papier of zet het op het digibord, eventueel ondersteund met tekeningetjes (picto's). Door een tekst niet alleen te horen, maar ook te zien worden kinderen zich bewust van bepaalde tekstkenmerken. Het samen

bekijken van de tekst leidt ertoe dat kinderen spontaan allerlei ontdekkingen doen over geschreven taal. Ze zien dat bepaalde letters steeds terugkomen, dat sommige woorden kort en andere lang zijn, dat rijmwoorden eindigen op dezelfde letters of dat woorden beginnen met dezelfde letter(s). (p. 172)

2.2.5 Andere factoren die aanvankelijk lezen beïnvloeden

In de literatuur is men het er over eens dat lezen een ingewikkeld proces is. We hadden het al over het belang van letterkennis en grafeem-foneembewustzijn. Er zijn nog heel veel andere factoren die een invloed hebben op aanvankelijk lezen en het leesproces bemoeilijken. Een uitvoerige bespreking hiervan zou ons echter te ver leiden. Wie hierover meer info wenst, raden we aan om het boek van Huizenga (2016) te lezen.

3. Bronnenonderzoek naar letterliedjes

3.1 Letterliedjes als onderdeel van het muziekgenre kinderliedjes

3.1.1 Kinderliedjes zijn een ideale manier om ontwikkeling bij kinderen te stimuleren

Kinderliedjes zijn volgens Koning en Verhage (2019) een ideale manier om ontwikkeling bij kinderen te stimuleren (p. 11). Goede kinderliedjes beantwoorden volgens hen aan volgende criteria (p. 14):

- De onderwerpen sluiten aan bij de belevingswereld van de kinderen.
- De woorden zijn passend bij de vroege taalontwikkeling.
- De liedjes nodigen uit tot contact en interactie.
- Rijm nodigt uit tot het aanvullen van zinnen.
- Woorden worden vaak herhaald binnen een liedje.
- De gebruikte zinnen zijn eenvoudig van structuur.
- Ritme en tekst sluiten natuurlijk op elkaar aan.
- De liedjes hebben een kleine toonumfang en dit sluit aan bij de muzikale ontwikkeling van jonge kinderen.
- Bewegingen en gebaren ondersteunen de woorden.
- De liedjes hebben vaak een verrassend element (bijvoorbeeld een kiekeboe- of stopmoment), wat helpt bij het vasthouden van de aandacht van de kinderen.

In wat volgt zullen we op een aantal van deze kenmerken dieper ingaan.

3.1.2 De onderwerpen sluiten aan bij de belevingswereld van kinderen

Wie een goed kinderlied wil schrijven kan volgens Schipper (2017) best een idee uitwerken met een passende melodie die nauw aansluit bij de belevingswereld van kinderen (p. 15). Daarvoor is het goed om te observeren welke spelletjes ze spelen, waarover ze praten en lachen, wat ze leuk vinden (p. 17). Humor, grappige wendingen, rare gebeurtenissen of onverwachte verwisselingen zijn ook goede elementen om te gebruiken in een kinderlied (p. 19). Voor Haverkort et al. (2008) mogen liedjes uiteraard aansluiten bij de leefwereld en de fantasie van kinderen, maar is vooral een betekenisvolle context belangrijk. De liedjes kunnen dus ook gaan over situaties waarin kinderen zichzelf niet direct herkennen. Door over het liedje te vertellen of er creatief mee bezig te zijn, zullen ze het liedje, de begrippen, de bewegingen en de geluiden beter kunnen onthouden (p. 35).

3.1.3 Het belang van attributen, spelletjes en gebaren bij het zingen van liedjes

Kinderen spelen graag. Door attributen toe te voegen kunnen liedjes levendiger gemaakt worden (Haverkort et al., 2008, p. 9; Van den Berg et al., 2019, p. 172). Op die manier wordt het actief luisteren bij kinderen bevorderd (Haverkort et al., 2008, p. 9). Schipper (2017) spreekt over het toevoegen van extra bewegingen, spelletjes of andere aanvullende activiteiten omdat de liedjes zo gemakkelijker aangeleerd en gezongen zullen worden (p. 63).

3.1.4 Goed rijm maakt een kinderlied aantrekkelijk om te zingen

“Door goed rijm wordt een lied aantrekkelijk om te zingen” (Schipper, 2017, p. 22). Voor Van Vuure (2019) is vooral eenvoudig rijm belangrijk omdat woorden dan gemakkelijk vervangen kunnen worden en kinderen ook zelf variaties kunnen bedenken (pp. 122-123).

Schipper (2017) vindt het boeiend om niet alleen eenvoudige schema's (AABB) te gebruiken, maar ook meer verrassende schema's zoals ABBA, ABCB, AABBA (limerick), ... (p. 23). Om een lied een vlottere tekst te geven en langere spanningsbogen te creëren, stelt hij voor om structureel af te wisselen tussen mannelijk en vrouwelijk rijm (p. 26). “Bij mannelijk rijm is de laatste lettergreep beklemtoond en is dat ook de rijmende lettergreep. Bijvoorbeeld manier-portier. Als na de rijmende en beklemtoonde lettergreep nog andere lettergrepen volgen, noemen we dat vrouwelijk rijm. Bijvoorbeeld gapen-slapen” (Schipper, 2017, p. 26).

In liedjes wordt er veel gebruik gemaakt van eindrijm (p. 27), maar er kan ook beginrijm (alliteratie) gebruikt worden. Er is dan sprake van een klankverwantschap tussen de beginklanken van twee woorden, bijvoorbeeld stekker-stapel. Ook binnenrijm kan gebruikt worden. Er is dan binnen een regel sprake van klankverwantschap tussen de klinkers van woorden of woorddelen: “Ik ben Jan de brandweerman” (p. 98). Soms wordt er ook halfrijm gebruikt, bijvoorbeeld bij assonantie. “Assonantie betekent dat woorden dezelfde klinkers hebben, maar andere medeklinkers. ... Ik ben fan van de panda” (p. 27).

Om de spanning in een liedje op te bouwen kan er gekozen worden voor een afwisseling tussen de tegenwoordige, verleden of toekomstige tijd. Daarbij kan directe of indirecte rede gebruikt worden. Het verhaal kan opgebouwd worden vanuit een bepaald vertelperspectief of er kunnen andere verhalende en taalkundige technieken toegepast worden. (Schipper, 2017, pp. 33-34)

3.1.5 De melodie van een kinderlied is eenvoudig en binnen het bereik van de kinderstem

Kinderliedjes moeten ook buiten de klas gemakkelijk gezongen kunnen worden. Daarom is het beter om geen lange rusten in te lassen en ook te zorgen dat vooral de melodie beklijvend is (Schipper, 2017, p. 39). Een goede akkoordbegeleiding is van ondergeschikt belang, maar bepaalt wel de sfeer van een lied (p. 43). De meeste liedjes worden in majeur geschreven omdat ze dan meestal vrolijker klinken. Om een specifieke sfeer weer te geven kunnen minder gebruikelijke toonladders gebruikt worden (p. 40).

Bij het schrijven van een kinderlied is het belangrijk om aandacht te hebben voor de fysieke grenzen van de stembanden van kinderen. Daarom is het beter om geen lage sol of hoge mi te gebruiken (p. 42). Haverkort et al. (2008) geven aan dat het voor de juiste stemontwikkeling van kinderen belangrijk is dat de leerkracht op de juiste toonhoogte zingt. Een te lage inzet is misschien leuk voor de leerkracht met een lagere stem, maar de kinderen dienen te leren hoe ze hun stembanden kunnen gebruiken om op de juiste toonhoogte te zingen. Terwijl peuters nauwelijks op de juiste toonhoogte kunnen zingen, kunnen kleuters hun stem en hun gevoel voor muziek ontwikkelen door veel te zingen. In het eerste leerjaar moeten de leerlingen nadat ze actief geluisterd hebben, in staat zijn om zelfstandig op de juiste toonhoogte te zingen. Het is dan vooral de taak van de leerkracht om goed te luisteren naar de uitspraak, het ritme en de toonhoogte en indien nodig te corrigeren. (p. 9 en p. 77)

3.1.6 Structuur van kinderliederen: stapellied, coupletlied of echo-zingen

De structuur van een kinderlied kan op verschillende manieren opgebouwd worden. We beperken ons tot het toelichten van drie veelgebruikte structuren. Kinderen houden erg van stapellieder. Daarin wordt een deel van het lied telkens herhaald, maar wordt er ondertussen ook iets aan toegevoegd. Dit bevordert de geheugentraining en de concentratie (Schipper, 2017, p. 54). Bij een coupletlied is er geen refrein, maar zorgen de herhalende elementen voor een refreinachtig gevoel (p. 55). Om het luisteren van kinderen te trainen kan er gekozen worden voor echo-zingen, een structuur waarbij er afgewisseld wordt tussen voor- en nazingen (p. 59).

3.1.7 Eigen definitie van letterliedjes

In ons literatuuronderzoek hebben we enkel bij Wijdemans en Mientjes (2018) een omschrijving gevonden van wat zij onder letterliedjes verstaan. Hun letterliedjes zijn vooral bedoeld voor kinderen uit de derde kleuterklas die weinig of geen interesse hebben in activiteiten die belangrijk zijn voor

het leren lezen en schrijven, die onvoldoende fonologisch bewustzijn of letterkennis hebben, of die een familiair risico op leesproblemen of dyslexie hebben (p. 6).

De liedjes zijn korte versjes met een steeds terugkerende melodie. In de liedjes wordt het belangrijkste kenmerk van de betreffende klank benadrukt. Hierbij kan gedacht worden aan de lettervorm, het geluid, een associatie, articulatieplaats of emotie. Bij elk liedje hoort een lettertekening en een klankgebaar. Door gebruik te maken van meerdere zintuigen kunnen de kinderen de liedjes (en daarmee de letters) eenvoudig onthouden. Deze multisensoriële aanpak zorgt voor diepere geheugensporen in het brein. De letterliedjes hebben een steeds terugkerende melodie, waardoor de kinderen hun aandacht volledig kunnen richten op de inhoud van het liedje. (p. 7)

Wijdemans en Mientjes zijn Nederlandse logopedisten. Bij het zingen is er duidelijk een Nederlandse herkomst en bijhorende uitspraak te horen. Ze zijn op die manier niet echt bruikbaar in de Vlaamse context. Verder zijn het erg korte liedjes en kan het saai worden om telkens dezelfde melodie te zingen. Het plezierige van het zingen gaat daardoor wat verloren. Daarom zullen we hun omschrijving niet nemen als standaard voor een goed letterliedje.

Letterliedjes die bedoeld zijn voor aanvankelijke lezers moeten alvast beantwoorden aan de criteria van goede kinderliedjes, zoals aangegeven onder 3.1.1. Vervolgens moeten ze ook ondersteunend zijn voor het leesonderwijs. De vorige paragrafen brengen ons zo tot onze eigen definitie:

Letterliedjes zijn educatieve kinderliedjes die binnen het bereik van de kinderstem aangeboden worden. Ze kunnen gemakkelijk zonder begeleiding gezongen worden. Ze zijn relatief kort, eenvoudig van structuur en woordkeuze. Ze maken gebruik van rijm, bewegingen en visuele ondersteuning. Ze zijn vaak humoristisch of hebben een verrassend element. Ze nodigen uit tot contact en interactie en reiken stof aan tot nadenken over letters en klanken. Ritme en tekst sluiten op een natuurlijke wijze bij elkaar aan.

Letterliedjes kunnen daarom een antwoord zijn op wat Van den Berg et al. (2019) schrijven over het belang van het uitbreiden van letterkennis.

Ongeïnspireerde lesjes om letters aan te leren – daar is iedereen tegen. Letterkennis uitbreiden moet net zo leuk en inspirerend zijn als elke andere activiteit. Voor de lees- en schrijfmotivatie is die aantrekkelijkheid heel belangrijk. Voorop staat dus het plezier dat kinderen hebben in activiteiten waarin letters een rol spelen. Daarnaast is het belangrijk om geen prestaties van het kind te verlangen. Dit zijn twee belangrijke voorwaarden! (p. 175)

3.2 Kritische evaluatie van bronnen die klanken, letters of letterliedjes aanbieden

3.2.1 Moonen (2019) laat zich kritisch uit over het letterliedje oo van *Veilig leren lezen*

Moonen (2019) is niet te spreken over de manier waarop de leesmethode *Veilig leren lezen* het letterliedje oo aanbrengt.

Van *Veilig leren lezen* leren kinderen dus dat *oo* een letter is. Dat is *oo* strikt genomen niet. Verder verloopt de *oo*-introductie een beetje warrig. Het figuurtje Zoem vliegt in zijn ballon over het scherm en de kinderen krijgen de vraag welke letter Zoem meebrengt. Nog voor er een letter te zien is, komt het antwoord: /oo/. Pas wanneer dat antwoord voor de derde keer te horen is, krijgen de kinderen de lettercombinatie *oo* te zien. Er wordt naar een letter gevraagd, en als antwoord komt er een klank. En zo komen we bij de vraag hoe de letter *oo* klinkt. Die valt eigenlijk niet te beantwoorden, letters maken namelijk geen geluid. Toch moeten de kinderen naar *oo* op zoek. Ze krijgen eerst een oog te zien en daarna een doos. Ogen en dozen zijn geen letters, en klinken doen ze ook al niet. Wat zoeken we eigenlijk? En dan verschijnt er een klok. In *klok* hoor je geen *oo*, zeggen de makers, want *klok* klinkt kort. Dat is alweer een misser: de klank /oo/ is geen verlengde versie van /o/, het is gewoon een andere klinker. Zegt u even hardop /bos/, doet u dat nu nog eens, maar dit keer houdt u de /o/ langer aan: /boos/ klinkt anders. In dit korte stukje instructie zitten dus minstens drie elementen die incorrect zijn: *oo* is een letter; die letter klinkt; het verschil tussen /oo/ en /o/ is een kwestie van lengte. Minstens even erg is wat *Veilig leren lezen* niet doet: expliciet uitleggen dat /oo/ een klank is die als *oo* wordt geschreven. (p. 97)

In navolging van Moonen zullen wij in wat volgt ook zelf enkele bronnen kritisch evalueren. We maken deze oefening op de eerste plaats om na te gaan of er voldoende bronnen zijn die letters en klanken op een goede manier aanbrengen of niet. Mocht dit niet het geval zijn, dan zullen we dus genoodzaakt zijn om zelf goede letterliedjes te creëren.

3.2.2 Kritische analyse van het boek ABC, zing maar mee (Kapitein Winokio, 2015)

De liedjes uit het boek zijn erg leuk om te beluisteren, maar niet zo evident om mee te zingen. Ze zijn afwisselend qua muziekstijl en zang. Jammer genoeg worden de letters als /aa/, /bee/, /see/ uitgesproken. De teksten zijn daardoor niet bruikbaar voor kleuters of kinderen uit het eerste leerjaar, omdat de uitspraak van de letters niet gekoppeld wordt aan de juiste klank: /aa/ in plaats van /a/. Nochtans is juist dat zo belangrijk voor aanvankelijke lezers. De enige uitzondering is het

liedje over de letter M. Die wordt gewoon als /m/ uitgesproken. Het is jammer dat er weinig woorden met M in voorkomen. Bij het liedje over de letter R begint het goed, maar eindigt het uiteindelijk toch met de uitspraak /ir/. Er komen in dit liedje wel heel wat woorden met de R voor. Het liedje over de letter S begint goed met de /s/, maar eindigt ook hier met de S als /is/ uit te spreken. Heel gevaarlijk aan dit liedje is dat de letter Z quasi voortdurend vervangen wordt door een /s/: “Ssssss doet de slang Sij singt so sacht Sssss, daar sluipt se in de nacht” ... “Sij lacht zich krom” (p. 41), waarbij de Z in *zich* dan weer niet vervangen wordt. Op die manier wordt het allemaal nodeloos verwarrend gemaakt, terwijl het voor kinderen net al moeilijk is om de /s/ en de /z/ van elkaar te onderscheiden.

3.2.3 Kritische analyse van het boek *Het verhaal van O* (De Doncker, 2007)

Het boek ziet er visueel aantrekkelijk uit. De manier waarop met de letters omgegaan wordt, is didactisch niet verantwoord. “Ik ben mooi, niet? Als letter na de N (en).” Dus N wordt hier als /en/ uitgesproken. “Maar ook als cijfer voor de 1, dan rijm ik niet op ZO of HO dan ben ik O een nul.” De O wordt hier dus als /oo/ uitgesproken en er wordt verwarring opgewekt door O ook als een nul te benoemen. Educatief is het volledig uitgesloten om letters als cijfers te benoemen en omgekeerd. Dit gebeurt ook verder waarbij O vooraan staat in de rij van de cijfers of in het midden tussen de letters. “Ik ben een cijfer én een letter. Ik ben me er EENTJE, niet?” Ook hier wordt weer expliciet de verwarrende verbinding gemaakt. Vervolgens wordt het nog verwarrender gemaakt: “Ik ben een nul. Een nul die ook twee is. Een cijfer én een letter. Volg je nog? O, goed zo!”

3.2.4 Kritische analyse van het boek van A tot Zet (De Doncker, 2010)

Dit boek ziet er eveneens visueel aantrekkelijk uit. De letters worden jammer genoeg allemaal als /aa/, /bee/, /see/ uitgesproken. Ze worden meestal met hoofdletters geschreven. Soms worden ze verkeerd getekend en brengt de tekst of de afbeelding eerder verwarring dan hulp bij het leren lezen. Er staat meestal aangegeven over de hoeveelste letter het gaat. Jammer dat er dan N° als afkorting voor nummer wordt gebruikt. De bijhorende muziek is vaak leuk, gevarieerd, verrassend en aangenaam om te beluisteren. Het is niet duidelijk voor welk doelpubliek dit boek geschreven is, maar voor kleuters, aanvankelijke lezers of kinderen tot tien jaar is dit boek zeker niet aan te raden.

A: Op de eerste twee bladzijden wordt het alfabet onderaan afgebeeld. Ze staan mooi gerangschikt van 1 tot 26. A wordt de winnaar genoemd omdat hij de eerste is. Het liedje speelt daar op in. Er worden hoofdletters gebruikt aan het begin van de zin. Er worden moeilijke woorden gebruikt, die zeker niet gelezen kunnen worden door aanvankelijke lezers. De A wordt met een hoofdletter

geschreven. Het is erg verwarrend dat de letter B de letter A in de rug port, aangezien A voor B in het alfabet voorkomt. Verder lijkt het daarbij alsof de B gericht is naar de A, waardoor kinderen de B misschien juist verkeerd zouden beginnen schrijven. Er worden in de tekst ook andere talen binnengebracht: Italiaans (*numero uno*) en gebrekkig Engels (*that's me Mie*). Waarom wordt hier ook het woord *loser* gebruikt? Een Engels woord dat tegenwoordig wel gebruikt wordt door kinderen, maar waarbij de o toch ook weer op een heel andere wijze wordt uitgesproken dan in het Nederlands en daardoor voor onnodige verwarring kan zorgen. Op het derde blad komt de C even aan bod. Er wordt gesproken over de C die stampt, die scherpe klauwen, een bolle buik en scherpe tanden heeft. Waar is de associatie met de letter? Stampen doe je met je voeten, maar waar zijn de voeten van C? De zogenaamde bolle buik van C lijkt eerder hol dan bol. Op het vierde blad komt er dan ook nog Frans aan te pas met '*Véritable Petit Beurre*' en lijkt het alsof A en B van plaats kunnen wisselen in het alfabet.

B: Over de B zegt men dat het de tweede letter is, maar visueel wordt de B getoond met een blokje uit het spelbord Scrabble waarbij de B als getalwaarde drie heeft. Vreemd ook dat er gezegd wordt dat de letter B buik en borst heeft, maar geen billen. In het visuele van de hoofdletter kan dit kloppen en misschien ook gedeeltelijk in de schrijffletter, maar dan staat er wel dat hij geen borst heeft toen hij nog klein was. Dit klopt indien het om een kleine drukletter b gaat, maar niet als schrijffletter. Waarom B de sterkste is, is ook niet duidelijk. Verder is de associatie tussen B en dik ook verwarrend omdat b en d door sommige kinderen al verward worden met elkaar. Ook de opmerking dat de B zonder buik een P is, gaat alleen op wanneer het om hoofdletters gaat. Dit kan de verwarring tussen B en P dus groter maken. Verder is het erg verwarrend dat C zogezegd B zou opeten. De C komt immers na de B, en staat er niet voor. Het liedje heeft een leuke melodie en doet denken aan een circus. Het helpt niet echt, ook al kan het wel het gevoel in de lippen geven om de /b/ goed te leren uitspreken: je hoort enkel 'bum...bebumbebumbebum...'.

C: De associatie tussen C en O is vreemd. De afbeelding van de zee en een zaag zouden beter passen bij de letter Z. Zowel het liedje als de tekst hebben het hier over de /see/ in cola, maar daar hoor je geen /see/, maar /k/. Nog verwarrender wordt het wanneer er gesproken wordt over 'kola' en 'caas', en de woorden ook effectief zo verkeerd geschreven worden. Pas vanaf het derde leerjaar is het educatief verantwoord om de kinderen aan te leren dat de letter C op verschillende manieren uitgesproken wordt (De Vrieze, persoonlijke communicatie, 15 mei 2022).

D: Ook hier is de verwijzing naar de letter met getalwaarde 1 uit Scrabble verwarrend. Er wordt gezegd dat de letter uitgesproken kan worden als /dee/ en als /de/, maar nergens als /d/. Verder is

het verwarrend om te schrijven dat de D naar rechts kijkt, want als kleine letter is dat juist omgekeerd. Het werkt zeker niet pedagogisch ondersteunend om boven de B een draak af te beelden die vuurspuwt naar links. Nog verwarrender wordt het als er een banaan afgebeeld staat, maar dat er dan naast de banaan gezegd wordt: “Ik kijk altijd naar rechts. Links is link. Rechts niet. Rechts is recht. En wat recht is, is niet krom.” Op die manier wordt de passende associatie tussen de B en een (kromme) banaan teniet gedaan. Het is ook vreemd dat die banaan in het liedje over de D afgebeeld wordt. Dit geeft opnieuw aanleiding om B en D met elkaar te verwarren. In het liedje klinken allemaal woorden die met de D beginnen. Dat is leuk, maar het zijn alvast veel te moeilijke woorden voor aanvankelijke lezers.

E: Het is helemaal niet duidelijk waarom E met een skelet geassocieerd wordt. Dat E nummer vijf is, maar slechts vier lijnen heeft, doet ook niet echt ter zake. In ieder geval zijn die vier lijnen niet terug te vinden in de kleine letter. Pas voor leerlingen vanaf het derde leerjaar is het zinvol om aan te geven dat E op verschillende manieren kan uitgesproken worden. Problematisch wordt het wanneer er gezegd wordt dat E bijna overal en altijd te vinden is: bijvoorbeeld ook in de ‘oertijd’, waarbij de e van /oe/ gekleurd wordt. Het is juist belangrijk dat kinderen leren dat /oe/ een aparte klank is, waarbij je wel de letter e ziet, maar in die klank samen met de o als /oe/ gezien moet worden. Het bijhorende melodietje klinkt leuk en is op een xylofoon gespeeld, maar helpt niet bij het leren kennen van de letter.

F: Hier wordt het verschil tussen de letter F en V naar mijn gevoel op een problematische manier aangekaart. Er wordt gezegd dat F krachtig is en V niet. Nochtans komt er meer trilling aan te pas bij de V (stemhebbende medeklinker) dan bij de F (stemloze medeklinker). Er wordt ook een vergelijking gemaakt tussen de E en de F: F was vroeger een E, maar heeft dan een beentje afgestaan en zo is de I ontstaan. Voor de hoofdletter zou dit nog kunnen opgaan, maar al zeker niet voor de schrijffletter of kleine drukletter. De associatie met “Ik blaas alle kaarsen uit. Alle lucifers.” is wel goed gevonden. Op de cd hoor je enkel de wind, geen melodie.

G: In de tekst en het liedje wordt aangegeven dat men in het Zuiden (Vlaanderen dus) de G zacht uitsprekt en in het Noorden (Nederland) hard. Ook al klopt dit in de praktijk misschien wel, toch is het ook in Vlaanderen de bedoeling om de G niet als een H uit te spreken. Zeker in West-Vlaanderen ervaren kinderen moeilijkheden om de G en de H uiteen te houden omdat ze het in de courante spreektaal vaak verkeerd te horen krijgen. Er wordt ook vergeleken met een hardgekookt en een zachtgekookt ei, dat in beide vormen nog steeds een ei is. De letter G zelf heeft alvast zelf niet de vorm van een ei. Dat maakt het dus opnieuw onnodig verwarrend.

H: De H wordt als hoofdletter in de vorm van een clown afgebeeld. In het woord clown is echter geen /h/ te horen. Een clown brengt ons wel aan het lachen. In het liedje klinkt daarom wellicht: “hahaha, hoho, hihi...”. Hoewel het geen echt letterliedje is, is dit wel leuke manier om de klank aan bod te brengen. Op de laatste bladzijde wordt wel een bruikbaar beeld gebruikt: “Blaas de H op de spiegel. De spiegel dampet aan. Weet je waarom? Nee? Ik ben een Heet-Hoofd. Een heet hoofd.”

I: Dit liedje is educatief niet verantwoord. De letter i twijfelt eraan of hij wel een echte letter is. Daar hoeft niet aan getwijfeld te worden. Verder wordt de /i/ anders ingekleurd, maar dus ook bij de /ij/. In het bijpassende muziekje zijn geluiden te horen, maar de link met de i is niet duidelijk.

J: De tekst en het liedje komen gedeeltelijk overeen. Er wordt /jee/ gezongen: “Ik ben de J. De JEE. Niet de Ja. Niet de NEE. Ik ben nooit zeker.” Problematisch wordt het wanneer de J twijfelt of hij wel een letter is. Hij twijfelt er zelfs over of hij een cijfer is. Op het tweede blad over de J staat er iets in het Engels: “JEE, JEE, JEE. I LOVE YOU, JEE, JEE, JEE. He loves you, jee, jee, jee... She loves you, yeah, yeah, yeah... “. Leuk voor volwassenen die de Beatles kennen, maar al zeker niet bruikbaar voor aanvankelijke lezers. Bovendien wordt onnodig verwarring gezaaid tussen de J en de Y.

K: Op de cd wordt enkel naar “kaka” verwezen. Een gemiste kans, want er bestaan toch veel woorden met de letter K. De woorden in de tekst zijn vaak ook te moeilijk voor aanvankelijke lezers. Het is wel leuk dat de kangoeroe kousen aan heeft. Problematischer wordt het wel wanneer een kous wordt afgebeeld en meteen daarnaast staat een J, die quasi dezelfde vorm heeft als een kous. Dit werkt weeral verwarring in de hand. Vervolgens duikt er opnieuw anderstalige tekst op: in het cijfer 11 staat er “*Onzième lettre de l’alphabet*”.

L: De letter bepaalt hier de bladspiegel en zelfs de leesrichting. Op de vierde pagina over de L moet het boek zelfs gedraaid worden. Dat is leuk gevonden, maar het is nog maar de vraag of het de lezer vooruithelpt. De L wordt als een hoek voorgesteld. Dit gaat inderdaad op voor de hoofdletter, maar niet voor de schrijffletter of drukletter. De L zegt dat het alfabet stopt bij de L. Dat is ook wat er in het liedje gebeurt: de kinderen zeggen het /aa/, /bee/, /see/ op tot aan de L. Zo wordt de associatie gemaakt met L als leugenaar. Hopelijk onthouden de kinderen het dan ook niet verkeerd. L had beter over andere dingen kunnen liegen.

M: Op de cd zingt iemand de hele tijd mmm op een leuke melodie. Ze noemen in het boek ook voedingswaren die met de letter M beginnen. Dat is leuk, maar de manier waarop het ontstaan van de M verklaard wordt, is problematischer: “Eerst was ik plat. Mijn buik zakte tot op de grond. En zo werd de M een echte M.” Veel kinderen kennen de letter M van de McDonalds, en misschien ook van

de gevulde chocoladereep “Mars”, die ook afgebeeld wordt op de pagina. Die associatie is niet slecht, hoewel de M in McDonalds toch niet helemaal de M is, zoals kinderen die leren schrijven, maar bijna eerder op een schrijffletter N lijkt.

N: In het liedje hoor je veel mensen ‘nee’ zeggen en opeens één kind dat ‘ja’ zegt. De tekst zelf is ook niet helpend. Hopelijk denken de kinderen dan niet dat ze de N als ‘nee’ moeten uitspreken. De enige koppeling die immers gemaakt mag worden, is dat ‘nee’ met een N begint.

O: De O wordt voorgesteld als de letter die er het eerste was, maar waarom staat hij dan niet op de eerste plaats? Dit is opnieuw verwarrend. Er wordt verwezen naar de O als oerknal, maar de vraag is op welke manier de kinderen dit dan zullen onthouden. Op de cd is er eerst geruis te horen en dan een knal en één keer wordt er dan /oo/ gezegd.

P: In de tekst wordt de P geassocieerd met ploffen. Op de cd zijn allerlei plofgeluiden te horen. Het is echter moeilijk om ze na te doen. Het zou boeiend kunnen zijn om te beluisteren en de leerlingen dan zelf een leuke melodie te laten bedenken met plofgeluidjes om te oefenen op de /p/.

Q: Zowel in de tekst als op de cd wordt de Q voorgesteld als een vreemdeling. De Q komt inderdaad niet vaak voor in onze taal. De voorbeelden zaaien verwarring: “thank kjoe” en “Kukelekuu”. De associatie met het Atomium in Brussel is erg vreemd. Wellicht moeten de bollen van het Atomium als een O gezien worden en de tussenliggende gangen zijn dan het streepje van de Q.

R: Zowel op de cd als in de tekst wordt de R als een motor, een rotor voorgesteld. Terwijl ‘motor’ een woord is dat frequent gebruikt wordt, weten kinderen wellicht niet precies wat een ‘rotor’ is. De vraag is of ze dan niet eerder de M zullen koppelen aan ‘motor’ dan de R. Er staan visueel heel veel lussen afgebeeld. Wellicht is het de bedoeling om de rollende R voor te stellen. Ze gelijken echter eerder op de schrijffletter E.

S: De S wordt voorgesteld als een sissende slang. Op de cd is er een bijpassend kort sissend geluid te horen. Op de vijfde pagina over de S wordt er dan weer onnodig Frans gebruikt om de Q voor te stellen: “*Qu’ est-ce qui se passe?*”. Er had ook ‘quiz’ kunnen bij staan, een Nederlands woord dat de kinderen kennen. Tegenwoordig zou ook ‘quarantaine’ herkend worden. De S als sissende slang is wel een goede vondst.

T: De T wordt voorgesteld als een tafel die op één poot staat. Zeker voor de hoofdletter is dit visueel bruikbaar. De tekst van het liedje: “De tee drinkt thee, de toe drinkt toe en de taa drinkt taa”, is niet

terug te vinden in het boek, maar is wel grappig en leuk. Het is een toffe melodie die bruikbaar is in de klas.

U: Bij de U wordt de associatie gemaakt met de beleefdheidsvorm en met rijk en chic. De klassieke muziek op de cd past daar wel bij.

V: Hier wordt aangegeven hoe je de V moet uitspreken: “V blaas je zacht aan. Bovenanden op je lippen. Zoals een briesje.” De V wordt vergeleken met een veertje in de wind, met het uitslaan van de vleugels, met het vliegen als een vogel en het vrede steken met de vingers. Die vergelijkingen zijn geslaagd. In het liedje zijn er fluitende geluiden te horen die doen denken aan een scène uit een cowboyfilm waarbij er zand wegwaait en er niemand te zien is. Die fluitende geluiden kunnen alleen voor verwarring zorgen, want een v kan alvast niet gefloten worden.

W: De W wordt gekoppeld aan het woord ‘vragen’. Op die manier kan verwarring ontstaan met de V. De vragen zelf zijn wel goed: Wie? Wat? Waar? Waarom? Wanneer? Op de cd is iemand aan het fluiten. De link met de W is onduidelijk.

X: De link met wiskunde is enkel begrijpelijk voor wie al verder gevorderd is in wiskunde. Het is jammer dat er bijvoorbeeld niet rond een xylofoon gewerkt is.

Y: Het is een raadsel waarom de Y als Chinees wordt voorgesteld. De letter Y komt immers via het Romeins en het Grieks uit het Semitisch voort. De Y is ook een letter die in het Middelnederlands regelmatig voorkwam en die nog te vinden is in namen als Van Dyck of Begeyt. De woorden yoga en yoghurt komen ook niet uit het Chinees. Yoga vindt zijn oorsprong in India en yoghurt in Turkije. Ook in de Chinese tekens die er bij staan, is de letter Y niet te herkennen. De visuele voorstelling van Y als twee wegen die samen komen in één weg is wel goed gevonden. “Kijk goed naar me. Van twee wegen naar een. 2 wordt 1. Zo zie ik eruit.” De benaming ypsilon wordt tegenwoordig weinig gebruikt. Normaal wordt hij als /ij/ uitgesproken. Het is nogal verwarrend dat dan ook nog allerlei onbestaande combinaties worden gevormd: “Iedereen kent me als Si-lon-Yp. Nee, ik bedoel Lon-Si-Yp. Heu nee, Yp-Lon-Si. Dat klinkt Chinees. Dan is het Yp-Si-Lon. Ik ben Ypsilon.”

Z: Deze letter wordt in de tekst geassocieerd met zoet, met het zoemen van een bij en met slapen. Dat zijn zinvolle beelden. Jammer dat het liedje niet aansluit bij de tekst.

3.2.5 Kritische analyse van het boek Kleuter-wijs (Haverkort et al., 2008)

Dit boek is een bundeling van 150 leuke liedjes die ingedeeld worden per leeftijd, rond een bepaald thema en met bijpassende en erg gevarieerde lessuggesties. De liedjes zijn meestal kort en rijmen. Voor peuters is dit al een goed begin, maar voor oudere kleuters of leerlingen uit het eerste leerjaar is het een gemiste kans dat er geen letterliedjes aangeboden worden. Misschien omdat er zo weinig (goede) letterliedjes te vinden zijn? Soms worden er woorden gebruikt die eerder uit de Nederlandse context komen. De cd is ook door Nederlanders ingezongen. Voor Vlaamse kinderen is dit niet zo goed, aangezien de uitspraak toch anders is. Dit kan natuurlijk opgelost worden door zelf de liedjes te zingen, want er staan ook noten en akkoorden bij.

Kun je stappen? (pp. 20-21)

Bij dit peuterliedje worden er twee klankspelletjes voorgesteld. Telkens wanneer een kind aan de pop vertelt wat het graag eet, mag de groep reageren door de mmm vier keer in stijgende toonhoogte te zingen en dan te zeggen: "Mmmmm, wat lekker!" Vervolgens wordt er vier keer in stijgende toonhoogte "stap" gezongen (de pop stapt naar het topje van de hoge berg). Vervolgens wordt er nog een toontje hoger de /oo/ gezongen, om die vervolgens te laten zakken (de pop glijdt van de berg). Er is ook een bewegingsspelletje waarbij de kinderen de bewegingen van de pop nadoen: stappen, happen en klappen. De peuters moeten hierbij dus goed proberen het verschil te horen tussen deze drie woorden om ook de juiste bewegingen te kunnen doen.

Kan je raden? (p. 29)

Het leuke aan dit peuterliedje is, dat de kinderen actief mogen nadenken over hoe ze de tekst van het liedje kunnen aanpassen. Zo wordt "van tiere liere land, wat heb ik in mijn hand?" bijvoorbeeld "van tiere liere lond, ga zitten op de grond" of "van tiere liere leur, ga zitten bij de deur". Zo leren ze rijmen of horen ze alvast de rijmende klanken.

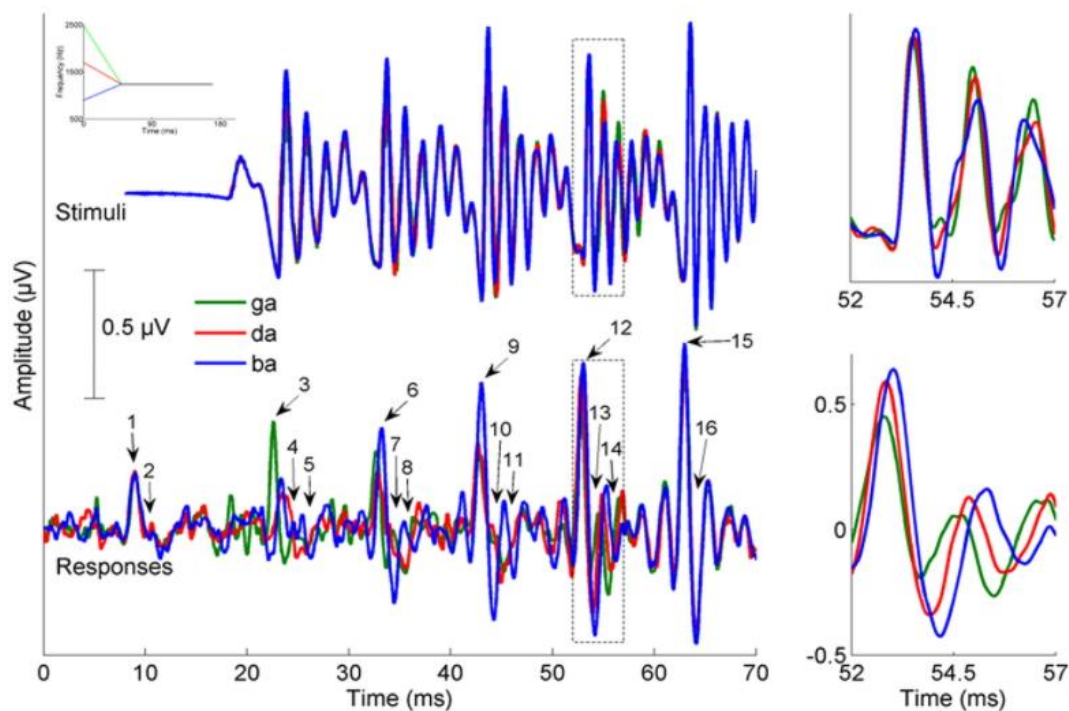
3.3 De kracht van muziek in het leesonderwijs

3.3.1 Muzikale ontwikkeling helpt om beter te kunnen luisteren

Hornickel et al. (2009 in Mieras, 2015) tonen aan dat luisteren een complex proces is. Kinderen hebben er baat bij om goed te leren luisteren. Daardoor horen ze nauwkeuriger en is er een betere auditieve discriminatie voor klanken. Vooral musici zijn goed getraind in luisteren. Figuur 1 toont bovenaan hoe klanken gehoord worden. Hierbij wordt /ba/ blauw weergegeven, /da/ rood en /ga/ groen. In de bovenste curve is te zien hoe die klanken gehoord worden via het oor. In de onderste curve wordt getoond wat de hersenstam ervan maakt. Dit toont het belang aan van het gebruik van de hersenstam bij het luisteren.

Figuur 1

Het Belang van de Hersenstam voor Auditieve Discriminatie

Timing differences present in the responses (Bottom Panels) are absent in the stimuli (Top Panels). For the stimuli and responses, [ba] is plotted in blue, [da] in red, and [ga] in green. (Left) The time domain grand averages of high-pass filtered responses from typically developing children ($n = 20$) are plotted below the [ba], [da], and [ga] stimuli. The peaks analyzed in the present study are marked on the responses (onset: 1, 2; major: 3, 4, 6, 7, 9, 10, 12, 13; minor: 5, 8, 11, 14; endpoint: 15, 16). For visual coherence, the stimuli have been shifted in time by 8 ms to account for the neural conduction lag. (Right) The 52- to 57-ms region of the responses and time-adjusted stimuli have been magnified to highlight latency differences found among the responses (Bottom) that are not present in the stimuli (Top). These latency differences are thought to reflect the differing second formants of the stimuli schematically plotted in the inset (Top Left).

Noot. Overgenomen uit Hornickel et al. (2009).

“Om twee letters te onderscheiden is vaak nauwkeurige timing nodig van verschillen van soms minder dan een duizendste seconde. De hersenstam maakt het verschil groter om de hersenschors in staat te stellen om het onderscheid te maken” (Mieras, 2015). Ook wanneer er achtergrondlawaai is, hebben musici een duidelijk voordeel. De hersenstam is bij hen veel beter in staat het geluid eruit te filteren. Eveneens hebben musici voordeel op het vlak van emotionele intelligentie:

De emotie in stemgeluid zit vaak verborgen in fragmenten van niet meer dan 50 milliseconde. Muzikaal getrainde hersenen pikken die fragmenten er feilloos uit. Hoe vroeger die muzikale training van de proefpersoon in diens jeugd begon hoe beter de hersenstam zich op de emotie richt: een belangrijke voorwaarde om de emotie van mensen soepel aan te voelen. (Mieras, 2015)

Muzikale training verbetert bovendien ook nog de verbindingen tussen de hersenstam en de auditieve schors. Daardoor moeten musici minder mentale inspanningen leveren om te luisteren. (Mieras, 2015).

3.3.2 Muziek is leven

Scherder (in Weerstand, 2020) wijst er op dat klanken via de hersenstam binnenkomen. Daar bevinden zich de vitale centra zoals ademhaling, bloeddruk- en hartregulatie. Daarom is muziek leven. Wat we horen heeft daarom een invloed op die vitale functies. Door naar rustige muziek te luisteren zakken bloeddruk en hartritme en wordt de ademhaling rustig.

Ook Van Cranenburgh (2018) is overtuigd van het grote belang van muziek voor ons leven en voor een goede algemene ontwikkeling. Hij wijst er op dat beeldvormend onderzoek laat zien dat er geen specifiek centrum voor muziek is in de hersenen.

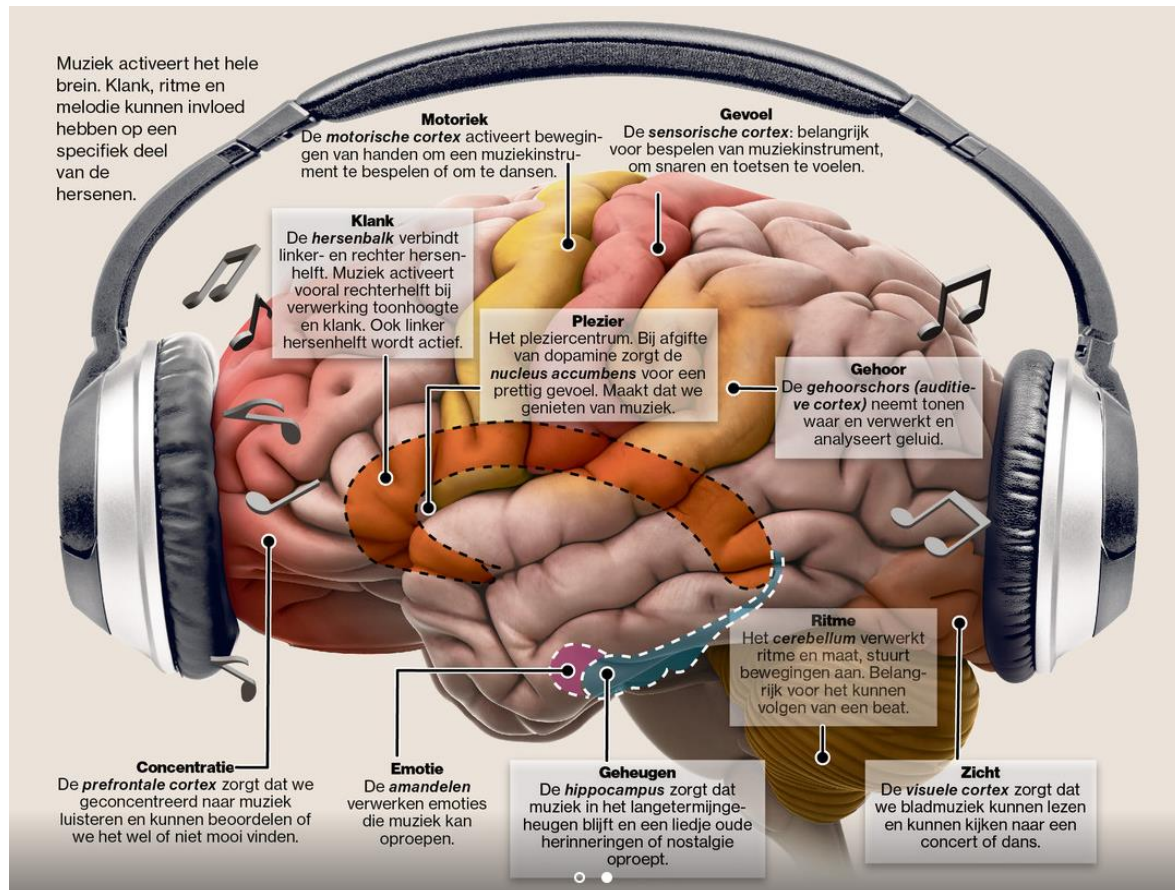
Opvallend is dat vrijwel alle hersengebieden betrokken zijn, inclusief het cerebellum. Muziek bereikt dus vele uithoeken van het brein. Knooppunten van deze netwerken kunnen ook betrokken zijn bij andere cognitieve en motorische taken, bijv. taal en sport. Wellicht schuilt daarin de kracht van muziek. (p. 105)

In Figuur 2 wordt op een kunstzinnige manier aangetoond dat muziek het hele brein activeert. Bij het horen van klanken wordt de auditieve cortex geactiveerd die tonen waarneemt, ze verwerkt en analyseert. De motorische cortex doet ons spontaan bewegen bij het horen van muziek. Muziek beïnvloedt eveneens de hersenbalk en het cerebellum. Muziek roept emoties op, geeft ons een

aangenaam gevoel, versterkt de concentratie en het beoordelingsvermogen. Bij het spelen van een muziekinstrument worden bovendien ook de sensorische cortex en de visuele cortex geprikkeld.

Figuur 2

Muziek Activeert het hele Brein

Noot. Overgenomen uit van der Mee (2019). Foto uit online artikel. Copyright Mark Reijntjens

Vissers (in Koning & Verhage, 2019) verwoordt het als volgt:

Muziek ontroert, verbindt, verrast, daagt uit, ontlad, heelt, herhaalt, stimuleert, structureert, activeert, beweegt en geeft bovenal plezier! Plezier hangt samen met verwonderd zijn, een open houding hebben, en aandachtig en geïnteresseerd zijn. Dit zijn essentiële voorwaarden om te komen tot ontwikkeling en leren. Het is op grond hiervan niet zo verwonderlijk dat het hele brein meedoet bij het maken van muziek, en dat muziek de cognitieve en in het bijzonder de talige ontwikkeling stimuleert bij kinderen. (p. 7)

3.3.3 Pleidooi voor meer muziek in het onderwijs

Het boek van Van Cranenburgh (2018) is een sterk pleidooi om muziek te integreren op alle vlakken van het maatschappelijk leven en in het bijzonder in onderwijs, buurtwerking, recreatie, cultuur, therapie, zorgcentra en ziekenhuizen. Samen met hem zijn ook Mieras (2015) en Scherder (in Weerstand, 2020) sterke voorstanders van meer muziek in het onderwijs. Ze vinden het daarom erg wrang dat ondanks de grote wetenschappelijke evidentie er steeds minder tijd voorzien wordt voor muzikale activiteiten. Dit gebeurt vaak omdat leerkrachten zelf steeds minder opgeleid worden op vlak van muzikaliteit en omdat het belang van muziek op school niet meteen aantoonbaar is in de schoolresultaten van kinderen. Op die manier wordt er dus erg kortzichtig gekeken en wijzen wetenschappers op het grote verlies op lange termijn.

3.3.4 Het belang van muziek en zingen voor de taalontwikkeling bij kinderen

Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat muziek, maar vooral zingen een enorme impact heeft op spraak- en taalvaardigheden (Scherder, 2017, p. 154; Vissers, in Koning & Verhage, 2019, p. 7). Samen zingen versterkt bovendien de sociale cohesie. Kinderen die samen zingen, werken beter samen aan een taak (Scherder, 2017, p. 27). Kinderen met taalproblemen kijken positiever naar zichzelf en naar de mensen en de wereld rondom zich door samen met anderen te zingen (Vissers, in Koning & Verhage, 2019, p. 7).

Van Vuure (2019) benadrukt vooral de duidelijke relatie tussen taal- en leesvaardigheid en gevoel voor ritme (p. 25). Ze staft dit met een voorbeeld van een kind dat moeite heeft met lezen en vorderingen maakt door te leren drummen (p. 24). Het dagelijks trainen van ritme heeft een gunstig effect op spreken en lezen. Ritme geeft een kind rust, regelmaat, structuur en veiligheid (p. 26).

Dit wordt ook exact zo verwoord door Scherder (2017, p. 231). Zich baserend op een onderzoek van Thomson en Goswami (2008) wijst hij er op dat kinderen die niet goed een ritme kunnen tikken het minst geletterd zijn en de meeste problemen hebben met klanken (p. 47). Verder baseert hij zich op een onderzoek van Weiss, Granot en Ahissar (2014) om te stellen dat intensieve muzikale training ervoor zorgt dat musici met dyslexie even ritmisch zijn als musici die geen last hebben van dyslexie. Vervolgens verwijst hij naar een onderzoek van Miendlarzewska en Trost (2014) waaruit blijkt dat mensen die problemen ervaren met spreken, beter spreken wanneer ze voordien iets ritmisch aangeboden krijgen (p. 48). Uit al deze onderzoeken blijkt dat het zeker zinvol is om muziek te gebruiken bij de behandeling van dyslexie (p. 84).

4. Bevraging van het werkveld

4.1 Op zoek naar antwoorden via de concrete klassituatie

4.1.1 Observatie in de Freinetschool De Bonte Specht in Roeselare

Eind december 2020 observeerde ik drie keer 25 minuten in het eerste leerjaar van de Freinetschool De Bonte Specht in Roeselare. De leerkracht vertelde dat ze enerzijds gebruik maakte van de methode *mol en beer*, maar anderzijds ook kindvolgend werken. Het uitgangspunt in deze school is de interesse van de kinderen. Ze proberen ook steeds aan te sluiten bij concrete contexten. Omdat verschillende kinderen graag voetballen had de leerkracht een voetbalveld nagemaakt dat ze in de kring plaatste. Aan de hand daarvan maakten ze concrete splitsoefeningen. Ik mocht ook een toets inkijken om te zien welke taalfouten het meest voorkomen. Ik zag dat er vooral letters werden omgewisseld. De leerkracht zei dat de tweeklanken pas later aan bod komen. Ik vroeg ook naar de letter C, omdat die zowel als /s/ of als /k/ kan uitgesproken worden, maar zij gaf aan dat dit eerder iets voor een tweede leerjaar is.

4.1.2 Taalles in de Vrije Basisschool De Brug in Staden

In december 2021 kreeg ik de kans om zelf aan de slag te gaan met leerlingen in het eerste leerjaar van de Vrije Basisschool De Brug in Staden. Ik mocht er aan leerlingen die sterk zijn in lezen een taallessen geven rond 'ijs' en 'school'. Ze moesten het woord ijs bijvoorbeeld kunnen koppelen aan foto's van ijs, het woord kunnen herkennen in zowel een reeks van gelijkaardige woorden als in een korte tekst. Ze oefenden ook op het horen van /ij/ in een woord, enzovoort.

In de namiddag kon ik ervaringen opdoen met vier kinderen die moeite hadden met lezen. Ze hakten en plakten nog vaak. Ze verwarden 'en' met 'een'. Ze lazen de woorden 'het', 'er', 'je' verkeerd. Ze spraken /ij/ uit als /i/ en /j/ of /eu als /e/ en /u/.

Ook met leerlingen die een andere moedertaal hebben, kreeg ik de kans om te oefenen. Aan de hand van foto's en afbeeldingen overliep ik de woorden uit het woordpakket van de voorbije week (mus, kus, vis, lis, peer en meer). Enkele kinderen waren afwezig geweest door ziekte of quarantaine. Met hen haalde ik enkele taallessen in die ze niet met hun leerkracht hadden doorgenomen. Het waren erg verrijkende ervaringen, omdat ik op die manier kennis maakte met de verschillende leesniveaus en de concrete problemen die kinderen ervaren bij aanvankelijk lezen.

4.2 Op zoek naar antwoorden via een bevraging van leerkrachten eerste leerjaar

4.2.1 Achtergrondinfo bij de opzet en de verwerking van de bevraging

Via survio.com werden leerkrachten die lesgeven in het eerste leerjaar bevraged. Dit leverde na één week tijd 155 volledig ingevulde antwoorden op. In bijlage A kan u alle geanonimiseerde antwoorden terugvinden. Ze werden gerangschikt in zes tabellen volgens leesmethode.

Dit waren de vragen waarop de leerkrachten een antwoord formuleerden:

Vraag 1: Welke leesmethode gebruikt u?

Vraag 2: Hoe wordt de leesmethode die u gebruikt opgebouwd?

Vraag 3: Wat zijn uw bevindingen over deze methode?

Vraag 4: Welke leesproblemen komen/kwamen (het meest) voor in uw klas(sen)?

Vraag 5: Integreert u andere vakgebieden tijdens het leren lezen? Zo ja, welke?

Vraag 6: Weet u wat letterliedjes zijn?

Vraag 7: Heeft u al eens letterliedjes gebruikt in de klas?

Vraag 8: In welke mate denkt u dat letterliedjes een hulpmiddel kunnen zijn bij het leren lezen?

Vraag 9: Verklaar uw vorig antwoord.

Vraag 10: In welke mate bent u bereid letterliedjes te gebruiken in de klas?

Vraag 11: Wenst u het resultaat van mijn onderzoek te krijgen?

Vraag 12: Wenst u een digitale kopie te ontvangen van de ontwikkelde letterliedjes om zelf in de klas te gebruiken?

De bevraging van het werkveld gebeurde vrij vroeg in het ontwikkelingsproces. Dit was nodig om alvast de knelpunten te ontdekken bij aanvankelijk lezen en om na te gaan of er al dan niet interesse was om letterliedjes te gebruiken. De eerste drie vragen polsten naar de gebruikte leesmethode. Na analyse van al deze data en na verdere uitklaring van onze onderzoeksvraag, bleek dat een verdere analyse van de eerste drie vragen ons te ver van het gekozen onderwerp zou brengen. De antwoorden kunnen wel geraadpleegd worden in Bijlage A, maar ze worden niet verder besproken.

Om de tabellen overzichtelijk te houden, werd een kleiner lettertype gebruikt. Het antwoord op de eerste vraag mondde uit in zes tabellen. De eerste drie tabellen gaan over leerkrachten die werken met een versie van *Veilig leren lezen*: Tabel 1 *Veilig leren lezen-kim versie*, Tabel 2 *Veilig leren lezen*, Tabel 3 *Veilig leren lezen tweede maanversie*. Deze drie tabellen vormen 62 % van de respondenten (96/155). In Tabel 4 staan de antwoorden van leerkrachten die werken met *leessprong – ik lees met*

hup en aap. In Tabel 5 gaat het om antwoorden van leerkrachten die met *mol en beer* werken. Tabel 6 verzamelt de antwoorden van respondenten die een andere methode of geen methode gebruiken.

Bovenaan elke tabel werd het nummer van de vraag genoteerd zodat de antwoorden per respondent visueel naast elkaar geplaatst konden worden. Indien de respondenten typfouten maakten, werden ze gecorrigeerd voor ze in de tabellen werden opgenomen. Aan de zinsconstructie veranderden we niets en ook de gebruikte afkortingen werden behouden.

De vragen werden open gesteld. We vonden het immers belangrijk om de antwoorden niet te sturen. Een exacte telling van de antwoorden levert daardoor weinig op. Er komen wel een aantal klemtonen naar boven. Door de open vraagstelling is Bijlage A vrij omvangrijk geworden, maar bevat ze wel een schat aan informatie.

4.2.2 Meest voorkomende leesproblemen

De antwoorden kan u vinden in Bijlage A onder vraag 4: Welke leesproblemen komen/kwamen (het meest) voor in uw klas(sen)?

Elke leerling en elke klas is uniek, maar toch zijn er duidelijke gelijkenissen. Letters worden omgewisseld en klanken verkeerd uitgesproken. Voorbeelden hiervan zijn:

- b/d/p
- a/aa
- i/ie, e/a, e/i, u/e
- au/ou/ai, eu/uu/ui/u/oe, tweeklanken
- s/z, v/f

Verder geven de respondenten aan dat analyse en synthese moeilijk zijn en dat letterclusters of langere woorden ook problemen kunnen geven.

Sommige leerkrachten merken op dat ook andere factoren een rol kunnen spelen: de opvolging thuis ontbreekt of is te beperkt, de leerlingen hebben een andere moedertaal dan het Nederlands, de kinderen hebben een te beperkte woordenschat, de uitspraak van de letters is anders in hun moedertaal dan in het Nederlands, ze hebben dyslexie, het leestempo kunnen ze niet aan, ze verliezen hun leesmotivatie, ...

4.2.3 Integratie van andere vakgebieden bij aanvankelijk lezen

De antwoorden kan u vinden in Bijlage A onder vraag 5: Integreert u andere vakgebieden tijdens het leren lezen? Zo ja, welke?

Hierbij geven ongeveer 54 % (83/155) van de leerkrachten aan dat ze muzische vorming integreren tijdens aanvankelijk lezen. Nog eens 11 % zegt alle leergebieden te integreren (dus ook muzische vorming). Verder geeft 41 % (64/155) aan dat bewegend leren/motorische ontwikkeling wordt geïntegreerd bij het leren lezen. Verder komt bij 32 % van de respondenten wereldoriëntatie te pas en in mindere mate ook andere vakken.

4.2.4 Letterliedjes zijn nog niet door alle leerkrachten gekend en worden relatief weinig ingezet

De antwoorden kan u vinden in Bijlage A onder de vragen 6 en 7: Weet u wat letterliedjes zijn en heeft u ze al eens gebruikt in de klas?

Ongeveer 61 % (95/155) van de leerkrachten weet wat letterliedjes zijn. Helaas heeft slechts 20 % (32/155) ze ooit gebruikt. Nochtans geeft ongeveer 54 % onder hen expliciet aan dat ze ook muziek gebruiken bij het leren lezen. En nog eens 11 % spreekt over 'alle leergebieden' (dus ook muzische vorming) die tijdens het leren lezen aan bod kwamen. De vraag is dus waarom leerkrachten wel muziek, maar geen letterliedjes gebruiken bij het leren lezen.

Jammer genoeg heeft ongeveer 39 % (60/155) van de leerkrachten nog nooit van letterliedjes gehoord. Hopelijk kan deze bachelorproef daar verandering in brengen.

4.2.5 Letterliedjes zijn een goed hulpmiddel bij aanvankelijk lezen

De antwoorden kan u vinden in Bijlage A onder de vragen 8 en 9: Kunnen letterliedjes een hulpmiddel zijn bij het leren lezen? Verklaar uw vorig antwoord.

De leerkrachten konden hier een score geven tussen 1 (helemaal niet) en 10 (zeker wel). Ruim 96 % geeft een score van 7/10 of meer (7/10: 28, 8/10: 65, 9/10: 27, 10/10: 28). Slechts 3 % geeft een lagere score (4/10: 1, 5/10: 4, 6/10: 1). Met een gemiddelde score van 8,2/10 is dat dus een heel positieve score. Leerkrachten zijn dus sterk overtuigd dat letterliedjes een hulpmiddel kunnen zijn bij aanvankelijk lezen.

Hoewel tellen ook hier niet exact kan gebeuren, merken we wel dat veel leerkrachten dezelfde zaken noemen. We rangschikken ze hieronder volgens het aantal keer dat ze genoemd werden. Let wel: het

is dus niet omdat bepaalde leerkrachten dit zelf niet aangegeven hebben, dat ze dit ook niet zo zouden onderschrijven. Het belangrijkste is hier dat veel verschillende redenen worden gegeven om letterliedjes al dan niet te gebruiken bij aanvankelijk lezen.

- Letterliedjes kunnen helpen bij de memorisatie en automatisatie van letters en klanken (87).
- Kinderen zingen graag en leren terwijl ze plezier maken (38).
- Muziek blijft hangen en is goed voor het auditief geheugen (25).
- Kinderen leren op verschillende manieren (8).
- Multisensorieel leren is belangrijk (6).
- Letterliedjes kunnen de leesmotivatie van kinderen bevorderen (6).
- Letterliedjes kunnen een houvast, een kapstok zijn om de letter te onthouden (6).
- Het zou goed zijn om er ook een visualisatie aan te koppelen om de letter te onthouden (6).
- Letterliedjes kunnen in het bijzonder taalzwakke (7) en anderstalige (2) kinderen ondersteunen. Eén respondent denkt dat letterliedjes net te moeilijk zullen zijn voor taalzwakke leerlingen.
- Eén respondent schrijft: “Muziek maakt verbindingen in de hersenen waardoor het leren vlotter gaat.”
- Eén respondent stelt: “Het probleem met het huidige aanbod is dat letters fout worden uitgesproken. Bijvoorbeeld b wordt als /bee/ gezongen.
- Eén respondent vermeldt specifiek: “Als het gaat over klanken, dan kan dit een hulp zijn.”
- Eén respondent vraagt naar akkoorden bij de letterliedjes om ze zelf te kunnen begeleiden op ukelele of gitaar.
- Eén respondent waarschuwt: “Kinderen mogen het leren lezen niet uit het oog verliezen. Het mag geen muzische les worden.”
- Eén respondent stelt: “Opnieuw 26 liedjes die ze moeten onthouden.”

4.2.6 Leerkrachten zijn bereid goede letterliedjes te gebruiken in de klas

De antwoorden kan u vinden in Bijlage A onder vraag 10: In welke mate bent u bereid letterliedjes te gebruiken in de klas?

De leerkrachten konden hier een score geven tussen 1 (helemaal niet) en 10 (zeker wel). Bijna 99 % van de leerkrachten geeft hier een score van 7/10 of meer (7/10: 13, 8/10: 57, 9/10: 33, 10/10: 50). Slechts 2 leerkrachten geven een score van 5/10 of minder (5/10: 1, 3/10: 1). Dit is alvast een hoopgevend resultaat.

4.2.7 Leerkrachten tonen sterke interesse in de resultaten van mijn onderzoek

De antwoorden kan u vinden in Bijlage A. De vragen klonken als volgt:

Vraag 11: Wenst u het resultaat van mijn onderzoek te krijgen?

Vraag 12: Wenst u een digitale kopie te ontvangen van de ontwikkelde letterliedjes?

Het is bemoedigend dat 92 % van de bevroagde leerkrachten (143/155) interesse heeft in de resultaten van dit onderzoek. Slechts één van de bevroagde leerkrachten (1/155) wou geen digitale kopie ontvangen.

5. Eigen visie

5.1 Keuze voor de term aanvankelijk lezen

Aanvankelijk lezen situeert zich tussen voorbereidend lezen en voortgezet lezen (Huizenga, 2016, pp. 16-17). De benaming van de eerste fase gaat enigszins voorbij aan de spontane belangstelling die jonge kinderen tonen voor lezen en schrijven. Daarom spreekt men tegenwoordig eerder over de drie niveaus van geletterdheid (Huizenga, 2016, p. 3; Van den Berg et al., 2019, pp. 20-21). Toch kiezen wij ervoor om in de titel van deze bachelorproef het begrip aanvankelijk lezen te gebruiken. De term wordt nog steeds veel gebruikt en legt net iets meer de klemtoon op het leesonderwijs.

5.2 Letterliedjes kunnen al gebruikt worden vanaf de derde kleuterklas

Wanneer kan er nu best gestart worden met het aanreiken van letters en klanken? De meningen zijn hierover verdeeld. Auteurs zoals Vervaeke en Van Vuure denken in de lijn van Piaget. Volgens hen doe je meer kwaad dan goed door te vroeg letters aan te bieden. In de lijn van Vygotsky wijzen Ceyskens en Moonen juist op het belang om als leerkracht stimulansen en input te geven zodat kinderen gemakkelijker kunnen groeien. Het onderzoek van Cavanaugh en Wanzek (2004, in Ceyskens, 2018, p. 42) toont aan dat het leren van letters door het stimuleren van de grafeem-foneemkoppeling in de kleuterklas een positief effect heeft op het latere leesproces.

Uiteraard zal het gras niet sneller groeien door aan de sprietjes te trekken, maar een goede voedingsbodem en voldoende water kunnen wonderen doen. Als kinderen nog niet klaar zijn om letters te leren, wordt dat wel snel duidelijk. Toch zijn we ervan overtuigd dat het goed is om ook kleuters al letters en klanken aan te reiken. Letterliedjes kunnen daarin een belangrijke rol spelen.

Van Vuure (2019, p. 10) heeft zeker geen ongelijk om bij kleuters aandacht te hebben voor voldoende ontspanning, het stimuleren van een goede motoriek, het aanleren van een goede ademhaling, de werking van de zintuigen en het maken van de juiste verbindingen tussen hersengebieden. Gelukkig worden al deze zaken ook door zingen en door muziek gestimuleerd (Scherder, 2017; Van Cranenburgh, 2018). Letterliedjes koppelen het aangename aan het leerrijke en stimuleren bovendien de goede algemene ontwikkeling van kinderen. Hoewel de klemtoon van ons onderzoek ligt op de inzetbaarheid van letterliedjes in het eerste leerjaar zijn we ervan overtuigd dat sommige liedjes ook al gebruikt kunnen worden in een derde kleuterklas.

5.3 Letterliedjes: klanken aanbieden met visuele ondersteuning

Hoe kunnen letters en klanken nu best aangeboden worden? Zowel Ceyskens (2018, p. 14) als Van den Berg et al. (2019, p. 156) pleiten ervoor om kleuters met alle lettertypes in contact te laten komen en klanken zoveel mogelijk visueel voor te stellen door middel van letters, woorden of tekeningen. Zo kan de letter k vervat zitten in de tekening van een krokodil. Ook leerkrachten vragen om visuele ondersteuning. Vandaar dat mijn letterliedjes ook ondersteund worden door filmpjes op YouTube, tekeningen, woorden en verschillende soorten lettertypes.

Van Vuure (2019) pleit ervoor om letters als /aa/, /bee/, /see/ en niet als klanken uit te spreken. Sommige kinderen horen immers niet voldoende het onderscheid tussen klanken (pp. 176-177). We verwijzen graag naar het onderzoek van Hornickel et al. (2009, in Mieras, 2015). Zij tonen aan dat luisteren een complex proces is. Kinderen hebben er baat bij om goed te leren luisteren. Daardoor horen ze nauwkeuriger en is er een betere auditieve discriminatie voor klanken. Vooral musici zijn goed getraind in luisteren. Muzikale training verbetert bovendien ook nog de verbindingen tussen de hersenstam en de auditieve schors. Daardoor moeten musici minder mentale inspanningen leveren om te luisteren. (Mieras, 2015). Door kinderen op regelmatige basis met muziek in contact te brengen en door samen te zingen, kunnen we dus veel diepgaander werken en zullen kinderen beter de klanken horen zonder dat we de letters als /aa/, /bee/ of /see/ hoeven uit te spreken.

Pas in een later stadium is het goed om leerlingen aan te leren dat de letter A als een /a/ of als een /aa/ kan uitgesproken worden. De Vrieze (persoonlijke communicatie, 15 mei 2022) deelt deze visie. Zij stelt dat er bij kleuters en kinderen van het eerste leerjaar best gebruik gemaakt wordt van klankzuivere woorden en dat ze pas in het tweede leerjaar het alfabet leren. Pas dan kan een alfabetliedje gebruikt worden. Pas vanaf het derde leerjaar is het volgens haar goed om liedjes aan te bieden waarbij gezongen wordt dat de letter A als een /a/ of als een /aa/ kan klinken in een woord.

Ook in de bevraging van het werkveld geven sommige respondenten duidelijk aan dat het belangrijk is om de letters als klanken aan te bieden. De Vrieze stelt dat er al decennialang een gebrek is aan goede Nederlandstalige letterliedjes die hun oorsprong vinden in Vlaanderen (persoonlijke communicatie, 3 augustus 2021). Onze zoektocht naar goede letterliedjes leverde alvast vanuit de Vlaamse context weinig of niets op. Daarom schreef ik dus zelf letterliedjes waarbij de letters als klanken worden aangeboden. Het is immers de bedoeling dat ze ondersteuning bieden aan de grafeem-foneemkoppeling die van essentieel belang is bij aanvankelijk lezen.

5.4 Het belang van letterliedjes voor de taalontwikkeling

Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat muziek, maar vooral zingen een enorme impact heeft op spraak- en taalvaardigheden (Scherder, 2017, p. 154; Vissers, in Koning & Verhage, 2019, p. 7). Van Vuure (2019, p. 25) benadrukt vooral de duidelijke relatie tussen ritme en taal- en leesvaardigheden.

Ook uit de bevraging van het werkveld blijkt het belang van letterliedjes voor de taalontwikkeling. 87 respondenten antwoorden dat letterliedjes kunnen helpen bij de memorisatie en de automatisatie van letters en klanken. 38 respondenten stellen dat kinderen graag zingen en dat ze dankzij letterliedjes leren terwijl ze plezier maken. 25 respondenten stellen uitdrukkelijk dat muziek goed is voor het auditieve geheugen. Ook geeft 96 % een score van 7/10 of meer op de vraag of letterliedjes een hulpmiddel kunnen zijn bij het leren.

Zelf ben ik door het doornemen van de literatuur nog sterker gaan geloven in de kracht van muziek voor het onderwijs en voor de algemene ontwikkeling van kinderen. Ik betreur dan ook samen met auteurs als Van Cranenburgh, Mieras en Scherder dat ondanks de grote wetenschappelijke evidentie er steeds minder tijd voorzien wordt voor muzikale activiteiten. Ik hoop dat mijn letterliedjes alvast zullen zorgen voor een integratie van muziek in de taalles.

5.5 Differentiatie bij het werken met letterliedjes

Indien de letterliedjes gebruikt worden in de kleuterklas kan het zinvol zijn om met kleuters die meer met letters en klanken willen doen, samen een letterliedje te maken. Zo kan er nagedacht worden over klanken en woorden die rijmen. Voor kinderen uit het eerste leerjaar die moeite hebben met de grafeem-foneemkoppeling kan er al voorbereidend gewerkt worden aan de hand van letterliedjes. Dan kennen zij het liedje al voordat het aan de andere leerlingen wordt aangeleerd.

5.6 Criteria waaraan goede letterliedjes dienen te voldoen

Zoals in 3.1.7 stelden we noodgedwongen een eigen definitie op van letterliedjes.

Letterliedjes zijn educatieve kinderliedjes die binnen het bereik van de kinderstem aangeboden worden. Ze kunnen gemakkelijk zonder begeleiding gezongen worden. Ze zijn relatief kort, eenvoudig van structuur en woordkeuze. Ze maken gebruik van rijm, bewegingen en visuele ondersteuning. Ze zijn vaak humoristisch of hebben een verrassend element. Ze nodigen uit tot

contact en interactie en reiken stof aan tot nadenken over letters en klanken. Ritme en tekst sluiten op een natuurlijke wijze bij elkaar aan.

5.6.1 Letterliedjes zijn educatief: ze zijn bedoeld ter ondersteuning van het leesonderwijs

Veel respondenten geven aan dat leerlingen letters omwisselen. Dit heeft vaak te maken met de spiegeling van letters en het omslaan over een horizontale of verticale as (Van Vuure, 2019, pp. 29-30). Verder wijzen de respondenten erop dat aanvankelijke lezers moeite hebben met analyse en synthese, met letterclusters en langere woorden. We vinden hier opnieuw een duidelijke link met de doorgenomen literatuur. Van den Berg et al. (2019, p. 157) benoemen auditieve analyse (hakken) en synthese (plakken) als de kerncomponenten van het fonemisch bewustzijn.

Sommige leerkrachten merken op dat ook andere factoren een rol kunnen spelen: de opvolging thuis ontbreekt of is te beperkt, de leerlingen hebben een andere moedertaal dan het Nederlands, de kinderen hebben een te beperkte woordenschat, de uitspraak van de letters is anders in hun moedertaal dan in het Nederlands, ze hebben dyslexie, het leestempo kunnen ze niet aan, ze verliezen hun leesmotivatie, ... Uit neurowetenschappelijk onderzoek blijkt dat muziek alvast goed helpt bij dyslexie (Scherder, 2017, p. 84) en dat het dagelijks trainen van ritme een gunstig effect heeft op spreken en lezen (Scherder, 2017, p. 231). Muziek draagt ook bij aan de sociale cohesie. Kinderen die samen zingen werken beter samen aan een taak (Scherder, 2017, p. 27). Letterliedjes zijn hierdoor ondersteunend voor het leesonderwijs en voor de algemene ontwikkeling van kinderen.

5.6.2 Multisensoriële aanpak: combinatie van rijm, beweging en visuele ondersteuning

Uit de bevraging van leerkrachten blijkt dat 52 % motorische ontwikkeling en 61 % muzische vorming integreert tijdens het leren lezen. Onze multisensoriële aanpak stimuleert kinderen op al deze domeinen: auditief (liedjes, klanken, rijm, interactie), visueel (letters, tekeningen) en motorisch (gebaren). Hierdoor zullen kinderen gemakkelijker letters of klanken memoriseren en nieuw aangeleerde letters of klanken koppelen aan een tekening, woord of personage.

5.6.3 Humoristisch, verrassend en uitnodigend tot interactie over letters en klanken

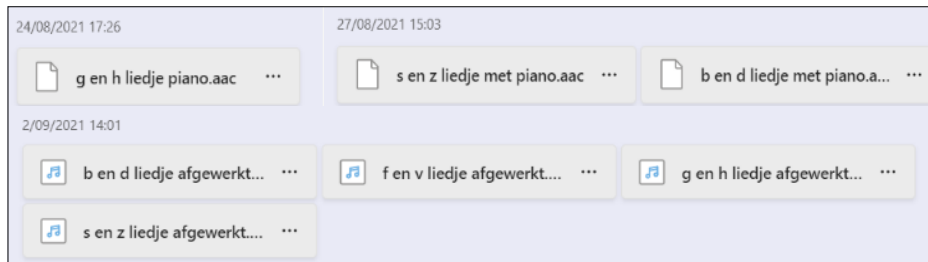
Humor, grappige wendingen, rare gebeurtenissen of onverwachte verwisselingen zijn goede elementen om te gebruiken in een kinderlied (Schipper, 2017, p. 19). Door over de liedjes in interactie te treden, erover te vertellen, er creatief mee bezig te zijn zullen de kinderen het liedje ook beter onthouden (Haverkort et al., 2008, p. 35).

5.7 De ontwikkeling van mijn letterliedjes

Na een eerste verkenning van de literatuur en het doornemen van de antwoorden uit de bevraging, begon ik zelf letterliedjes te schrijven zodat ze bij het begin van het schooljaar gebruikt konden worden. Ik stuurde ze via Teams door naar mijn promotor. In Figuur 3 kan je hiervan het bewijs zien.

Figuur 3

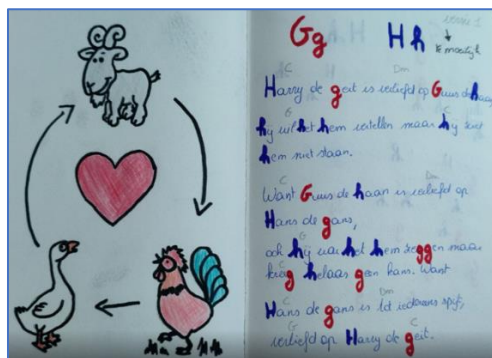
Screenshot van Verstuurde Letterliedjes

Ik maakte passende tekeningen en zocht naar de juiste akkoorden. In Figuur 4 ziet u het eerste ontwerp van het liedje over G en H, dat ik op 24 augustus 2021 naar mijn promotor doorstuurde. Toen ik in december video's maakte om op YouTube te plaatsen, durfde ik de tekeningen niet te gebruiken. Ik gebruikte daarom canva.com. Figuur 5 toont hoe de geit en de haan er in die tweede fase uitzien. In de nieuwste versie heb ik uiteindelijk toch zelf de geit en de haan getekend.

Figuur 4

Eerste Ontwerp van Liedje over G en H

Figuur 5

Personages uit het Liedje over G en H

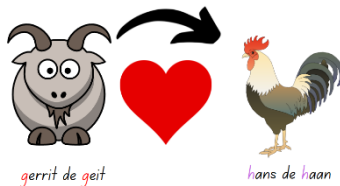

In het volgende hoofdstuk is de eerste versie van 'Letterliedjes met Sarah' te vinden. Daarna volgt in hoofdstuk 7 de feedback die ik van 60 respondenten kreeg op die eerste versie. Vervolgens maakte ik op basis van die feedback een nieuwe versie. Deze is te vinden in hoofdstuk 8.

6. Praktijk: eerste versie van 'Letterliedjes met Sarah'

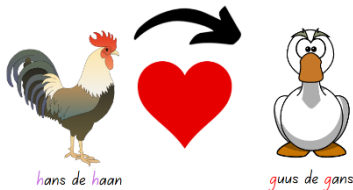

6.1 Letterliedje over G en H

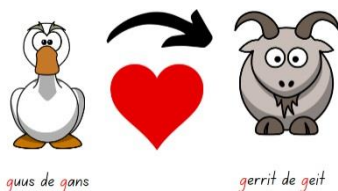
gerrit de geit is verliefd op hans de haan

hij wil het hem vertellen, maar hij ziet hem niet staan.

want hans de haan is verliefd op guus de gans,

ook hij wou het hem zeggen maar kreeg helaas geen kans.

want guus de gans is tot iedereen's spijt verliefd op gerrit de geit.

Bewegingstip G: Hou je handen op je rug. **H:** Hou je handen op je hoofd

6.2 Letterliedje over B en D

beer
boot
bezoek
berlijn
buis

er was eens een beer en hij zat op een boot

hij ging op bezoek naar berlijn

hij keek in het rond door een lange buis

en zag iemand, wie zou dat zijn?

drie dolfijnen op een rij

er was eens een beer en hij zat op een boot

hij ging op bezoek naar berlijn

hij keek in het rond door een lange buis

en zag iemand, wie zou dat zijn?

een duif in bad, drie dolfijnen op een rij

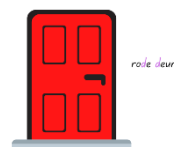
er was eens een beer en hij zat op een boot

hij ging op bezoek naar berlijn

hij keek in het rond door een lange buis

en zag iemand, wie zou dat zijn?

een rode deur, een duif in bad, drie dolfijnen op een rij

er was eens een beer en hij zat op een boot

hij ging op bezoek naar berlijn

hij keek in het rond door een lange buis

en zag iemand, wie zou dat zijn?

een duim omhoog, een rode deur, een duif in bad, drie dolfijnen op een rij

Bewegingstip

B: Hou je wijsvinger voor je lippen.

D: Maak met je duim en wijsvinger een rondje rond je lippen.

6.3 Letterliedje over F en V

f ik blaas je weg

een **f**ee eet **f**rietjes op een berg

v de **v**linder vliegt

kijk eens daar, dat kindje liegt

$$4 + 4 = 8$$

vier   vier

vier plus **v**ier is acht

wat had je dan gedacht?

fluiten is zo **f**ijn

vrienden wil ik zijn!

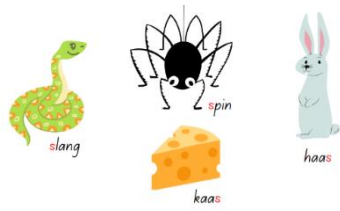
Bewegingstip

F: Breng je beide handen vanaf je mond naar buiten toe alsof je een kusje gooit.

V: Hou je beide handen op je lippen, zodat je de trilling voelt.

6.4 Letterliedje over S en Z

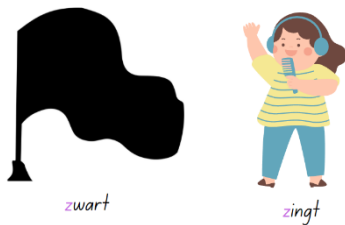
een slang, een spin een haas eten samen kaas

een zebra en een zwaan zwemmen naar de maan

een poes en muis besluiten samen in bed te kruipen

een mooie zwarte vlag zingt de hele dag

Bewegingstip

S: Beweeg je armen als een kronkelende slang.

Z: Maak een zwembeweging met je armen.

6.5 Letterliedje over OO

ik vond in mijn droom

op de zolder van mijn oom

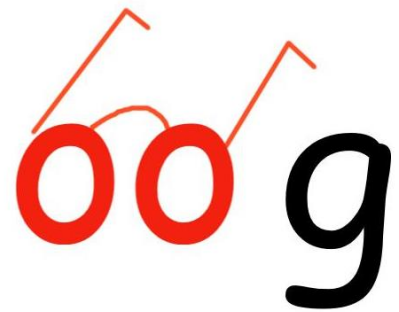
een rode bril

ik nam hem uit de doos

zette hem op mijn hoofd

'k zag alles wat ik wil:

een kroon, een boot

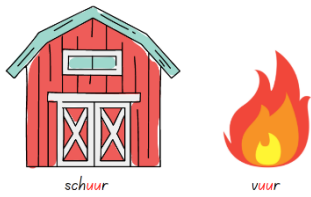

een roos en een noot

Bewegingstip

OO: Vorm met je duim en wijsvinger een brilletje rond je ogen.

6.6 Letterliedje over UU

in de schuur van mijn buur

daar brandt een heel klein vuur

vuur

het kleine vuur in de schuur

brandt daar al een uur

maar mijn buur heeft het vuur

net op tijd geblust

goed dat hij zo snel

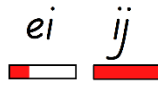
dat brandje heeft geblust

Bewegingstip

UU: Maak een sprongetje achteruit, alsof je wegspringt voor het vuur.

6.7 Letterliedje over EI en IJ

de ei/ij kan kort of lang zijn

hoe weet je het verschil?

de korte ei lijkt op het ei van een kip

en de lange op een ijsje

Bewegingstip

EI: Vorm met je duim en vingers een ei.

IJ: Doe alsof je aan een ijsje likt.

6.8 Letterliedje over IE en EI

op een dag hing er een brief aan de spiegel

daarin stond: liefste madelief

ik schrijf deze brief want ik moet je iets vertellen

maar word nu toch niet boos als je blijft

ik vertrek op reis naar een eiland heel ver weg

het spijt mij dat ik het je nu pas zeg

op dat eiland staat een heel erg groot paleis

'k ga daar wonen bij mijn vriend de majesteit

Bewegingstip

IE: Geef jezelf een knuffel.

EI: Vorm met je duim en vingers een ei.

6.9 Letterliedje over AAI, OOI, OEI

de haai zat in de kooi

die vond hij niet zo mooi

de papegaai moest naaien

dat vond hij maar saai en

de ooi zei kooi

de oei zei roei

de aai zei haai

ik roeide naar de ooievaar

toen waren mijn koekjes klaar

de koe stond in de wei te loeien

en het gras bleef maar groeien

de ooi zei kooi

de oei zei roei

de aai zei haai

Bewegingstip

AAI: Maak een hapbeweging met je handen alsof je een haai bent.

OOI: Doe alsof je de tralies van een kooi vasthoudt.

OEI: Maak een roebeweging met je armen.

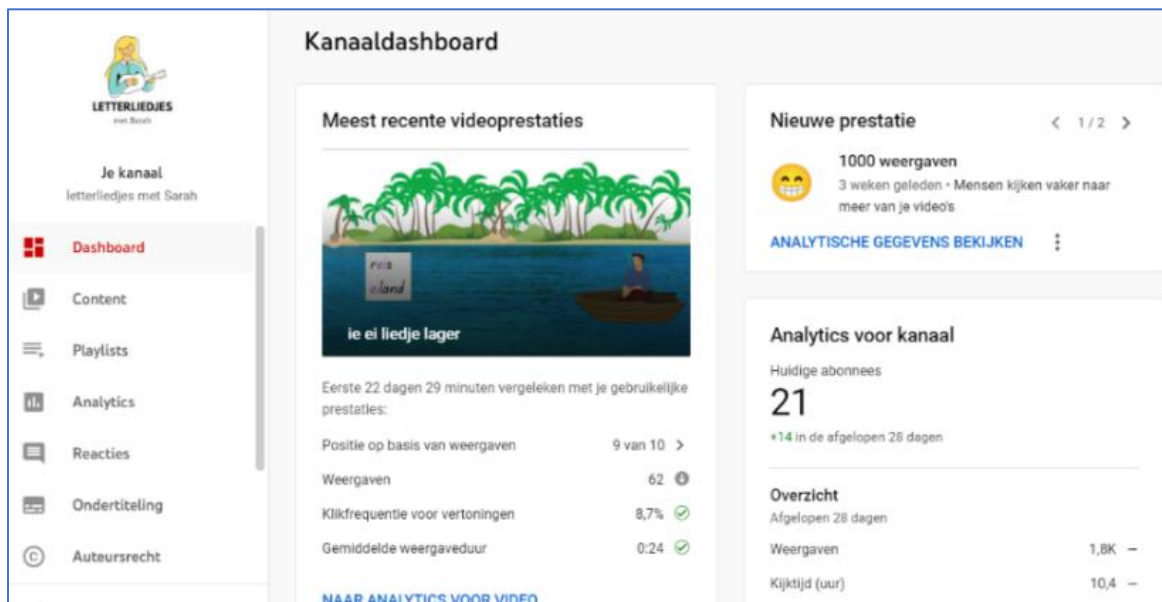
7. Feedback op de eerste versie van 'Letterliedjes met Sarah'

7.1 Feedback vanuit het ruime werkveld

Nadat ik mijn letterliedjes naar mijn respondenten had doorgestuurd per mail, kreeg ik aanvankelijk geen feedback. Daarom startte ik een eigen YouTube kanaal met video's in de hoop meer reacties te krijgen. In Figuur 6 kan u zien dat ik op 6 januari 2022 (dus na 22 dagen) al 1800 weergaven had en 21 abonnees. Dat was echt bemoedigend.

Figuur 6

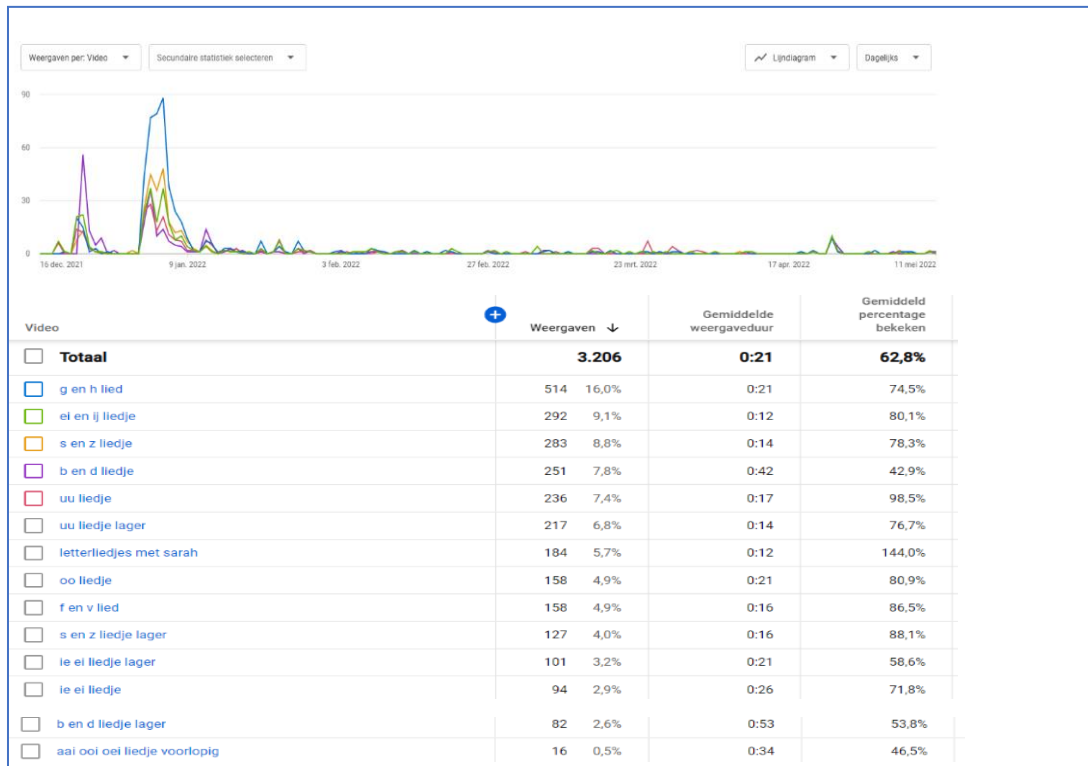
Grote Interesse voor Letterliedjes met Sarah

Ik kon toen nog niet vermoeden dat ik op 11 mei 2022 al 3206 weergaven zou hebben, zoals u kan zien in Figuur 7 en dat er 10720 vertoningen zouden zijn zoals u kan zien in Figuur 8.

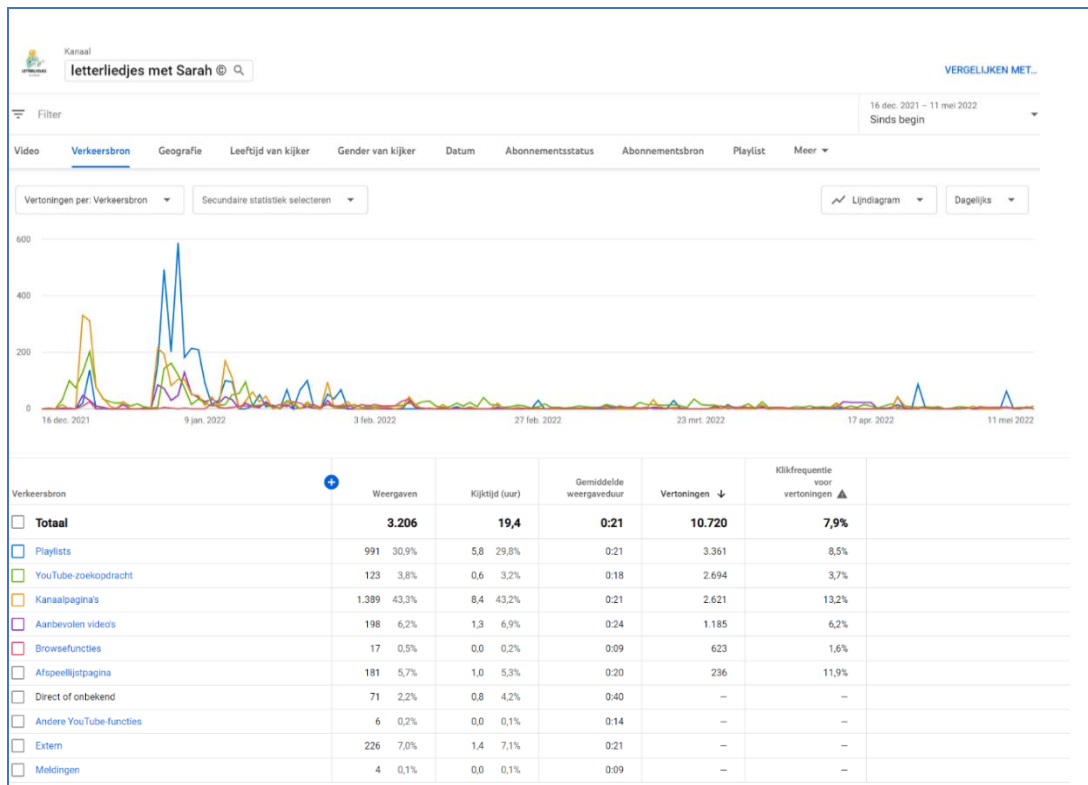
Figuur 7

3206 Weergaven van Letterliedjes met Sarah

Figuur 8

10720 Vertoningen van Letterliedjes met Sarah

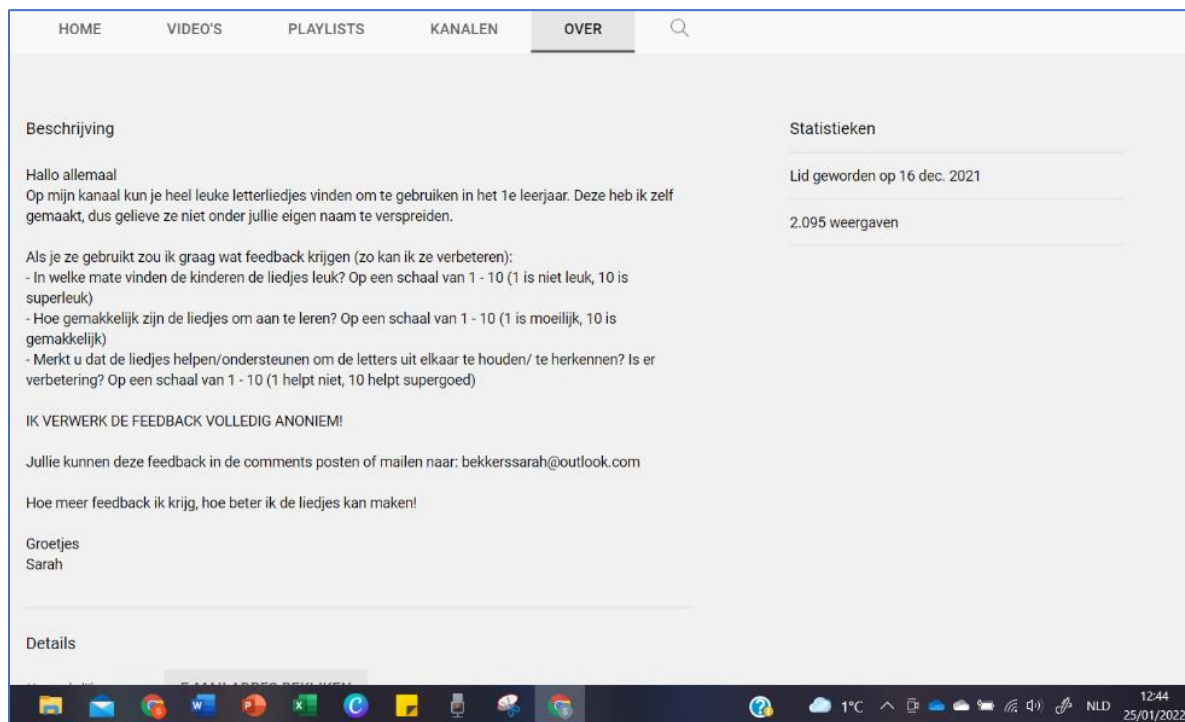

Ik lanceerde een oproep via Facebook en vroeg een aantal van mijn contacten of ze een leerkracht kenden die les gaf in het eerste leerjaar. Ik stuurde ook een mail naar de 155 leerkrachten die deelgenomen hadden aan mijn oorspronkelijke bevraging. Zoals u kan zien in Figuur 9, probeerde ik ook via mijn YouTube kanaal feedback te krijgen.

Figuur 9

Vraag naar Feedback via YouTube

In Bijlage B zijn alle antwoorden terug te vinden die gegeven werden via mail, YouTube, WhatsApp en Messenger. Ik kreeg hierdoor 60 antwoorden. Op het totaal aantal gebruikers is dat erg beperkt, maar het leverde mij voldoende informatie op om mijn letterliedjes verder uit te werken.

Terwijl de vragen heel gesloten gesteld werden, kreeg ik enkel open antwoorden. Het nadeel was dat dit opnieuw veel verwerking vroeg en dat ik opnieuw geen exacte cijfers kon geven. Het grote voordeel was, dat ik heel veel informatie kreeg en op die manier ook inzage kreeg in de manier waarop mijn letterliedjes overkwamen.

Ik was aangenaam verrast dat ik niet alleen respons kreeg van leerkrachten, maar dat er ook positieve reacties kwamen van directieleden uit drie verschillende scholengemeenschappen. Zij wilden hun leerkrachten alvast motiveren om met deze letterliedjes aan de slag te gaan. Het deed me deugd te merken dat mijn letterliedjes ook ruimer dan de Vlaamse context ontdekt waren en dat

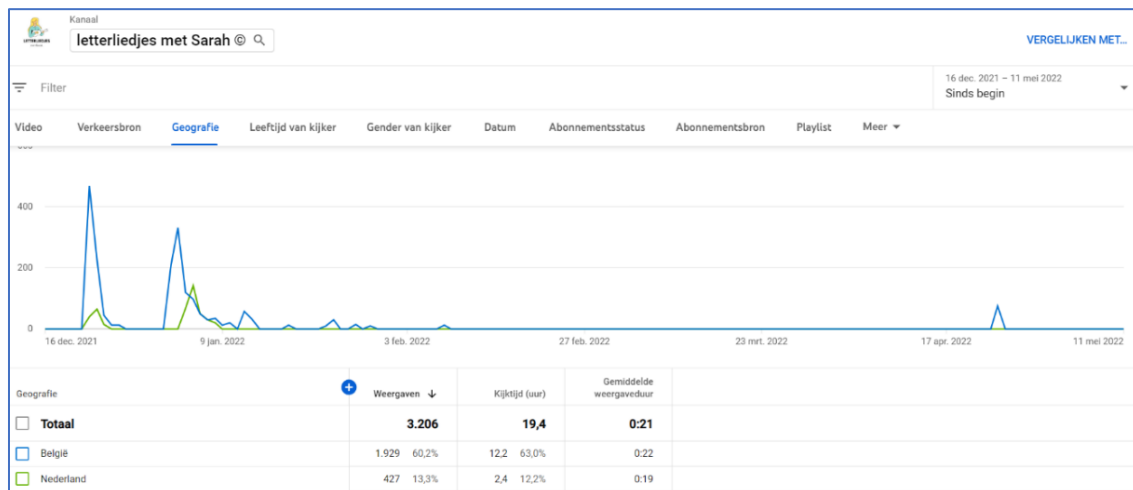
ze niet alleen op interesse konden rekenen van leerkrachten van het eerste leerjaar, maar ook van kleuterleerkrachten, leerkrachten volwassenonderwijs NT2, een professor aan de universiteit, een taalkundige, directieleden, logopedisten uit Nederland, iemand uit Schotland en een staatssecretaris voor kinderrechten uit Tamil Nadu (India). Ik was ook dankbaar dat ik door een aanvangsbegeleider (Marc Werbrouck van de scholengemeenschap Sint-Rembert) werd uitgenodigd voor een verkennend gesprek omdat hij grote interesse stelde in het onderwerp van deze bachelorproef.

Een paar leerkrachten en logopedisten vinden de liedjes te hoog gezongen. Anderen bevestigen dan weer dat ze op de juiste toonhoogte gezongen zijn. Drie respondenten vinden de geluidskwaliteit niet optimaal. Eén respondent vindt dat de liedjes best zouden aansluiten bij een leesmethode. Iemand anders merkt op dat dit geen methode of leervorm is, maar dat was ook nooit de bedoeling.

Zoals u kan zien in Figuur 10 worden mijn letterliedjes ook gebruikt in Nederland. Enkele enthousiaste logopedisten uit Nederland reageren dat ze mijn liedjes leuk vinden, dat de plaatjes herkenbaar zijn en dat het tof zou zijn mocht er rond een bepaald thema gewerkt worden. Eén van hen vraagt uitdrukkelijk om mijn bachelorproef te mogen lezen. Ze vinden mijn uitspraak wel wat te Vlaams. Dat is heel begrijpelijk, want dat is ook mijn probleem (en dat van enkele respondenten) met liedjes die in Nederland ingezongen zijn.

Figuur 10

427 Weergaven in Nederland

De leerkrachten kregen nog geen didactische uitleg over hoe ze met de letterliedjes aan de slag kunnen gaan. Sommige respondenten geven aan dat ze dit zinvol zouden vinden. Er is ook vraag naar educatieve tips, gebaren, beweging en andere letters en klanken. Er zijn ook twee vragen naar partituren.

Iemand geeft aan dat de jongste leerlingen nog niet alle woorden zullen kunnen lezen en dat mijn letterliedjes misschien gebruikt kunnen worden door oudere leerlingen. Het spreekt uiteraard voor zich dat de liedjes in het eerste leerjaar aangereikt worden op het moment dat die letters of klanken in de gebruikte methode aan bod komen of wanneer de leerkracht merkt dat sommige leerlingen er problemen mee hebben. Een optie zou kunnen zijn om ze in een zorgmoment aan te reiken aan leerlingen die problemen ervaren bij het leren lezen. Anderzijds lijkt het mij en enkele respondenten interessant om al in de derde kleuterklas aan de slag te gaan met letterliedjes. Er zal uiteraard op een andere manier mee gewerkt worden. Toch kan de visualisatie van de letters, de woorden en de tekeningen al zinvol zijn. Deze info zal bij sommige leerlingen wel sporen nalaten in hun geheugen. Iemand geeft ook de tip om bijvoorbeeld bepaalde figuren te laten terugkeren in mijn toekomstige liedjes, zoals bijvoorbeeld Hans de haan in een liedje over de letter H. Ik zal hier zeker aan denken bij het schrijven van nieuwe liedjes. Een opleider NT2 geeft aan dat de liedjes zeker ook van pas kunnen komen in het volwassenonderwijs.

Iemand stelt de vraag of dit al naar de grotere koepelorganisaties gestuurd is. Iemand anders is bezorgd over de auteursrechten en hoopte dat niemand anders dit in eigen naam zou publiceren. Nog iemand suggereert om zelf ook in beeld te komen via een korte intro.

De rest van de feedback geef ik hieronder in een beknopt overzicht:

- De liedjes zijn een gat in de markt!
- De liedjes brengen op een originele wijze letters aan bod.
- Er worden geen moeilijke woorden gebruikt.
- De teksten sluiten goed aan bij de leefwereld van jonge kinderen (verliefdheid, reizen naar verre en ongekende bestemmingen, absurde combinaties, ontdekkingen).
- Het zijn korte liedjes. Praktische tip: hetzelfde liedje een paar keer na mekaar opnemen.
- De liedjes zijn een heel goede hulp voor de kinderen (dankzij muzikaal talent met een didactisch leerkrachtensausje).
- De kinderen zijn enthousiast over de liedjes.
- **Letterliedje over G en H:** Goed dat het een eenvoudige melodie is want 6-7-jarigen dienen al hun energie en concentratie te steken in het aanleren van "letters". De illustraties zijn prima, het idee zeker ook.
- **Letterliedje over B en D:** Het is een leuke ritmische melodie! Het opbouwende element met herhaling van de vorige woorden houdt de spanning erin. Goed voor geheugentraining.
- **Letterliedje over UU:** Ideale toonhoogte, haalbaar voor ieder kind in het eerste leerjaar.

- **Letterliedje over OO:** Dit lied is zeker ook nuttig voor anderstaligen. Zij spreken de /oo/ vaak uit als /o/ of als een verlengde /o/.
- **Letterliedje over S en Z:** Het gebruik van bepaalde lidwoorden zou het krachtiger maken.
- **Letterliedje over EI en IJ:** Ik zou het eenvoudiger maken: Korte ei en lange ij? O wat is het verschil? Denk aan het ei van de kip – en dan aan “ijijijsjes”! Nu is het wat te taaltheoretisch.

7.2 Try-out in twee klassen van het eerste leerjaar en in één derde kleuterklas

7.2.1 Try-out van het liedje over AAI, OOI, OEI in twee klassen van het eerste leerjaar

Op 21 januari 2022 kreeg ik de kans om het letterliedje over AAI, OOI, OEI uit te testen in twee klassen van het eerste leerjaar van de Basisschool De Brug in Staden (Scholengemeenschap Staho). De lessen duurden ongeveer 30 minuten en verliepen vlot. De les werd stap voor stap opgebouwd. De leerkrachten observeerden de leerlingen. De kinderen waren telkens enthousiast.

We bekeken samen het letterliedje via mijn YouTube kanaal. Ik vroeg daarna wat ze gezien en gehoord hadden. Vervolgens toonde ik de bewegingen voor die bij /aai/, /ooi/, /oei/ horen. We oefenden klank per klank in. Vervolgens speelde ik het liedje op mijn ukelele en zong voor. Op een bepaald moment was ik tijdens de tweede les even de tekst kwijt, maar een leerling hielp mij. Het verraste zowel mij als de leerkracht dat de tekst al zo snel gekend was. Daarna mochten ze tijdens het zingen van het refrein de passende bewegingen maken. Nadat ik vertrokken was, begonnen de kinderen in beide klassen het liedje spontaan te zingen. Het liedje was dus duidelijk gemakkelijk te onthouden.

Juf Liesbeth gaf aan dat de les op het niveau van de kinderen was gegeven en dat de ukelele interesse opwekte. Ze vond het een geslaagde, boeiende les met veel variatie. Ze vond het goed dat ik de kinderen alleen het refrein had laten meezingen. Juf Sandra vond dat het liedje de leerlingen aansprak en dat er een goede visuele ondersteuning was. Ze vond het leuk om als tussendoortje te gebruiken en het smaakte voor haar naar meer. Ze is ervan overtuigd dat de kinderen het liedje gemakkelijk zullen onthouden.

7.2.2 Try-out van al mijn letterliedjes in de derde kleuterklas

Ik toonde eerst al mijn letterliedjes op YouTube. De kleuters waren hierover enthousiast. Sommige kinderen merkten op dat de liedjes erg kort zijn. Vervolgens gingen we dieper in op het lied over B en D. Ik leerde het hen stapsgewijs aan. Daarna mochten ze de tekeningen die ik meegebracht had in de juiste volgorde leggen. Ik duidde ook een assistent aan die de volgorde mocht controleren.

Voor het liedje over G en H had ik van elk dier een tekening mee. Ik toonde eerst Gerrit de geit en vertelde dat hij verliefd is. Ik stelde de volgende vragen: “Welk dier is dit? Kan je zijn naam raden die met /g/ begint?”. Ik noemde vervolgens zijn naam en toonde ook de tekening van de haan. Ik vertelde dat Gerrit verliefd op hem is. Ik vroeg opnieuw: “Welk dier is dit? Kan je zijn naam raden die

met /h/ begint?”. Ik stelde hem voor als Hans en ging toen op dezelfde manier verder met Guus de gans. Eén kleuter vroeg of Gerrit een jongen of een meisje is. In die periode waren de kinderen toevallig bezig via de boekjes van Lou bezig met het thema ‘gender’. Het liedje sloot daar dus perfect bij aan. Juf An speelde daarop in.

Nadien merkte ik dat een aantal kinderen wilden spelen, maar dat er ook een groepje kinderen zin had om verder te werken. Met een vijftal kinderen ging ik naar een apart lokaal en we gingen in interactie over de andere liedjes. De kinderen wilden weten of ik ze echt allemaal zelf had gemaakt en ingezongen. Ik stelde voor om samen een liedje te schrijven. Ze mochten brainstormen over een thema en ze kozen voor ‘verliefde dieren’. Ze mochten vervolgens dieren opsommen waarover ze in het liedje wilden zingen. Ik liet hen de dieren beschrijven. Ze noemden een beer met een bril. We zochten vervolgens naar woorden die rijmen op bril. We brainstormden hierover en kwamen tot het idee om iets te doen met de woordcombinatie beer, bril en stil. Ik maakte er van: “De beer met de bril, die was heel erg stil.” Iemand suggereerde dat de beer verliefd kon zijn op al de andere dieren. Dat vond de groep leuk. De tekst werd uiteindelijk:

De beer met de bril, die was heel erg stil.
Er is iets heel bijzonders, dat hij vertellen wil.
“Ik ben verliefd op heel veel dieren!
Een geit, een kip, een eendje,
maar ook op een konijn,
een eenhoorn en een aapje,
vind ik ook wel fijn!”

Toen was het tijd om naar huis te gaan. De kinderen vonden het jammer dat ze geen filmpje hadden kunnen maken om te tonen aan juf An en aan de andere kleuters. Ik beloofde om dit zelf nog te doen en terug langs te komen. De volgende schooldag toonde ik het filmpje in de klas. Alle kinderen waren erg enthousiast. Juf An kreeg de link, zodat ze het later nog eens opnieuw konden bekijken.

<https://www.youtube.com/watch?v=19pbJBa1gl>

7.2.3 Beknopte bevraging onder leerlingen van drie klassen

In de drie klassen kregen de kinderen een blaadje om mij punten te geven. Dit vonden ze super leuk, want normaal krijgen zij punten van de juf. De kinderen kregen twee blaadjes met sterretjes. Op het eerste blad konden ze aangeven of ze het liedje al dan niet leuk vonden. Op het tweede konden ze de ervaren moeilijkheidsgraad aanduiden.

Ik vermeldde hierbij duidelijk dat het belangrijk was om eerlijk te zijn. Toen de leerlingen mij de blaadjes gaven zag ik bij sommige maar één ster staan. Omdat ik zeker wilde zijn dat ze goed wisten wat ze ingevuld hadden, vroeg ik het nog eens na. Toen ze dit bevestigden, benadrukte ik nog eens dat dat oké is en dat het goed is dat hij of zij eerlijk antwoordde.

Algemeen blijkt dat 90 % van de kinderen de liedjes leuk vinden. Zoals in Tabel 1 duidelijk wordt, antwoorden de leerlingen van het eerste leerjaar genuanceerder op de tweede vraag dan de kleuters. Zij kunnen hun geheugen al iets beter inschatten. De gelijkenissen tussen de twee klassen van het eerste leerjaar is ook opvallend. Het zijn alvast bemoedigende resultaten.

Tabel 1

Beoordeling door Leerlingen

Vraag 1: Vind je het liedje leuk?						
	L1A (20 lln.)		L1B (19 lln.)		3KA (20 lln.)	
1 ster: Ik vind het geen leuk liedje.	1	5%	1	5%	1	5%
2 sterren: Ik vind het niet zo'n leuk liedje, maar ik vind het ook niet lelijk.						
3 sterren: Ik vind het liedje een beetje leuk.	1	5%			1	5%
4 sterren: Ik vind het een leuk liedje.			1	5%		
5 sterren: Ik vind het liedje echt super leuk.	18	90%	17	90%	18	90%
Vraag 2: Hoe gemakkelijk vind je het liedje om te onthouden?						
1 ster: Ik vind het heel moeilijk om te onthouden.	3	15%	2	11%	2	5%
2 sterren: Ik vind het een beetje moeilijk om te onthouden.	2	10%	3	16%		
3 sterren: Ik weet nog niet of ik het gemakkelijk kan onthouden.	4	20%	4	21%	3	15%
4 sterren: Ik vind het liedje gemakkelijk om te onthouden.	3	15%				
5 sterren: Ik ken het liedje nu al bijna vanbuiten!	8	40%	10	52%	15	75%

8. Praktijk: huidige versie van ‘Letterliedjes met Sarah’

8.1 Nieuwe versie op basis van feedback en literatuuronderzoek

De eerste versie van mijn letterliedjes stuurde ik in het begin van het schooljaar door zodat de leerkrachten ze konden gebruiken. Vervolgens zocht ik naar nieuwe bronnen voor mijn literatuurstudie. Op 16 december plaatste ik filmpjes van mijn letterliedjes op YouTube. Uiteindelijk kreeg ik van 60 respondenten feedback. Zo ontstond een nieuwere versie. De liedjes zelf werden behouden, maar er kwam meer lesmateriaal bij.

In wat volgt, vindt u eerst enkele algemene lessuggesties (8.2). Vervolgens wordt er bij elk liedje een achtergrond geschetst en zijn er didactische tips om met leerlingen in gesprek te gaan (8.3). Bij alle liedjes zijn er partituren voorzien (8.4). Voor de auditieve en visuele ondersteuning werden filmpjes en tekeningen gemaakt (8.5). Bewegingstips zorgen voor de motorische ondersteuning van de klanken en letters. Foto’s en tekst maken duidelijk hoe de kinderen de bewegingen kunnen uitvoeren (8.6). Handige QR-codes helpen om de bijhorende video’s te openen en af te spelen (8.7). Zo werden mijn letterliedjes een didactische combinatie van het interactieve, auditieve, visuele en motorische. We eindigen dit hoofdstuk met de conclusie dat er ook nood is aan letterliedjes voor anderstalige volwassenen. Zo komen we tot een nieuwe en algemenere definitie van letterliedjes.

Eén respondent geeft aan dat het belangrijk is om mijn letterliedjes te beschermen en te zorgen dat niemand ze kan gebruiken in eigen naam. Ik heb daar informatie over opgevraagd en dit in orde gebracht. Op elke partituur schreef ik daarom mijn naam en copyright. Ik plaatste ook alle gegevens op een USB-stick en stuurde die aangetekend naar mezelf op. Aangezien ik ook nog een boek wil uitgeven heb ik de formule opgezocht die ik daarin dien op te nemen. In Figuur 11 is te zien hoe ik dit in mijn nog uit te geven boek zal opnemen.

Figuur 11

Auteursrechten op Letterliedjes met Sarah

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgever, behalve in geval van wettelijke uitzondering. Informatie over kopieerrechten en de wetgeving met betrekking tot de reproductie vindt u op www.reprobel.be

All rights reserved, no part of this book may be reproduced, stored or made public by any means whatsoever, whether electronic or mechanical, without prior permission in writing from the publisher.

8.2 Algemene lessuggesties

Het aanleren van de letterliedjes kan het best gespreid worden over meerdere lessen. De eerste les kan beginnen met het letterliedje een eerste keer te beluisteren. Vervolgens kunnen de kinderen vertellen wat ze gezien en gehoord hebben. Over welke klank(en) gaat het?

Daarna kunnen de bewegingen per klank getoond en uitgetoond worden. Indien er meerdere bewegingen zijn per liedje, kan dit dus best opgebouwd worden. Het liedje wordt daarna opnieuw beluisterd en bij het horen van de klank wordt de bijpassende beweging gemaakt. Ondertussen kunnen de kinderen een deel van het liedje (bijvoorbeeld het refrein) al proberen mee te zingen. Bij het liedje over aai, ooi en oei kunnen de bewegingen bijvoorbeeld eerst gedaan worden bij het refrein en pas later bij de rest van het liedje.

Bij elk liedje zijn er didactische tips geschreven om met de leerlingen te praten over de inhoud van het liedje. Dit kan in een eerste les, maar dit kan ook bij het begin van een tweede of derde les. De leerkracht voelt zelf wel aan wat best werkt in zijn of haar klas. De leerlingen kunnen op de tekst de klanken in een kleur onderlijnen. Ze kunnen het rijmschema zoeken. Waar is er gebruik gemaakt van beginrijm, eindrijm, ...? Waar zitten de addertjes onder het gras?

De liedjes zijn bewust heel kort gehouden. De leerkracht kan ze voorzingen of ze gewoon laten beluisteren (dit auditieve is zeker belangrijk). Daarna kan de leerkracht ze samen met de kinderen zingen. In een derde stap is het belangrijk dat de leerkracht niet meer meezingt, maar luistert of de kinderen het lied goed zingen.

Om tegemoet te komen aan de verschillende noden, heb ik verschillende versies voorzien:

- een versie waarop ik zelf zing
- een versie met enkel pianobegeleiding
- een versie met enkel de melodie
- een versie met de pianobegeleiding en de melodie

Op de filmpjes is er ondertiteling bij gekomen zodat de kinderen naar het liedje kunnen luisteren en tegelijkertijd de tekst zien.

8.3 Achtergrond en didactische tips bij de letterliedjes

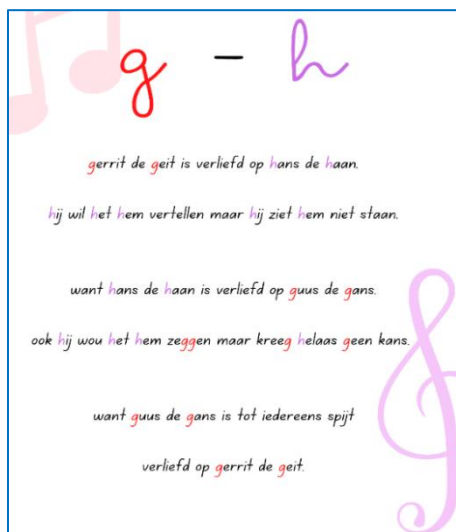
Bij elk liedje is er een didactische uitleg geschreven. Het kan immers interessant zijn om over het liedje na te denken. Door dieper op de tekst, de woorden en de letters in te gaan, zullen deze beter blijven hangen.

8.3.1 Achtergrond en didactische tips bij het liedje over G en H

Uit de bevraging bleek niet meteen een nood aan een liedje over de letters G en H. Ik merk echter dat voor veel West-Vlamingen de uitspraak van deze letters niet evident is. Daarom schreef ik toch een letterliedje met deze klanken. Ik koos met opzet de naam Hans om duidelijk aan te geven dat er een verschil bestaat in uitspraak met 'gans'. Het liedje stemt tot nadenken over wie nu precies verliefd is op wie, een thema dat wellicht tot de verbeelding spreekt van de doelgroep. Wie wil kan met dit liedje ook het thema gender en liefde aankaarten. De aandachtige luisteraar zal het misschien opgemerkt hebben dat Gerrit een mannelijke naam is, terwijl een geit in principe vrouwelijk is. Ook de gans is eerder vrouwelijk. Enkel de haan is hier duidelijk mannelijk, maar voelt die zich wel mannelijk? We laten het volledig in het midden. De discussie hoeft ook niet meteen gevoerd te worden, want het gaat uiteindelijk vooral om het aanleren van de letters. Wie de discussie liever uit de weg gaat en het eenvoudig houdt, kan ook een alternatieve versie van het liedje gebruiken. In Figuur 12 vindt u de tekst van het liedje. In Figuur 13 is de alternatieve versie te vinden.

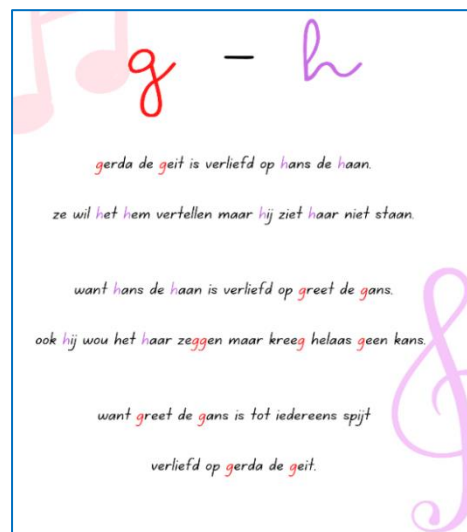
Figuur 12

Tekst van Liedje over G en H

Figuur 13

Alternatieve Tekst van Liedje over G en H

8.3.2 Achtergrond en didactische tips bij het liedje over B en D

De beer is het hoofdpersonage van dit liedje. De bedoeling was om zo de visuele associatie te maken met de buik van de beer (de letter b) die kijkt naar de voorwerpen of dieren (die met hun buikje naar links gericht staan: de letter d). Het liedje is eigenlijk wat absurd en hopelijk spreekt dat ook wat tot de verbeelding. De aandachtige luisteraar zal de vraag horen: 'Wie' zag de beer, maar 'wie' verwijst naar een persoon. Misschien zag hij ons wel, of de Sint, of.... Wie wil kan hier het onderscheid tussen wie en wat aan bod brengen. De beer zag ook heel veel andere dingen. Die dieren of dingen worden dan wel genoemd en telkens herhaald, maar wel in omgekeerde volgorde zoals in een stapellied. Kinderen vinden dit leuk en het traint hun geheugen.

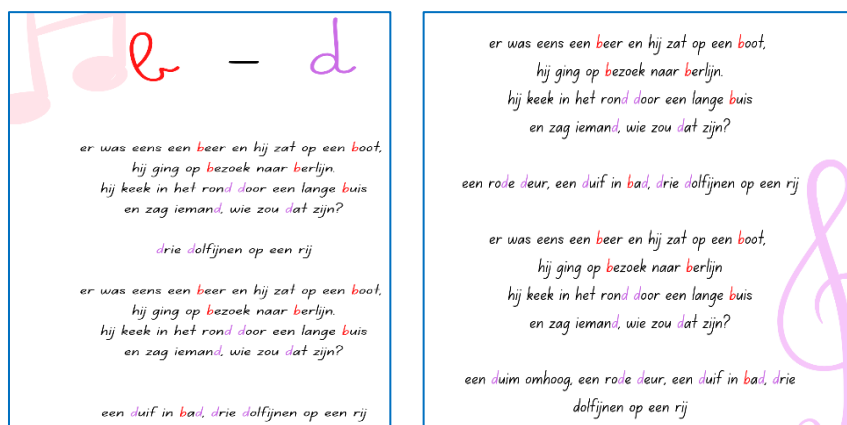
De eerste twee zinnen van het liedje bevatten geen woorden met een d, enkel met een b. De volgende twee zinnen bevatten vooral woorden met een d. Daarna volgen woorden met een d (drie dolfijnen, duif...). Het woord 'bad' bevat beide. Deze uitzondering zit er bij als moeilijkheid en om te toetsen of de leerlingen er niet van uitgaan dat het de letter d is. De bedoeling is immers dat kinderen de letters b en d in een andere kleur markeren.

Verder kunnen de leerlingen uitgedaagd worden om zelf dieren of voorwerpen te zoeken die beginnen met de letter d en deze kunnen dan toegevoegd worden aan het rijtje of kunnen het rijtje vervangen. Zo wordt hun verbeelding aangesproken en worden ze tot creativiteit aangespoord.

Het woord Berlijn laat bij de kinderen misschien niet meteen een belletje rinkelen. Wie of wat is Berlijn? Berlijn kan bezocht worden, is het misschien een stad? Dat kan via het internet of de landenkaart even opgezocht worden. Zo komt wereldoriëntatie even binnen geslopen in dit liedje. In Figuur 14 vindt u de tekst van het liedje.

Figuur 14

Tekst van Liedje over B en D

er was eens een beer en hij zat op een boot,
hij ging op bezoek naar berlijn.
hij keek in het rond door een lange buis
en zag iemand, wie zou dat zijn?

drie dolfijnen op een rij

er was eens een beer en hij zat op een boot,
hij ging op bezoek naar berlijn.
hij keek in het rond door een lange buis
en zag iemand, wie zou dat zijn?

een duif in bad, drie dolfijnen op een rij

er was eens een beer en hij zat op een boot,
hij ging op bezoek naar berlijn.
hij keek in het rond door een lange buis
en zag iemand, wie zou dat zijn?

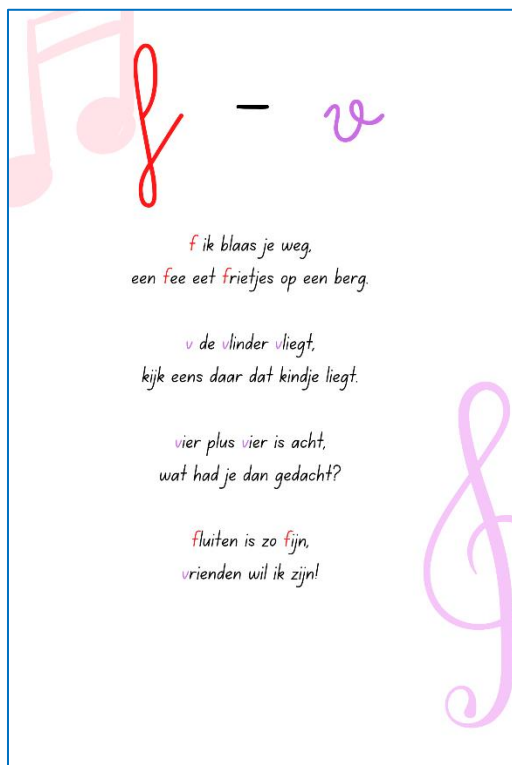
een duim omhoog, een rode deur, een duif in bad, drie
dolfijnen op een rij

8.3.3 Achtergrond en didactische tips bij het liedje over F en V

De f voel je niet in je keel (is lucht) en de v wel. De eerste twee zinnen bevatten de letter f. De volgende vier zinnen bevatten de letter v. Daarna wordt het moeilijker. De letter w komt ook een paar keer voor. Het is belangrijk dat de leerlingen zien dat het hier om een aparte letter gaat en niet om een verdubbeling van de v. Het liedje hangt aan elkaar door rijmwoorden, maar kent voor de rest weinig samenhang: het zijn eerder een paar losse gedachten. Ik koos hiervoor omdat ik in de praktijk ervaar dat kinderen van die leeftijd nog niet altijd even geordend nadenken en bij het vertellen soms van de hak op de tak springen. Zo denk ik aansluiting te vinden bij de manier waarop zij de wereld ervaren. Door het liedje zo te schrijven, kunnen er ook andere rijmende zinnen uitgeprobeerd worden waarin de letters v en f voorkomen. Niet eenvoudig, maar wel het proberen waard! De aandachtige luisteraar heeft hopelijk ook gehoord dat ‘weg’ niet rijmt op ‘berg’. Hoe komt dit? Kinderen maken soms ook die fout! Interessant dus om de kinderen te laten zoeken naar welk versje niet rijmt en waarop je moet letten bij rijm. In plaats van “4 + 4 = 8, wat had je dan gedacht” kan je ook zingen “5 + 5 = 10, dat heb je goed gezien”. Of nagaan of de kinderen dit zelf kunnen bedenken. In Figuur 15 vindt u de tekst van het liedje.

Figuur 15

Tekst van het Liedje over F en V

f ik blaas je weg,
een *f*ee eet *f*rietjes op een berg.

v de vlinder vliegt,
kijk eens daar dat kindje liegt.

vier plus vier is acht,
wat had je dan gedacht?

fluiten is zo *f*ijn,
vrienden wil ik zijn!

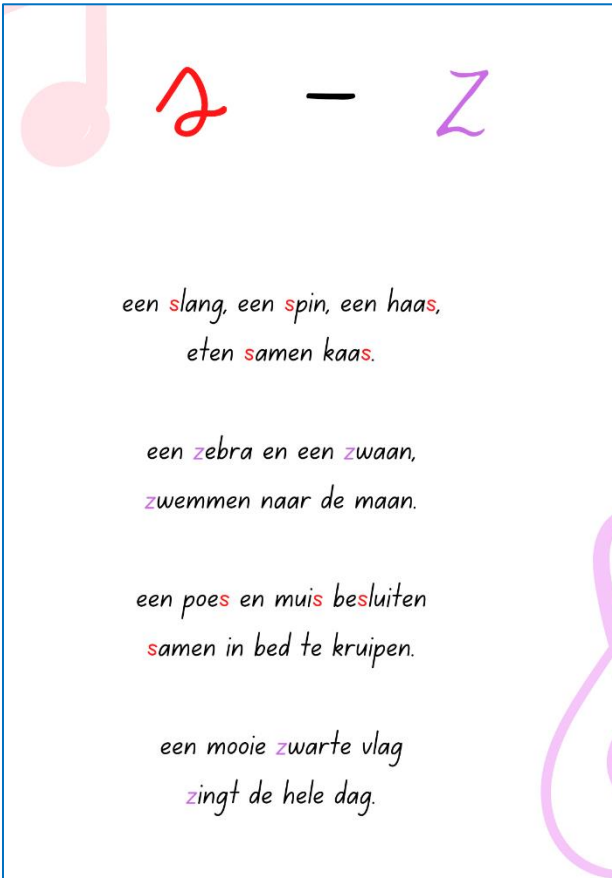
8.3.4 Achtergrond en didactische tips bij het liedje over S en Z

In dit liedje wisselen zich telkens twee zinnen af met de s en de z. Dit liedje is totaal absurd, er worden allemaal dingen gezongen die niet kunnen. Het kan leuk zijn om daar ook met de kinderen over te filosoferen. Is een zwarte vlag mooi? Kan een vlag zingen? Kan je zwemmen naar de maan? Kan je zelf nog absurde combinaties bedenken waarbij de letters s of z voorkomen in de zin? De woorden komen vrij snel na elkaar. Het is niet zo eenvoudig om de woorden juist te articuleren wanneer het snel gaat. Toch is het belangrijk om ook daar op te oefenen. Het inoefenen van een goede articulatie is erg belangrijk wanneer kinderen sneller zullen beginnen lezen.

In het liedje wordt gebruik gemaakt van onbepaalde lidwoorden. Er kan bij de kinderen gepolst worden naar het bepaald lidwoord. Zo ontstaat dan een variatie op het letterliedje en wordt ook de letter d extra ingeoefend. Interessant is dan om na te gaan of de leerlingen de letter b in 'besluiten' en 'bed' niet verwarren met de letter d. In Figuur 16 vindt u de tekst van het liedje.

Figuur 16

Tekst van Liedje over S en Z

The image shows a musical score for a song. At the top left is a pink treble clef. To its right are a red 'S' and a purple 'Z', each with a horizontal line underneath it. The lyrics are written in a cursive font, with the words 'slang', 'spin', 'haas', 'samen', 'zebra', 'zwaan', 'poes', 'muis', 'samen', 'zwarte', and 'zingt' highlighted in red or purple to match the letters above. The lyrics are arranged in four stanzas, each with two lines. A large purple 'Z' is partially visible on the right side of the page.

een slang, een spin, een haas,
eten samen kaas.

een zebra en een zwaan,
zwemmen naar de maan.

een poes en muis besluiten
samen in bed te kruipen.

een mooie zwarte vlag
zingt de hele dag.

8.3.5 Achtergrond en didactische tips bij het liedje over OO

In dit lied wordt de /oo/ voorgesteld als een bril. Het personage ziet allerlei dingen. Ik gaf zelf al enkele suggesties (kroon, boot, roos, noot), maar het is de bedoeling dat de kinderen zelf woorden noemen waarin /oo/ voorkomt. In de eerste zinnen staat ook de letter o in 'vond', 'zolder' en 'rode'. Hier kan gewezen worden op het verschil tussen de /o/ en de /oo/. Er is wel een klein addertje onder het gras: 'rode', waarbij de o als een /oo/ klinkt. Het lijkt me interessant om dit ook met de kinderen te bespreken.

Je kan ook eens /oo/ in verschillende toonhoogtes na elkaar zingen. De kinderen moeten dat dan nazingen. Of ze kunnen zelf een kort melodietje zingen dat iedereen dan nazingt. Op die manier ben je niet alleen op een leuke manier bezig met taal, maar ook met muziek, stemoefening en luisteroefening. Je zal snel merken dat de kinderen dit leuk vinden. Het zou best kunnen dat ze dit dan ook zo op de speelplaats als spelletje introduceren. In Figuur 17 vindt u de tekst van het liedje over OO.

Figuur 17

Tekst van het Liedje over OO

ik vond in mijn droom, op de zolder van mijn oom,
een rode bril.

ik nam hem uit de doos, zette hem op mijn hoofd,
'k zag alles wat ik wil:

een kroon, een boot, een roos en een noot.

8.3.6 Achtergrond en didactische tips bij het liedje over UU

Voor de visualisatie van de klank wordt in dit liedje de /uu/ voorgesteld als een vuur. In de laatste zinnen is de /uu/ nergens meer te vinden, maar komt wel twee keer de /u/ voor. Het liedje klinkt als een kort verhaaltje dat eindigt met een positieve noot. Er wordt ook gewerkt met rijm. Je kan eens vragen of iemand in de klas al eens een brand heeft meegemaakt. Sommige kinderen hebben misschien al eens in een brandweerwagen meegereden of zijn naar een activiteit van de brandweer geweest. Het is een thema dat tot de verbeelding van kinderen spreekt. Het kan ook een gelegenheid zijn om te spreken over welke spullen er erg dierbaar voor hen zijn en wat ze zeker niet willen verliezen door een brand. Er kan ook gesproken worden over de gezelligheid van een kampvuur, een kachel of een open haard. In Figuur 18 vindt u de tekst van het liedje over UU.

Figuur 18

Tekst van het Liedje over UU

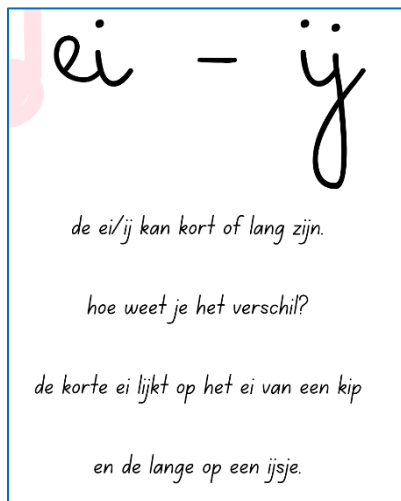

8.3.7 Achtergrond en didactische tips bij het liedje over EI en IJ

Bij dit letterliedje wou ik de nadruk leggen op de schrijfwijze van de ei of de ij. Het dient dus enkel voor de zogenaamde korte ei en de lange ij. Het kan voor de leerlingen immers verwarrend zijn om twee verschillende schrijfwijzen toch op dezelfde manier uit te spreken. Ik had ook een letterlied kunnen maken over wanneer je de klank als ei dient te schrijven of als ij. Ik ben wel van plan om daar in de toekomst ook een liedje voor te schrijven, omdat zowel kinderen als volwassenen daar problemen mee hebben. Verder is er natuurlijk ook de problematiek waarbij de ij niet altijd als /ij/, maar ook als /u/ wordt uitgesproken, zoals in 'natuurlijk'. Maar, ook dat is toekomstmuziek. In Figuur 19 vindt u de tekst van het liedje over EI en IJ.

Figuur 19

Tekst van het Liedje over EI en IJ

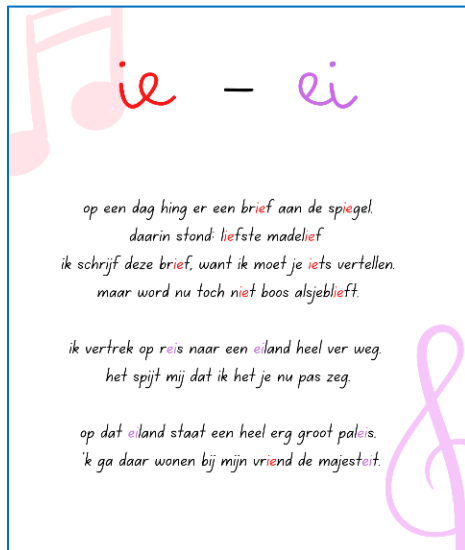
8.3.8 Achtergrond en didactische tips bij het liedje over IE en EI

In het eerste deel van het lied komen er zes woorden met een ie voor, daarna zijn er vijf woorden met ei. Het venijnige zit hem in de staart, waar in de laatste zin zowel ie als ei voorkomt. Wanneer de kinderen de klanken moeten markeren, zal snel duidelijk worden of ze aandachtig genoeg zijn geweest. Hebben ze de ie wel gezien? Een paleis en een eiland spreken meteen tot de verbeelding. Hoe groot is dat eiland, dat kasteel? Hoeveel mensen zouden er daar wonen? Zou het leuk zijn als je met twee personen in een kasteel op een onbewoond eiland zou moeten wonen? Zou Madelief de schrijver van de brief missen? Zou ze ook op bezoek willen gaan? Waarom neemt hij of zij Madelief niet mee? In Figuur 20 vindt u de tekst van het liedje over IE en EI.

Figuur 20

Tekst van het liedje over IE en EI

ie — ei

op een dag hing er een brief aan de spiegel.
daarin stond: liefste madelief
ik schrijf deze brief, want ik moet je iets vertellen.
maar word nu toch niet boos als je blijft.

ik vertrek op reis naar een eiland heel ver weg.
het spijt mij dat ik het je nu pas zeg.

op dat eiland staat een heel erg groot paleis.
'k ga daar wonen bij mijn vriend de majesteit.

8.3.9 Achtergrond en didactische tips bij het liedje over AAI, OOI, OEI

Ik schreef dit liedje op vraag van de juffen van het eerste leerjaar van de klas waar ik mijn liedjes mocht uitproberen. Ik ben vertrokken vanuit de drie basiswoorden die ze in de twee klassen gebruiken voor aai, ooi en oei, namelijk: haai, kooi en roei. Er wordt gewerkt met een eenvoudig refrein. In Figuur 21 vindt u de tekst van het liedje over AAI OOI, OEI.

Figuur 21

Tekst van het Liedje over AAI, OOI, OEI

aai — ooi — oei

de haai zat in de kooi.
die vond hij niet zo mooi.

de papegaai moest naaien.
dat vond hij maar saai. en:

de ooi zei: kooi.
de oei zei: roei.
de aai zei: haai.

ik roeide naar de ooievaar.
toen waren mijn koekjes klaar.

de koe stond in de wei te loeien.
en het gras bleef maar groeien.

de ooi zei: kooi.
de oei zei: roei.
de aai zei: haai.

8.4 Partituren van alle letterliedjes

G - H (versie 1)
letterliedje

tekst en muziek:
Sarah Bekkers

Ger - rit de geit is ver - liefd op Hans de haan, hij
3 wil het hem ver - tel - len maar hij ziet hem niet staan. Want Hans de haan is ver -
6 liefd op Guus de gans, ook hij wou het hem zeg - gen maar
8 kreeg he - laas geen kans. Want Guus de gans is tot ie - der - eens spijt ver -
11 liefd op Ger - rit de geit.

© 2021 Bekkers
Letterliedjes met Sarah
Alle rechten voorbehouden.

G - H (versie 2)

letterliedje

tekst en muziek:
Sarah Bekkers

The musical score is written in 4/4 time and consists of five lines of music. The lyrics are written below the notes. Chords are indicated by letters above the staff.

1 C Dm
Ger - da de geit is ver - liefd op Hans de haan, ze

3 G C C
wil het hem ver - tel - len maar hij ziet haar niet staan. Want Hans de haan is ver -

6 Dm G
liefd op Greet de gans, ook hij wou het haar zeg - gen maar

8 C C Dm
kreeg he - laas geen kans. Want Greet de gans is tot ie - der - eens spijt ver -

11 G C
liefd op Ger - da de geit.

© 2021 Bekkers
Letterliedjes met Sarah
Alle rechten voorbehouden.

B - D

letterliedje

tekst en muziek:
Sarah Bekkers

Er was eens een beer en hij zat op een boot, hij
ging op be-zoek naar Ber - lijn. Hij keek in het rond door een lan - gebuis en
zag ie - mand, wie zou dat zijn?

1 Drie dol - fij - nen op een rij.

2 Een duif in bad, drie dol - fij - nen op een rij.

3 Een ro - de deur, een duif in bad, drie dol-fij - nen op een rij.

4 Een duim om-hoog, een ro - de deur, een duif in bad, drie dol-fij - nen
op een rij.

The musical score is written in G major (one flat) and 3/4 time. It consists of 28 measures. The lyrics are: 'Er was eens een beer en hij zat op een boot, hij ging op be-zoek naar Ber - lijn. Hij keek in het rond door een lan - gebuis en zag ie - mand, wie zou dat zijn?' The score includes four numbered sections (1-4) with lyrics: '1 Drie dol - fij - nen op een rij.', '2 Een duif in bad, drie dol - fij - nen op een rij.', '3 Een ro - de deur, een duif in bad, drie dol-fij - nen op een rij.', and '4 Een duim om-hoog, een ro - de deur, een duif in bad, drie dol-fij - nen op een rij.' Chord symbols (F, Gm, C) are placed above the notes. The score ends with a double bar line.

© 2021 Bekkers
Letterliedjes met Sarah
Alle rechten voorbehouden.

B - D (lager)

letterliedje

tekst en muziek:
Sarah Bekkers

The musical score is written in a single system with a treble clef and a key signature of two flats (B-flat and E-flat). The time signature is 8/8. The melody is simple and consists of quarter and eighth notes. The lyrics are written below the notes. Chord symbols are placed above the staff at various points. The score is divided into measures, with measure numbers 4, 8, 10, 12, 16, 21, and 26 indicated. There are four numbered boxes (1, 2, 3, 4) above the staff, likely indicating specific phrases or sections. The lyrics are: 'Er was eens een beer en hij zat op een boot, hij ging op be-zoek naar Ber - lijn. Hij keek in het rond door een lan - gebuis en zag ie - mand, wie zou dat zijn? Drie dol - fij - nen op een rij. Een duif in bad, drie dol - fij - nen op een rij. Een ro - de deur, een duif in bad, drie dol-fij - nen op een rij. Een duim om-hoog, een ro - de deur, een duif in bad, drie dol-fij - nen op een rij.'

Er was eens een beer en hij zat op een boot, hij
ging op be-zoek naar Ber - lijn. Hij keek in het rond door een lan - gebuis en
zag ie - mand, wie zou dat zijn?

1 Drie dol - fij - nen op een rij.

2 Een duif in bad, drie dol - fij - nen op een rij.

3 Een ro - de deur, een duif in bad, drie dol-fij - nen op een rij.

4 Een duim om-hoog, een ro - de deur, een duif in bad, drie dol-fij - nen
op een rij.

© 2021 Bekkers
Letterliedjes met Sarah
Alle rechten voorbehouden.

F - V

letterliedjes

tekst en muziek:
Sarah Bekkers

The musical score is written on a single treble clef staff in 4/4 time. It consists of four lines of music, each with a starting measure number (1, 3, 5, 7) and a chord symbol above the staff. The lyrics are written below the notes.

1 C
ik blaas je weg, een fee eet friet - jes op een berg.

3 C
V de vlin - der vliegt, kijk eens daar dat kind - je liegt!

5 F G F G
Vier plus vier is acht, wat had je dan ge - dacht?

7 F G G C
Flui - ten is zo fijn, vrien - den wil ik zijn!

S - Z

letterliedje

tekst en muziek:
Sarah Bekkers

The musical score is written on a single treble clef staff in 6/8 time, with a key signature of two sharps (F# and C#). The melody is simple and repetitive, with lyrics written below the notes. Chord symbols (A, D, E) are placed above the staff to indicate accompaniment. The lyrics are: 'Een slang, een spin, een haas, e - ten sa - men kaas. Een ze - bra en een zwaan, zwem - men naar de maan. Een poes en muis be - slui - ten sa - men in bed te krui - pen. Een mooie zwar - te vlag, zingt de he - le dag.'

A

Een slang, een spin, een haas, e - ten sa - men kaas. Een

6 D E

ze - bra en een zwaan, zwem - men naar de maan. Een

10 A

poes en muis be - slui - ten sa - men in bed te krui - pen. Een

14 D E A

mooie zwar - te vlag, zingt de he - le dag.

© 2021 Bekkers
Letterliedjes met Sarah
Alle rechten voorbehouden.

S - Z (lager)

letterliedje

tekst en muziek:
Sarah Bekkers

The musical score is written in G major (one sharp) and 6/8 time. It consists of four staves of music with lyrics underneath. The lyrics are: 'Een slang, een spin, een haas, e - ten sa - men kaas. Een ze - bra en een zwaan, zwem - men naar de maan. Een poes en muis be - slui - ten sa - men in bed te krui - pen. Een mooie zwar - te vlag, zingt de he - le dag.' The chords G, C, D, and G are indicated above the notes.

Een slang, een spin, een haas, e - ten sa - men kaas. Een

ze - bra en een zwaan, zwem - men naar de maan. Een

poes en muis be - slui - ten sa - men in bed te krui - pen. Een

mooie zwar - te vlag, zingt de he - le dag.

© 2021 Bekkers
Letterliedjes met Sarah
Alle rechten voorbehouden.

OO letterliedje

tekst en muziek:
Sarah Bekkers

The musical score is written on a single treble clef staff in G major (one sharp) and 3/4 time. It consists of four lines of music, each with a measure number (1, 4, 7, 10) at the beginning. Chord symbols (D, G, A) are placed above the staff. The lyrics are written below the staff, aligned with the notes. The piece ends with a double bar line at the end of the fourth line.

1 D G A D
Ik vond in mijn droom, op de zolder van mijn oom, een

4 G A D D
ro - de bril. Ik nam hem uit de doos, zet te

7 G A D G A D
hem op mijn hoofd, 'k zag al - les wat ik wil: een

10 D G A D
kroon een boot een roos en een noot.

© 2021 Bekkers
Letterliedjes met Sarah
Alle rechten voorbehouden.

UU

letterliedje

tekst en muziek:
Sarah Bekkers

In de schuur van mijn buur, daar brandt een heel klein vuur. Het kleine
4 vuur in de schuur, brandt daar al een uur. Maar mijn buur heeft het vuur
7 net op tijd ge-blust. Goed dat hij zo snel dat brand-je heeft ge-blust.

© 2021 Bekkers
Letterliedjes met Sarah
Alle rechten voorbehouden.

ei -ij letterliedje

tekst en muziek:
Sarah Bekkers

The musical score is written on two staves in G major (one sharp) and 4/4 time. The first staff contains the first two lines of the song, with lyrics: "De ei/ij kan kort of lang zijn. Hoe weet je het ver-schil? De". The second staff contains the next two lines, with lyrics: "korte ei lijkt op het ei van een kip en de lan-ge op een ijs - je." Chord symbols (D, G, A, D) are placed above the notes on both staves. A measure rest of 4 measures is indicated at the beginning of the second staff.

D G A D

De ei/ij kan kort of lang zijn. Hoe weet je het ver-schil? De

4 G A D D A D

korte ei lijkt op het ei van een kip en de lan-ge op een ijs - je.

© 2021 Bekkers
Letterliedjes met Sarah
Alle rechten voorbehouden.

ie - ei letterliedje

tekst en muziek:
Sarah Bekkers

The musical score is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 4/4 time signature. The melody consists of eighth and quarter notes, with some rests. Chords are indicated by letters above the staff: D, A, G, and Bm. The lyrics are written below the staff, with hyphens indicating syllables across notes. The score is divided into measures, with measure numbers 4, 7, 10, 13, and 16 marked at the beginning of their respective lines.

Opeen dag hing er een brief aan de spie - gel. Daar-in
4 stond: lief - ste Ma - de - lief ik schrijf de - ze brief, want ik
7 moet jeiets ver - tel - len. Maar word nu toch niet boos als - je - blijft.
10 Ik ver - trek op reis naar een ei - land heel ver weg. Het spijt mij dat ik
13 het je nu pas zeg. Op dat ei - land staat een heel erg groot pa - leis. 'k Ga daar
16 wo - nen bij mijn vriend de ma - jes - teit.

© 2021 Bekkers
Letterliedjes met Sarah
Alle rechten voorbehouden.

aai - ooi - oei

letterliedje

tekst en muziek:
Sarah Bekkers

Am

vers 1

De haai zat in de kooi. Die vond hij niet zo mooi.

5 Am

De pa-pe - gaai moest naai-en. Dat vond hij maar saai. En:

9 *refrein* E

De ooi zei: kooi. De oei zei: roei. De aai zei: haai...

17 *piano* Am *vers 2*

Ik roei-de naar de ooi-e-vaar.

22 Am

Toen wa-ren mijn koek-jes klaar. De koe stond in de wei te loei-en.

26 *refrein*

En het gras bleef maar groei-en. De ooi zei: kooi. De oei zei: roei. De

32 *piano*

aai zei: haai...

© 2021 Bekkers
Letterliedjes met Sarah
Alle rechten voorbehouden.

8.5 Auditieve en visuele ondersteuning via filmpjes en tekeningen

Hoewel ik oorspronkelijk dacht om een bekende zanger aan te spreken, leert onderzoek mij dat kinderen er baat bij hebben dat leerkrachten zelf zingen. Ook uit de feedback blijkt dat sommigen het waarderen dat ik zelf mijn liedjes inzing. Sommige leerkrachten en logopedisten geven aan dat de liedjes wat hoog gezongen zijn, terwijl anderen dit niet zo ervaren. De liedjes zijn nochtans geschreven binnen het bereik van de kinderstem, daarom heb ik dit ook zo behouden. Ik ben wel aan de vraag tegemoet gekomen door sommige liedjes ook in een lagere versie aan te bieden. Mijn gewone zangstem sluit dicht aan bij de realiteit van de klas en het helpt hopelijk ook andere leerkrachten om zelf te zingen. Om de geluidskwaliteit te verbeteren, kocht ik een andere microfoon en speelde ik de begeleiding op een digitale piano.

Er is ook enthousiasme bij logopedisten uit Nederland. Zij vinden wel dat mijn liedjes te Vlaams klinken. Dat is begrijpelijk, want omgekeerd ervaren wij in Vlaanderen hetzelfde met liedjes uit Nederland. Alle liedjes zijn ondertussen van akkoorden en partituren voorzien en er zijn ook verschillende instrumentale versies. Op die manier kunnen gebruikers de liedjes zelf gemakkelijk zingen. In de toekomst zal ik mijn liedjes nog door iemand uit Nederland laten inzingen. Op YouTube voorzie ik dan zowel een Vlaamse als een Nederlandse versie van Letterliedjes met Sarah. Het zou fijn zijn mocht ik op die manier ook aanvankelijke lezers in Nederland kunnen ondersteunen in hun leesproces.

Ik maakte nieuwe video's met hier en daar eigen tekeningen. Het visuele aspect is immers ook belangrijk. Aanvankelijk had ik het idee om een professionele illustrator van kinderboeken aan te spreken. Later bedacht ik dat kinderen ook niet perfect tekenen en dat mijn tekeningen daardoor misschien toch aansluiting zouden kunnen vinden bij hun eigen beleving.

Volgens Ceysens (2018) versterken lettersteunen het geheugen van kinderen waardoor ze sneller kunnen automatiseren (pp. 17-18). Daarom verstopte ik in de tekeningen ook de bijhorende letter. Ik tekende zelf de haan, de geit, de beer, de boot, het gezicht met de bril, de duif, de vlinder, de fee, de schuur, de muur, het eiland, de kooi, het roeibootje en de haai. De andere tekeningen zijn nog overgenomen van canva.com. Op 19 maart 2022 werd ik immers aangereden door een auto waardoor ik mijn beide handen niet meer kon gebruiken. Dit duurde twee maanden en ik ben nog steeds niet volledig genezen. Later zal ik ook nog de andere tekeningen vervangen. Op de volgende pagina's kan u een verkleinde weergave vinden van de didactische prenten waarop zowel de tekeningen als de letters te vinden zijn.

Gg en h

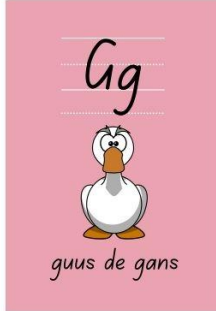
Gg

gerrit de geit

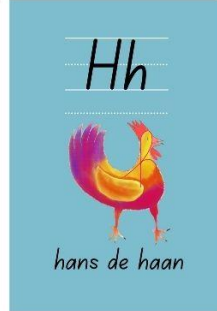
Gg

guus de gans

Hh

hans de haan

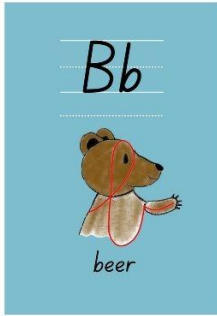

b en d

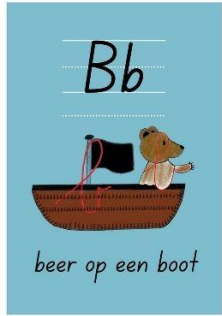
Bb

beer

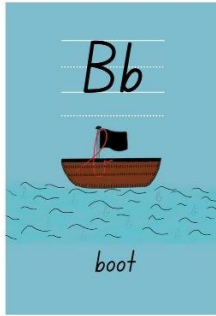
Bb

beer op een boot

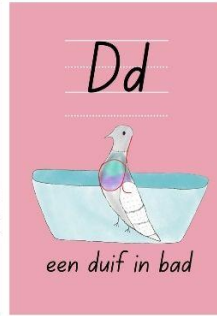
Bb

boot

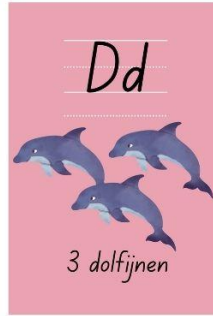
Dd

een duif in bad

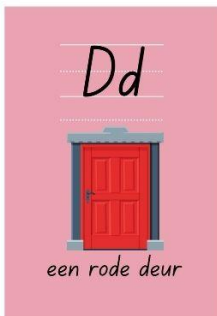
Dd

3 dolfijnen

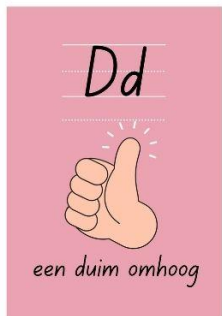
Dd

een rode deur

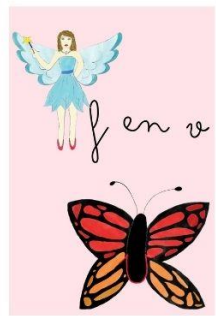

Dd

een duim omhoog

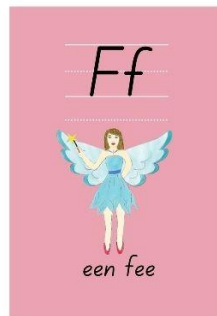

f en v

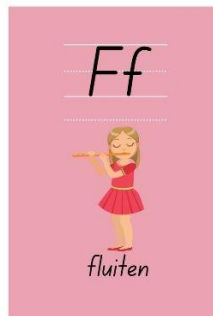
Ff

een fee

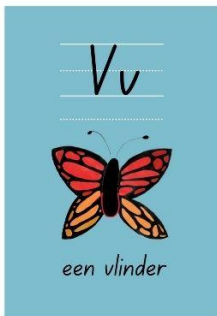
Ff

fluiten

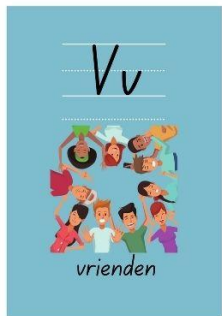
Vv

een vlinder

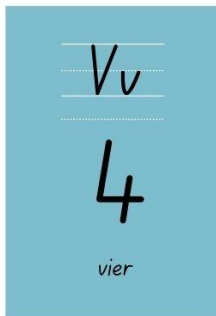
Vv

vrienden

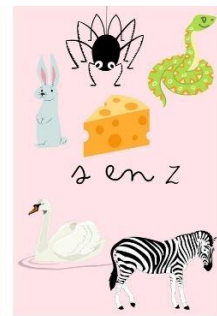

Vv

vier

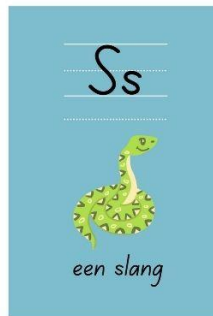

z en z

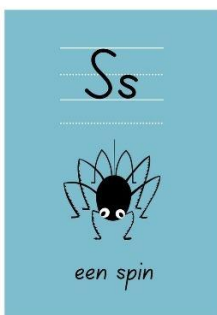
Ss

een slang

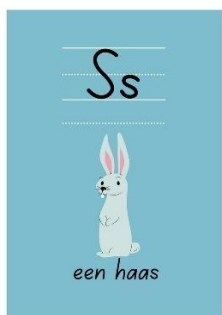
Ss

een spin

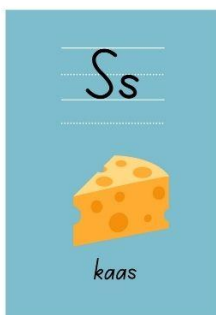
Ss

een haas

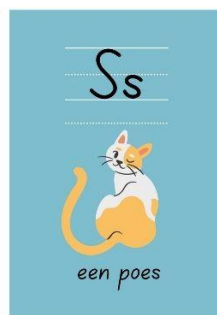
Ss

kaas

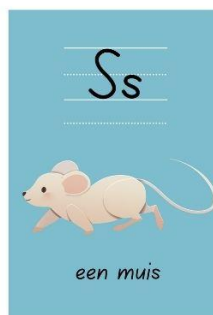
Ss

een poes

Ss

een muis

Zz

een zebra

Zz

een zwaan

Zz

zwemmen

Zz

zingen

Zz

een zwarte vlag

oo g oo

oo

oog

oo

oog

vuur

uu

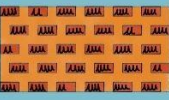
vuur

uu

vuur

uu

muur

uu

schuur

uu

buur

uu

buur

ei

ei en ij

ei

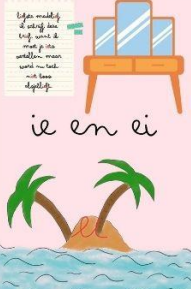
ei

ij

ijsje

ie en ei

ie

brief

ei

eiland

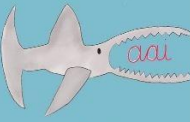
aa

aa, ooi

en oei

aai

haai

ooi

kooi

oei

roei

8.6 Motorische ondersteuning door bewegingen die bij de letterliedjes horen

Ik bedacht bij elke klank een passende beweging en vroeg aan mijn nichtjes Alice en Eline Bekkers om de bewegingen voor te tonen. Ik maakte daar foto's van en bewerkte ze vervolgens met canva.com omdat ik vond dat de bewegingen nog net iets duidelijker waren zonder de natuurlijke achtergrond.

BEWEGINGEN

BEWEGINGEN

G: Hou je handen op je rug.

H: Hou je handen op je hoofd.

B: Hou je wijsvinger voor je lippen.

D: Maak met je duim en wijsvinger een rondje rond je lippen.

F: Breng je beide handen vanaf je mond naar buiten toe alsof je een kusje gooit.

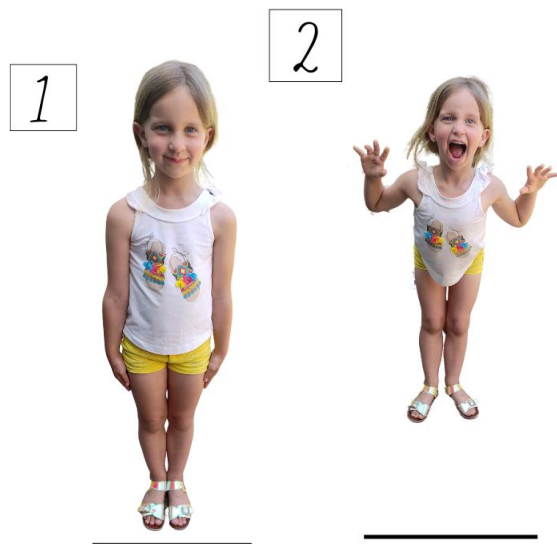
V: Hou je beide handen op je lippen, zodat je de trilling voelt.

OO: Vorm met je duim en wijsvinger een briljetje rond je ogen.

UU: Maak een sprongetje achteruit, alsof je wegspringt voor het vuur.

S: Beweeg je armen als een kronkelende slang.

Z: Maak een zwembeweging met je armen.

IE: Geef jezelf een knuffel.

EI: Vorm met je duim en vingers een ei.

EI: Vorm met je duim en vingers een ei.

IJ: Doe alsof je aan een ijsje likt.

AAI: Maak een hapbeweging met je handen alsof je een haai bent.

OOI: Doe alsof je de tralies van een kooi vasthoudt.

OEI: Maak een roeibeweging met je armen.

1

2

3

4

5

8.7 QR-codes om de bijhorende video's op YouTube te kunnen gebruiken

QR-CODES LIEDJES

 PLAYLIST G - H (versie 1)	 PLAYLIST G - H (versie 2)	 PLAYLIST B - D	 PLAYLIST B - D (lager)
<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
 PLAYLIST F - V	 PLAYLIST S - Z	 PLAYLIST S - Z (lager)	 PLAYLIST OO
<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
 PLAYLIST UU	 PLAYLIST IE - EI	 PLAYLIST EI - IJ	 PLAYLIST AAI - OOI - OEI
<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
 PLAYLIST zang	 PLAYLIST instrumentaal (piano + melodie)	 PLAYLIST instrumentaal (melodie)	 PLAYLIST instrumentaal (piano)

QR-CODES LIEDJES

G
en
H

 G - H (versie 1)	 G - H (versie 1) instrumentaal (piano + melodie)	 G - H (versie 1) instrumentaal (melodie)	 G - H (versie 1) instrumentaal (piano)
(versie 1) zang	piano + melodie	melodie	piano

G
en
H

 G - H (versie 2)	 G - H (versie 2) instrumentaal (piano + melodie)	 G - H (versie 2) instrumentaal (melodie)	 G - H (versie 2) instrumentaal (piano)
(versie 2) zang	piano + melodie	melodie	piano

B
en
D

 B - D	 B - D instrumentaal (piano + melodie)	 B - D instrumentaal (melodie)	 B - D instrumentaal (piano)
zang	piano + melodie	melodie	piano

B
en
D

 B - D (lager)	 B - D (lager) instrumentaal (piano + melodie)	 B - D (lager) instrumentaal (melodie)	 B - D (lager) instrumentaal (piano)
(lager) zang	piano + melodie	melodie	piano

QR-CODES LIEDJES

F
en
V

 F - V	 F - V instrumentaal (piano + melodie)	 F - V instrumentaal (melodie)	 F - V instrumentaal (piano)
<i>zang</i>	<i>piano + melodie</i>	<i>melodie</i>	<i>piano</i>

S
en
Z

 S - Z	 S - Z instrumentaal (piano + melodie)	 S - Z instrumentaal (melodie)	 S - Z instrumentaal (piano)
<i>zang</i>	<i>piano + melodie</i>	<i>melodie</i>	<i>piano</i>

S
en
Z
(lager)

 S - Z (lager)	 S - Z (lager) instrumentaal (piano + melodie)	 S - Z (lager) instrumentaal (melodie)	 S - Z (lager) instrumentaal (piano)
<i>(lager) zang</i>	<i>piano + melodie</i>	<i>melodie</i>	<i>piano</i>

OO

 OO	 OO instrumentaal (piano + melodie)	 OO instrumentaal (melodie)	 OO instrumentaal (piano)
<i>zang</i>	<i>piano + melodie</i>	<i>melodie</i>	<i>piano</i>

QR-CODES LIEDJES

UU

UU

zang

UU instrumentaal (piano + melodie)

piano + melodie

UU instrumentaal (melodie)

melodie

UU instrumentaal (piano)

piano

EI

en

IJ

EI - IJ

zang

EI - IJ instrumentaal (piano + melodie)

piano + melodie

EI - IJ instrumentaal (melodie)

melodie

EI - IJ instrumentaal (piano)

piano

IE

en

EI

IE - EI

zang

IE - EI instrumentaal (piano + melodie)

piano + melodie

IE - EI instrumentaal (melodie)

melodie

IE - EI instrumentaal (piano)

piano

AAI

OOI

OEI

AAI - OOI - OEI

zang

AAI - OOI - OEI instrumentaal (piano + melodie)

piano + melodie

AAI - OOI - OEI instrumentaal (melodie)

melodie

AAI - OOI - OEI instrumentaal (piano)

piano

8.8 Een nieuwe, algemenere definitie dringt zich op

Uit de feedback bleek dat er ook interesse was voor letterliedjes voor andere doelgroepen: kleuters, oudere kinderen en anderstalige volwassenen. Mijn try-out in een klas van 20 kleuters toont alvast aan dat ook kleuters letterliedjes leuk vinden en dat sommige kleuters ook graag zelf liedjes willen creëren. Omdat de letterliedjes ook interessant blijken te zijn voor volwassenen die Nederlands proberen te leren, klinkt de vraag naar letterliedjes op hun niveau. Zingen kan immers ook voor volwassenen een verbindende factor zijn en een leerrijke en boeiende manier om letters en klanken aan te leren. Er werden ondertussen al versies van de liedjes in een lagere toonaard geschreven. Een nieuwe, algemenere definitie zou dan als volgt kunnen klinken:

Letterliedjes zijn educatieve liedjes. Ze zijn relatief kort, eenvoudig van structuur en woordkeuze. Ze maken gebruik van rijm, bewegingen en visuele ondersteuning. Ze zijn vaak humoristisch of hebben een verrassend element. Ze nodigen uit tot contact en interactie en reiken stof aan tot nadenken over letters en klanken. Ritme en tekst sluiten op een natuurlijke wijze bij elkaar aan.

De pianobegeleiding, de melodie en de toonaarden werden heel eenvoudig gehouden en situeerden zich binnen het genre van de kinderliedjes. Voor anderstalige volwassenen zou de begeleiding iets ingewikkelder kunnen gecomponeerd worden. Er zouden ook onbekendere toonaarden gebruikt kunnen worden. Andere muziekstijlen zouden toegepast kunnen worden.

9. Resultaat en conclusie

9.1 Doelstellingen en stand van zaken

In het begin van deze bachelorproef hadden we drie doelstellingen voor ogen:

- Via literatuuronderzoek en bevraging van het werkveld onderzoeken we welke ondersteuning nodig is bij aanvankelijk lezen.
- We onderzoeken aan welke criteria letterliedjes op het vlak van muziek en taal moeten voldoen om ondersteunend te zijn.
- Via bronnenanalyse en bevraging van het werkveld zoeken we naar goede letterliedjes die gebruikt kunnen worden in de Vlaamse context en bieden we nieuwe, zelfgemaakte letterliedjes aan.

De literatuurstudie en de bevraging van het werkveld tonen duidelijk gelijkenissen:

- Letterkennis en grafeem-foneembewustzijn zijn essentieel voor aanvankelijk lezen.
- Kinderen moeten ondersteund worden in dit proces.
- Muziek activeert het hele brein en heeft een positieve invloed op luistervaardigheid en taalontwikkeling.
- Leerkrachten tonen een sterke interesse in letterliedjes.
- Kritische analyse toont aan dat bestaande letterliedjes vaak niet bruikbaar zijn voor het leesonderwijs.
- Er is een grote nood aan educatieve letterliedjes die aanvankelijk lezen ondersteunen.

Bij gebrek aan een goede definitie, stelden we er zelf één op. Door de vraag naar letterliedjes voor anderstalige volwassenen maakten we onze definitie algemener. Deze klinkt nu als volgt:

Letterliedjes zijn educatieve liedjes. Ze zijn relatief kort, eenvoudig van structuur en woordkeuze. Ze maken gebruik van rijm, bewegingen en visuele ondersteuning. Ze zijn vaak humoristisch of hebben een verrassend element. Ze nodigen uit tot contact en interactie en reiken stof aan tot nadenken over letters en klanken. Ritme en tekst sluiten op een natuurlijke wijze bij elkaar aan.

9.2 Evaluatie

Op 11 mei 2022 waren mijn letterliedjes al 3206 keer geopend, telde mijn YouTube kanaal 22 abonnees en kreeg ik 60 keer feedback via verschillende kanalen. Hieruit blijkt alvast dat mijn letterliedjes zowel in Vlaanderen als Nederland warm onthaald worden. Het kwam duidelijk naar voor dat ze beantwoorden aan de noden van leerkrachten en leerlingen. Er was ook vraag naar nieuwe liedjes rond andere klanken en letters. Ik wil die uitdaging in de toekomst zeker aangaan.

Toch is het niet helemaal duidelijk hoeveel keer mijn letterliedjes effectief gebruikt werden ter ondersteuning van aanvankelijk lezen. Aangezien de nieuwe versie met al het bijhorende materiaal nog niet gebruikt kon worden, misten sommige leerkrachten misschien de nodige extra ondersteuning. Het zou zinvol zijn om in de toekomst opnieuw feedback te vragen en te horen of er nog andere ondersteuning nodig is.

9.3 Vooruitblik

In het begin gaf ik aan dat er een kennishiaat is wat betreft het belang van letterliedjes voor aanvankelijk lezen. Daarom hoop ik dat deze bachelorproef daar verandering in gebracht heeft en dat leerkrachten, logopedisten, directieleden en pedagogische begeleiders open zullen staan voor de integratie van letterliedjes in het leesonderwijs. Het gebruik ervan zou eigenlijk niet mogen afhangen van de persoonlijke voorkeur van de leerkracht. Daarom hoop ik de kans te krijgen om vorming aan te bieden aan studenten of op pedagogische studiedagen.

Ik wil ook een boek uitgeven dat zowel uit een theoretisch als uit een praktisch luik bestaat. Sommige potentiële gebruikers hebben misschien net iets meer uitleg nodig over de achtergrond en de meerwaarde van letterliedjes bij aanvankelijk lezen. Het eerste deel zal daarom de fundering vormen. Het wordt een beknopt theoretisch gedeelte waarbij de belangrijkste inzichten die ik opdeed in deze bachelorproef weergegeven zullen worden. In het tweede gedeelte zullen dan de letterliedjes te vinden zijn. Net zoals ik ze op de voorgaande pagina's heb weergegeven zullen ze vergezeld zijn van lessuggesties, bewegingstips, visuele ondersteuning en QR-codes naar de video's. Ik wil ook nog nieuwe video's maken met korte instructies voor de gebruikers, waarbij ook de bewegingen worden voor getoond.

Figuur 22 toont de voorkant van het boek dat ik van plan ben uit te geven.

Figuur 22

Kaft van het boek Letterliedjes met Sarah

Ik zie alvast hoopvol uit naar de toekomst. De opleiding, de stages, de werkervaring en de inzichten die ik via deze bachelorproef opdeed, maakten van mij een rijker persoon. Ik sluit dit hoofdstuk in mijn leven dan ook af met een heel positief gevoel. Ik zie er naar uit om aan leerlingen van de basisschool de juiste voedingsbodem te geven die hen doet uitgroeien tot gelukkige en geletterde volwassenen, met een open blik op de wereld. Mijn honger om ook andere leerkrachten, studenten en anderstalige volwassenen te helpen, is gewekt en nog lang niet gestild. De positieve feedback en de vraag naar meer en andere letterliedjes klinkt nog steeds als muziek in mijn oren.

Bij het beëindigen van deze bachelorproef is het voor mij duidelijk:

- Muziek is een krachtig leermiddel en veel leerkrachten willen letterliedjes gebruiken.
- Ik zal mijn letterliedjes uitgeven, voorzien van passende tekeningen, partituren, foto's van de bewegingen, educatieve tips en een link naar video's op YouTube. Ik zal hierbij ook de wetenschappelijke basis uit mijn bachelorproef delen, zodat duidelijk wordt waarom de liedjes belangrijk zijn om te gebruiken in het leesonderwijs.
- Het lijkt me boeiend om op pedagogische studiedagen en aan studenten vorming aan te bieden over het systematisch gebruik van letterliedjes bij aanvankelijk lezen.

10. Afkortingenlijst

a.d.h.v.: aan de hand van

i.p.v.: in plaats van

K3: Derde kleuter

L1: Eerste leerjaar

LIST: Lezen is Top

Lln.: Leerlingen

NT2: Nederlands als tweede taal

11. Lijst met figuren

Figuur 1: Hornickel, J., Skoe E., Nicol T., Zecker S., & Kraus N. (2009, 4 augustus). Subcortical differentiation of stop consonants relates to reading and speech-in-noise perception. Proceedings of the National Academy of Sciences [PNAS]. [Figuur]. Geraadpleegd op 28 april 2022 via <https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.0901123106>

Figuur 2: Van der Mee, T. (2019, 1 januari). Dit is wat muziek met ons brein doet. [Foto]. Copyright Mark Reijntjens. Geraadpleegd op 28 april 2022 via <https://www.destentor.nl/wetenschap/dit-is-wat-muziek-met-ons-brein-doet~a80871d6/139790441/>

12. Bronvermelding

- Aberkane, I. (2017). *Het vrije brein. Train je hersenen en ontplooi je geest. Met de nieuwste inzichten uit de neurowetenschap*. (K. Benner & M. Maassen, Vert.). Muntingh-Sijthoff.
- Ceyssens, M. (2018). *Lezer-scan. Een behandelingsplan voor het leren lezen*. Pelckmans Pro.
- De Doncker, W. (2007). *Het verhaal van O. Davidsfonds/Infodok*.
- De Doncker, W. (2010). *Van A tot Zet*. Davidsfonds.
- Dorren, G. (2016, januari, pp. 12-13). *Meertalig opvoeden: nog steeds een goed idee? De voordelen van kunnen schakelen tussen talen* [pdf]. Onze Taal, 85 (1). Geraadpleegd op 2 januari 2022 via onzetaal.nl/uploads/editor/1601_OnzeTaal.pdf
- Haverkort, F., Van der Lei, R., & Noordam, L. (2008). *Kleuter-wijs (3de dr.)*. Stichting Ter Bevordering van de Muzikale vorming.
- Huizenga, H. (2016). *Taal en didactiek. Aanvankelijk en technisch lezen (4de ed.)*. Noordhoff.
- Kapitein Winokio (2015). *ABC, zing maar mee (1ste ed.)*.
- Koning, S., & Verhage W. (2019). *Kijk! Ik ben een kikker. Meer met muziek bij taalontwikkeling van jonge kinderen. 30 liedjes en 10 spreekteksten met begeleidende spelvormen, ondersteund met gebaren*. SWP.
- Mieras, M. (2015). *Wat muziek doet met kindhersen*. In opdracht van Jeugdcultuurfonds Nederland. Geraadpleegd op 4 september 2021, van <https://www.mieras.nl/schrijven/wat-muziek-doet-met-kindhersen/>
- Moonen, E. (2019). *Exit Dyslexie. Zeker leren lezen met de alfabetcode*. Manteau/Standaard.
- Onderwijs Vlaanderen (z.d.). *Cijfers over geletterdheid* Geraadpleegd op 1 januari 2022, van <https://www.onderwijs.vlaanderen.be/nl/geletterdheid/cijfers-en-onderzoek-over-geletterdheid/cijfers-over-geletterdheid>
- Scherder, E. (2017). *Singing in the brain. Over de unieke samenwerking tussen muziek en de hersenen*. Athenaeum Polak & Van Gennep.
- Schipper, J. (2017). *Een goed lied zingt zichzelf. Hoe schrijf ik een kinderlied?* SWP.
- Terstappen, T. (2020, december 7). *Wat we kunnen leren van het Finse onderwijsstelsel*. Bedrock. Geraadpleegd op 23 april 2022, van www.bedrock.nl

- Van Beemen, L., & Beckerman, M. (2018). *Ontwikkelingspsychologie* (6de dr.). Noordhoff.
- Van Cranenburgh, B. (2018). *Muziek en brein. Over de kracht van muziek* (1ste dr.). Stichting ITON.
- Van den Berg, H., Land, I., & Meising I. (2019). *Liefde voor letters en lezen. Handboek stimulering geletterdheid. 0 tot 7 jaar*. SWP.
- Van Vuure, M. (2019). *Leren lezen doe je met je lijf. Ga op zoek naar de werkelijke oorzaak van een leesachterstand*. Akasha.
- Vervae, E. (2017). *Van shootkind tot schoolkind. Wat kan jouw kind tussen 0 en 8 jaar? De veertien ontwikkelingsfases*. Elmar.
- Weerstand S. (Host). (2020, juni). Erik Scherder | 'Hoe muziek ons brein verrijkt en hoe het kinderen helpt bij hun ontwikkeling' [Podcastaflevering]. In *Méér Muziek in de Klas*. Saskia Weerstand. Geraadpleegd op 1 mei 2022, van <https://open.spotify.com/episode/3oMHHqS4eeRliKSwdVej1a?si=sX-mzp3sQDS39PHSdCoCJQ&nd=1>
- Wijdemans, D., & Mientjes C. (2017). *Een steuntje in de rug met klanken en letters*. (© 2018 Wijs met letters. Aanpassingen herdruk). Geraadpleegd op 15 september 2021 van <https://docplayer.nl/114973646-Aanpassingen-herdruk-programma-een-steuntje-in-de-rug-met-klanken-en-letters-2018.html>
- www.canva.com
- www.survio.com

13. Bijlagen

13.1 Bijlage A: Eerste bevraging

Om de tabellen overzichtelijk te houden, werd een kleiner lettertype gebruikt en schreven we bovenaan niet de volledige vraag op. Op basis van het antwoord op de eerste vraag werden 6 tabellen gemaakt die de antwoorden per leesmethode sorteren. De antwoorden op vraag 2 tot en met 12 werden integraal overgenomen en werden ook per respondent samen gehouden.

Vraag 1: Welke leesmethode gebruikt u?

Vraag 2: Hoe wordt de leesmethode die u gebruikt opgebouwd?

Vraag 3: Wat zijn uw bevindingen over deze methode?

Vraag 4: Welke leesproblemen komen/kwamen (het meest) voor in uw klas(sen)?

Vraag 5: Integreert u andere vakgebieden tijdens het leren lezen? Zo ja, welke?

Vraag 6: Weet u wat letterliedjes zijn?

Vraag 7: Heeft u al eens letterliedjes gebruikt in de klas?

Vraag 8: In welke mate denkt u dat letterliedjes een hulpmiddel kunnen zijn bij het leren lezen?

Vraag 9: Verklaar uw vorig antwoord.

Vraag 10: In welke mate bent u bereid letterliedjes te gebruiken in de klas?

Vraag 11: Wenst u het resultaat van mijn onderzoek te krijgen?

Vraag 12: Wenst u een digitale kopie te ontvangen van de ontwikkelde letterliedjes om zelf in de klas te gebruiken?

Tabel 1: Veilig leren lezen - Kim versie

Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10	Vraag 11	Vraag 12
Per nieuw structuurwoord komt er telkens één letter bij.	Ik start pas in september.	B/d verwisseling, te laag leestempo, radend lezen, blijven hakken.	Muzische, Schrift, wereldoriëntatie	Ja	Ja	9/10	Oproepen en onthouden van letter, leesplezier.	10/10	Ja	Ja
De methode bestaat uit verschillende kernen. Iedere kern start met een ankerverhaal. Bij iedere kern komen er ongeveer een vijftal nieuwe letters/klanken aan bod, telkens gekoppeld aan een woord. Vanuit deze letters worden steeds nieuwe woorden gebouwd. De letters worden zoemend gelezen.	Kinderen leren vanaf de eerste dag de techniek van het lezen.	Omkeringen b/d, ei/ie	Vooraf muzische	Nee	Nee	7/10	Misschien voor kinderen die moeilijk tot memoriseren komen.	7/10	Ja	Ja
Sorry, de vraag is niet echt duidelijk.	Veel in één les, serieus tempo, naar einde toe veel nieuw nog. Mooi materiaal, goed digitaal materiaal.	Letters onvoldoende gekend als er al een	WO, MV als het kan.	Ja	Ja	10/10	Heb veel gelezen rond meervoudige intelligentie en over muziek. Voor leerlingen kan dit zijn wat	10/10	Ja	Ja

		nieuwe letter kwam.					zij nodig hebben om de letters beter te onthouden.			
De letters worden afgezonderd uit woorden (voorbeeld: i van ik, k van Kim, ...)	Zeer positief, goede resultaten.	leesmotivatie	nee	Ja	Nee	8/10	Memorisatie	7/10	Nee	ja
	Ik vind het soms te 'Hollands'. De zon versie is ook ineens té moeilijk.	Niet tot zoemend lezen komen.	Motorische ontwikkeling en schrijven. Telkens we een leesletter leren, leren we ook de schrijfletter.	Ja	Nee	7/10	Kinderen leren terwijl ze plezier maken. Hebben een houvast hierdoor.	8/10	Ja	ja
Het eerste woord is 'ik'. De woorden worden op een leuke manier aangebracht. Er zijn toffe verhalen ter introductie.	Positief: kapstokwoorden die terugkomen. Negatief: weinig voorkennis van de koppelwoorden.	Tweeklanken zoals au, ou, aai...	Schrift, de aangeleerde letters leren schrijven.	Ja	Nee	9/10	Dit kan een extra houvast zijn voor kinderen die anders leren of denken.	10/10	Ja	ja
We vertrekken in onze school eerst vanuit de woorden 'aan', 'een' en 'roos'. Daarna volgen we <i>Veilig leren lezen-Kim methode</i> . De letter i vinden wij te moeilijk om mee te beginnen. We kijken	Negatief: Ze beginnen met het woordje 'ik'. Dat zijn 2 moeilijke letters. Positief: fijne werkboekjes, toffe letterfilmpjes	b en d worden vaak gewisseld. Sommige kinderen hebben het ook moeilijk met p. De tweeteklinkers	WO we lezen teksten met betekenis over de herfst, een dier, ... muzische ontwikkeling. We	Nee	Nee	7/10	Het doen van dingen en het visuele erbij helpt om te memoriseren en te integreren. Ik denk dus dat	9/10	Ja	ja

steeds naar een letterfilmpje, maken woorden in de klikklakboekjes en hangen de wandplaat op.		vragen altijd veel inoefening.	kleien letters, we maken letters met <i>linking cubes</i> . Muzische ontwikkeling: het ei-lied en het au-lied oefenen we om de woorden te memoriseren.				letterliedjes zeker kunnen helpen.			
Er wordt a.d.h.v. een structureerwoord een letter aangeleerd. De nadruk ligt op zoemend lezen.	Heel positief. Steeds goede lezertjes op het einde van het eerste leerjaar. Degelijk gedifferentieerd materiaal.	Analyse en synthese problemen.	Muzische ontwikkeling en schrijf-ontwikkeling	Ja	Ja	7/10	Kinderen leren op verschillende manieren. Het aanbieden van visuele, auditieve, ... is een must.	8/10	Nee	Ja
Om de twee dagen wordt een nieuwe letter aangebracht. We zoeken dan samen woorden die beginnen met die letter om ons woordenboek aan te vullen. Naast de verwerking in het taalboek lezen we ook 25 minuten klassikaal in de <i>Veilig leren lezen</i> -leesboekjes of in de Samenleesboekjes. Dagelijks besteden we 15 minuten aan vrij	Goede opbouw. Op niveau van kinderen. Prenten spreken de kindjes aan. Goede rode draad doorheen de volledige handleiding dankzij de voorleesverhalen bij aanvang van een nieuwe kern. Enige minpuntjes zijn de soms wel heel "Hollandse" woorden of klanken. Het letterfilmpje van de "j" laat ik wel spelen maar	Wissels tussen de letters: bijvoorbeeld b-d, f-v, ie-ei... Bij sommige kinderen komt de klik tot verbinden ook later.	Muzische ontwikkeling (soms)	Ja	Ja	10/10	De letters blijven veel beter plakken omdat de kindjes het liedje blijven herhalen in hun hoofd. We hebben dit echter nog maar één keer gedaan. Het voorbije schooljaar was de eerste keer. Dit was toen vrij lang dus we zijn nog volop aan het	10/10	Ja	ja

<p>lezen. Vrij lezen dient voornamelijk om het leesplezier van de kindjes te vergroten. Tijdens het vrij lezen mogen de kindjes zelf een boek kiezen (leesboek, informatief boek, strips). Ze mogen een plekje in de klas kiezen waar ze willen lezen. Dit kan op hun eigen plaats zijn, maar het kan ook onder of op de bank, aan de computer of in de kring zijn.</p>	<p>dan zet ik het geluid af en spreek ik zelf en bv. "das" voor sjaal, en zo.</p>						<p>zoeken. Dit zou een grote hulp voor ons zijn.</p>			
<p>In les 1 brengen we de letter visueel en auditief aan. In les 2 oefenen we verder door dictee of woordjes maken.</p>	<p>Lukt heel goed, zowel voor sterke als zwakkere lezertjes.</p>	<p>Letterverwarring tussen b en d.</p>	<p>Oefeningen met fijne en soms grove motoriek, muzische opdrachtjes.</p>	<p>Nee</p>	<p>Nee</p>	<p>8/10</p>	<p>Sommige kinderen hebben een auditief geheugen.</p>	<p>9/10</p>	<p>Ja</p>	<p>ja</p>
<p>Wij gebruiken het LIST-systeem, dus eigen opbouw.</p>	<p>We starten er pas mee in september. De vorige <i>Veilig leren lezen</i> was wel goed van teksten en leuke anker-verhalen. Wel mistte ik lessen rond creatief schrijven en spreeklessen.</p>	<p>Ze kennen wel de letters, maar kunnen ze niet correct plakken tot een woord. Tweeklanken onthouden.</p>	<p>De letter kleien of schrijven in zand. Liedje over bepaalde aangeleerde letter.</p>	<p>Ja</p>	<p>Ja</p>	<p>7/10</p>	<p>Visualisatie van letter om op een andere, speelse manier de letter te onthouden.</p>	<p>8/10</p>	<p>Ja</p>	<p>ja</p>

		Verwisseling b, d en p. Het leestempo.								
Woord aanbieden - - > nieuwe letter.	Zoemend lezen zorgt snel voor vlotte lezers, veel differentiatiemateriaal, mooie methode...	Missen tussen b/d, blijven hakken en plakken, moeite met tweeklanken.	Muzische, we leren de letter ook meteen schrijven.	Nee	Nee	8/10	Aanstekelijke liedjes blijven hangen, goed voor taalzwakke kinderen.	8/10	Ja	ja
Om de dag een nieuwe letter, en herhaling van de vorige letters. (ik, Kim, sim). Om de dag een dictee. <i>Veilig gespeld</i> voor de spelling en <i>Veilig en vlot</i> voor het lezen van korte woordenrijtjes en kleine verhalen en een leesboekje bij de kern.	Positief, vooral de spelling.	Voor sommige kinderen gaat het te snel.	Klankgebaren van de methode staal. Taalspelletjes (mini loco, vliegenmepper-spel ...).	Ja	Nee	7/10	Net als de klankgebaren zou dit een ondersteuning zijn, mits het kort is en rijmt.	8/10	Ja	ja
Telkens een structuurwoord waar één letter nieuw is en waarop de focus ligt.	Kinderen komen makkelijker tot het lezen van woorden. Soms komen in de oefeningen wel moeilijkere woorden aan bod (soms ook Hollands): tof, kuif, stoei, ...	Begrijpend lezen, vele kinderen beheersen de gewone basis van het Nederlands nog onvoldoende. Leesboek, woord, letter, rijmen, ...	Muzische (beeld of muziek of muzisch taalgebruik), wereldoriëntatie, techniek, fijne motoriek.	Nee	Nee	10/10	Ik denk dat het is om de letter beter te automatiseren. Met klank en muziek kan dit vrolijk en op een speelse wijze worden vastgezet en zal het dus ook beter blijven hangen.	10/10	Ja	Ja

Via kernen.	Leerlingen leren op een goed tempo en met plezier lezen. Daarnaast vind ik dat je als leerkracht de vrijheid hebt om zelf te bepalen hoe je de methode en de materialen gebruikt.	Wissel b-d, traag automatiseren, tweetekkenklanken	Wereldoriëntatie	Nee	Nee	8/10	Muziek werkt altijd.	10/10	Ja	ja
Telkens een nieuwe letter.	Te talig voor ons multiculturele publiek.	Allerlei	Spelenderwijs	Nee	Nee	9/10	Een andere manier om letters te onthouden.	8/10	Ja	Ja
Telkens een nieuwe letter die dan samen met de reeds aangeleerde letters een structuurwoord vormt (ik, kim, Sim).	Ik vind de methode zeer goed, duidelijke opbouw.	Kinderen die moeite hebben met zoemend lezen, moeite met het vlot herkennen van aangeleerde letters.	Ja WO, motorische ontwikkeling.	Ja	Nee	7/10	Ik zet graag in op multisensorieel leren zodat een kind op verschillende vlakken wordt aangesproken.	8/10	Ja	Ja
Aanbreng letters, aanbreng woorden met de reeds gekende letters, inoefenen, extra inoefenen.	Veel en leuk werkmateriaal te vinden, zowel van methode als online.	Omwisselen van bepaalde letters zoals p/d/b, problemen qua tempo.	Motorisch: bewegend lezen, <i>sensory bins</i> koppelen met lezen, lezen op muziek...	Ja	Ja	8/10	Iedereen leert op een andere manier. Veel herhaling en op verschillende manieren is een goede techniek om iedereen aan het lezen te krijgen.	10/10	Ja	Ja

Letters en woorden.	Positief. We werken verder vanuit doelen.	Mmkm en mkmm woorden	Thematisch, alles.	Ja	Nee	8/10	Zingend leren onthouden ze beter.	7/10	Ja	Ja
Er worden enkel woorden gelezen met geleerde letters: ik, kim, sim. De kinderen zoemen de letters aan elkaar en lezen direct het woord.	Zeer knappe methode met veel aandacht voor begrijpend lezen. Nadeel: vanaf kern 7 is de methode moeilijk voor zwakkere lezertjes.	Zoemend lezen lukt bij sommige kinderen niet zo vlot. Ze vallen dan terug op hakken en plakken. Omkeringen van letters b-d, eu-ui, v-f, e-a....	Motorische ontwikkeling door bewegend te lezen. Wereldoriëntatie wordt ook geïntegreerd. Door moeilijke woorden (dieren, planten, plaatsen...) op te zoeken op <i>digibord</i> en te verklaren.	Ja	Nee	10/10	Voor kinderen die moeite hebben met automatisatie van letters kan dit zeker een hulpmiddel zijn. Muziek helpt hen bij het automatiseren.	10/10	Ja	Ja
We beginnen met IK. Nadien komt er telkens één nieuwe letter bij. Kim -> Sim -> Kip -> aap -> ...	Positief: veel visuele ondersteuning in de werkboekjes, dit helpt bij taalarme kinderen om hun woordenschat te verrijken. Herhaling van oefeningen, waardoor de kinderen na een tijdje volledig zelfstandig	Het wisselen van b/d	Motorische ontwikkeling. Lezen hangt nauw samen met schrijven. Wij warmen dus steeds uitgebreid op. We	Nee	Ja	8/10	Letterliedjes kunnen helpen bij het onthouden van letters en tweetekensklanken.	8/10	Ja	Ja

	<p>kunnen werken. Elke keer maar 1 nieuwe letter gelinkt aan een nieuw woord. Er zijn veel verschillende materialen, zowel voor sterkere leerlingen als voor zwakkere leerlingen. Een minder punt is dat de leesboekjes geen aaneensluitend verhaal zijn, maar allemaal verschillende korte verhaaltjes. Zo is de nieuwsgierigheid naar het vervolg van het verhaal minder.</p>		<p>verwerken ook veel spelletjes en actieve werkvormen tijdens het lezen.</p>							
Observeren en na het starten differentiëren.	Op maat van de leerling.	Tempo	Wereldoriëntatie	Nee	Nee	9/10	Muzische ondersteuning kan helpen voor sommigen. Bij de tafels in het tweede leerjaar werkte dat ook.	9/10	Ja	Ja
Er worden kernwoorden gebruikt. Telkens komt er één nieuwe letter bij.	Goed opgebouwd, vanaf kern 8 best moeilijk voor anderstaligen.	Tempo	Boekenweek, wereldoriëntatie, ICT, ...	Ja	Nee	10/10	Als ondersteuning. Nu gebruik ik lettergebaren.	8/10	Ja	ja

Er worden kernwoorden gebruikt waar telkens één nieuwe letter in voorkomt.	Zeer positief. 90% van de kinderen behalen AVI eind eerste leerjaar en hoger.	Wissel b en d. Blijvend spellend lezen. Indien diagnose kan dit pas na 1 jaar leesachterstand nl. in tweede leerjaar.	Muzische, nl. liedjes. We schrijven ook meteen de nieuwe letters.	Ja	Nee	10/10	Een andere manier dan visueel de klank vastzetten.	10/10	Ja	ja
Nieuw woord aanbrengen- nieuwe letter eruit halen- goed luisteren naar de ketter- mondstand- visuele discriminatie - klank en beeld koppelen	Gaat te ver in leerstof. Vanaf kern 10 geen leerstof 1e meer. pos: zoemend lezen, spelling, woordenschat...komen goed aan bod	De snelheid waarmee de letters aangeleerd worden. 5 per 2 weken is voor sommige lln. echt te veel	Wereldoriëntatie en muzische	Ja	Nee	10/10	Volgens mij gaan de kinderen sneller het letterbeeld onthouden.	10/10	Ja	Ja
Ze leren steunwoorden waarbij telkens één letter nieuw is. Met die letters leren ze telkens nieuwe woorden maken en lezen.	Positief: veel aandacht voor spelling en begrijpend lezen vanaf kern start!	Verwarring b/d, problemen met auditieve synthese.	Ja, informatieve teksten lezen, bewegend leren.	Ja	Nee	8/10	Het motiveert kinderen. Op leuke liedjes kunnen ze ook terugvallen bij twijfels.	8/10	Nee	Ja
Om de twee dagen een nieuwe letter, totdat alle letters zijn aangeleerd. Dan wordt er verder ingezet op het lezen en begrijpen van langere woorden en zinnen.	Positief: goede en snelle letterherkenning, er wordt voldoende ingezet op letterkennis en het automatiseren. Kinderen zijn snel aan het lezen en kunnen snel verschillende woorden	Zwakker korte - termijngeheugen waardoor automatisatie moeilijk (of niet) tot	Afhankelijk van het thema: wereldoriëntatie, muzische vorming, beweging, wiskunde. Al heb	Ja	Nee	8/10	Als je werkt volgens het UDL-principe of de talenten van de kinderen dan bied je de leerstof aan op een manier die ook minder talige kinderen	8/10	Ja	ja

	lezen. Negatief: heel veel lestijd.	stand komt, te snel klassikaal tempo.	ik ondervonden dat het voor kinderen juist duidelijker en beter is om de les sober en volgens de handleiding aan te brengen.				snel kunnen opnemen of beter automatiseren.			
Vertrekt vanuit een kernwoord waar één letter uit wordt gepikt. Deze wordt onder de loep genomen. Nadien volgen er nog werkblaadjes. Letters zoeken in woorden, zowel auditief als visueel, aanduiden waar de letter komt in het woord. Per vijf woorden wordt een voorleesverhaal gelezen rond de nieuwe woorden. Alle geleerde letters en woorden worden telkens herhaald. Er wordt meteen gezoemd en niet meer gehakt en geplakt.	Positief: er wordt veel gelezen, elke dag, zodat er veel oefenkansen zijn. De methode bevat zeer veel mooi materiaal dat aanspreekt. Positief is ook dat de kimversie telkens opbouwt met geleerde letters. Vroeger bij maan roos vis waren dat steeds verschillende letters, nu is dat ik kim sim. Negatief: veel materiaal, dus kostelijk. Voor sommige kinderen gaat dit snel. Er wordt eigenlijk verwacht dat er thuis wordt geoefend. Voor sommige	In het begin duurt het even voor sommige kinderen voor ze beseffen wat zoemen van woorden wil zeggen. Andere kinderen hebben geen hulp thuis zodat het lezen niet vlot	We proberen om muzische ontwikkeling te integreren. Ook motorisch gaan we aan de slag.	Ja	Nee	10/10	Kinderen leren op verschillende manieren. Voor sommigen is dat via muziek. Muziek maakt verbindingen in de hersenen waardoor het leren vlotter gaat.	9/10	Ja	Ja

	kinderen is het zoemen van woorden moeilijk. Zij hebben echt nood aan hakken en plakken omdat ze de letters dan beter horen. Korte klinkers en sommige medeklinkers zoals p zijn moeilijk om te zoemen									
Er wordt gebruik gemaakt van steekwoorden i.p.v. structureerwoorden. Om de twee dagen een nieuwe letter.	Positief: leesniveau einde schooljaar hoger. Goede opbouw, variatie, ook snel begrijpend lezen en spelling.	Kinderen moeten van in het begin goed mee zijn. Begrijpend lezen niet altijd evident omdat er redelijk veel anderstalige kinderen in de klas zitten.	Muzische vorming, motorische ontwikkeling, spelling, WO	Nee	Nee	10/10	Het zal vele kinderen helpen om de nieuw aangeleerde letter te onthouden en te koppelen.	10/10	Ja	ja
/	Positief: aandacht voor articulatie	Letters omwisselen	Motorische en muzische ontwikkeling.	Ja	Nee	8/10	Op een speelse manier memoriseren.	8/10	Ja	Ja
Letters worden aangeboden a.d.h.v. een ankerwoord.	Ik mis toetsen. Deze heb ik dan maar zelf gemaakt. Leuke ankerverhalen, goede en	Automatisatie van tweeklanken, b/d	Beweging, muziek	Ja	Ja	9/10	Een lied blijft snel hangen bij de kinderen	9/10	Ja	Ja

	duidelijke werkboekjes. Logische opbouw.									
Per twee dagen is er een nieuwe klank.	Prima, woordenschat. Heeft wel extra materiaal nodig.	d-b omkering, lang blijven hakken/plakken	Ja zeker. Motoriek, WO, crea	Ja	Nee	7/10	Denk het wel maar ik ken er eigenlijk niet zoveel.	7/10	Ja	Ja
De letter wordt aangebracht. Er is auditieve analyse en synthese.	Positief: letter per letter wordt aangebracht. Veel nadruk op auditieve analyse.	Wisselen van gelijkaardige letters (b/p/d v/f s/z).	Motorische ontwikkeling	Nee	Nee	8/10	Omdat kinderen muzisch bezig zijn en hierdoor dingen beter kunnen vastzetten.	8/10	Ja	Ja
Bij het vorige geleerde basiswoord komt er telkens één letter bij: ik, kim, sim, kip.	Kinderen komen sneller tot lezen doordat er zoemend gelezen wordt. Ook het feit dat er steeds maar 1 letter nieuw is, maakt dat kinderen die moeilijker automatiseren ook makkelijker mee kunnen. Bij de vorige methode moesten er al 10 letters 'gekend' (herkend) worden, voor de eerste 4 basiswoorden.	Vlot tempo lezen van teksten blijft voor sommigen moeilijk, door het zoemend lezen, lezen de kinderen doorgaans wel vlotter hun woorden. Bij het hakken en plakken, kwamen sommige kinderen niet tot lezen.	Cultuur-gebonden is dit vaak muzische of motorische ontwikkeling. Naarmate het jaar vordert komt hier ook oriëntatie op de wereld en Frans bij. Persoons-gebonden staat het samenwerken	Ja	Nee	8/10	Vooraf bij kinderen die het moeilijk hebben om te automatiseren zou dit zeker een voordeel kunnen zijn.	9/10	Ja	Ja

			ook heel hard centraal.							
Er wordt telkens een nieuwe letter toegevoegd.	Kleurrijk	Synthesewoorden vlot lezen	Schrijven	Ja	Nee	7/10	Letterkoppeling helpen	7/10	Ja	Ja
Er wordt telkens één nieuwe letter toegevoegd.	Zeer positief! We starten bij ik (Iln. leren deze 2 letters) en daarna kim, er komt dus telkens 1 lettertje bij. Hierdoor kunnen de kinderen sneller woorden zelf lezen en schrijven.	klankverwarring bij anderstaligen bv. i/ie/u/e	Ja, vooral wereldoriëntatie.	Ja	Nee	9/10	Alles wat wordt gezongen, wordt ook beter geautomatiseerd.	9/10	Ja	ja
Verhaal voorlezen - kernwoord tonen - letter uit dit kernwoord aanleren - woorden leren lezen met deze letter en de andere gekende letters (hakken/plakken - zoemend lezen - vlot lezen) - oefeningen maken rond visuele en auditieve herkenning + spelling + begrijpend lezen) - de letter leren schrijven in schrijffletters - dit telkens van kern start t.e.m. kern 6.	Negatief: minder aandacht voor andere taalgebieden (vb. luisteren - creatief schrijven) Positief: kinderen komen vrij vlug tot lezen door de goede en logische opbouw - veel leesmogelijkheden – differentiatiemogelijkheden.	Overgang naar vlot lezen gaat soms moeilijk. Bij sommigen gaat begrijpend lezen moeizaam omdat ze te lang technisch lezen. Langere woorden lezen (samenstellingen - woorden met doffe /e/ ...)	Schrift - muzische vorming	Nee	Nee	7/10	Het zal de kinderen waarschijnlijk wel enthousiasmeren om met de letter te werken. Misschien zullen ze de letter ook wel vlugger automatiseren. Hiermee kan je een groot deel van de kinderen bereiken, maar waarschijnlijk niet iedereen.	9/10	Ja	Ja

Via verhalen worden woorden aangebracht.	Positief: kinderen leren nieuwe woorden met 1 letter die ze nog niet kennen.	Blijven hangen bij zoemend lezen, woordenschat te moeilijk.	Buitenlessen, muzische vorming, wereldoriëntatie	Nee	Nee	10/10	Sommige kinderen hebben visuele ondersteuning nodig, andere auditieve.	10/10	Ja	ja
Om de twee dagen wordt er een nieuwe klank aangebracht. Dit gebeurt aan de hand van woordplaten. Halfweg januari, begin februari zijn alle meest voorkomende klanken gekend. Daarna wordt er meer ingezet op begrijpend lezen, taalbeschouwing en worden er moeilijkere klanken aangebracht: aai, ooi, oei, eeuw, ieuw, nk, ng, ch	De leerlingen komen snel tot lezen. De leerlingen worden uitgedaagd. Er is differentiatie met ster-, zon-, maan aanpak, aantrekkelijk materiaal, mooi digitaal aanbod.	Niet vlot komen tot analyse. Lang vasthouden aan het zoemend lezen/hakken en plakken.	Soms muzikale ontwikkeling. Bij het schrijven van de letters, motorische ontwikkeling.	Ja	Nee	7/10	Kan wel stimulerend werken om de letters te onthouden.	8/10	Ja	Ja
We werken met kernen. Iedere kern gaat over een ander thema. Ieder thema start met een voorleesverhaal en gedurende de kern komen er een aantal woorden aan bod waarbij telkens één letter centraal staat.	Positief over de methode. De thema 's sluiten aan bij de leefwereld van de kinderen. Er is differentiatie voorzien.	Moeilijker komen tot lezen. Als de aangebrachte letters thuis niet worden geoefend, gaat het voor sommige kinderen te snel.	Het thema van de kern opentrekken naar muzische, wereldoriëntatie. Wij schrijven ook met <i>ik pen</i> , dit	Ja	Nee	8/10	Voor sommige kinderen gaat dit zeker een houvast, hulpmiddel zijn om bepaalde letters te onthouden. Anderen hebben er misschien geen nood aan, maar kunnen	8/10	Ja	Ja

			sluit aan bij de kim-versie.				dit zien als een leuke aanvulling.			
Er wordt gewerkt met kernen. Letters worden losgemaakt uit woorden.	Duidelijke opbouw in verband met het aanbrengen van de letters. Heel wat doelen uit het leerplan komen niet aan bod.	Spellend lezen	Alle vakken	Ja	Nee	10/10	Motivatie.	10/10	Ja	Ja
A.d.h.v. een prent wordt een letter aangeboden.	Zeer succesrijke methode met 3 sporen.	Het technisch lezen is vrij succesvol. Het begrijpend lezen is moeilijker omdat ik veel anderstaligen heb.	Wereldoriëntatie	Nee	Nee	7/10	Ik denk dat het ondersteunend kan zijn.	8/10	Ja	Ja
Er wordt gewerkt met prenten. Om de twee dagen wordt een nieuwe letter aangeleerd.	Positief: leuk met de prenten, leerlingen vinden het leuk om deze samen te zoeken. Veel dezelfde oefeningen, wat voor de leerlingen makkelijk is. Negatief: gaat heel snel voor taalzwakke leerlingen, vanaf kern 7 zitten er erg moeilijke oefeningen bij in de schriften.	Tweeklanken, moeite met hakken en plakken, b/d/p.	Muzische ontwikkeling, en fijne motoriek.	Ja	Nee	8/10	Het kan voor leerlingen gemakkelijker zijn om deze te herhalen, het is een leuke manier om letters aan te leren.	9/10	Ja	Ja

Er komt telkens één nieuwe letter bij. Daar worden nieuwe woorden en teksten mee gevormd.	Positief	Moeite met auditieve analyse en synthese in het begin en ouders die hakken en plakken aanleerden thuis i.p.v. zoemend lezen.	Beweging, knutselen...	Ja	Nee	8/10	Vastzetten en automatisatie bij kinderen vraagt soms verschillende ingangen en spelend leren is altijd leuker.	8/10	Ja	Ja
Er wordt telkens één nieuwe letter aangebracht	De opbouw is positief en duidelijk. Negatief is dat er weinig differentiatie mogelijk is.	Het niet behalen van de leesvoorwaarden, dyslexie.	Eigenlijk overal.	Ja	Nee	9/10	Als ondersteuning voor leerlingen die moeilijk tot lezen komen. Op een andere manier naar letters kijken.	10/10	Ja	Ja
Letter per letter wordt aangebracht.	Zeer goede methode, sneller lezen.	Tempo, taalbegrip.	Muzische opvoeding, wereldoriëntatie.	Ja	Ja	8/10	Kinderen onthouden heel goed via muziek, ze hebben niet door dat ze leren dus zijn ze meer ontspannen.	10/10	Ja	Ja
Er komt telkens een nieuwe letter bij.	Positief: goede opbouw aan een goed tempo. Zoemend lezen met Zoem de bij, veel materiaal op 3 niveaus, vertrekkend vanuit een verhaal, letterfilmpjes, ...	Tempolezen, begrijpend lezen (in de hogere kernen)	Motorische oefeningen als voorbereiding op het schrijven. Liedjes als tussendoortje.	Ja	Ja	9/10	Het liedje dat ik gebruik, helpt bij de auditieve analyse. Andere liedjes kunnen helpen als deze geheugensteun.	10/10	Ja	ja

	Negatief: werkboeken kern 7 zijn best pittig voor een beginnende schrijver, geen ruimte om woorden te verbeteren (ik gebruik <i>post-it</i>). Ik ben nu even in vakantiemodus, dus heb ik waarschijnlijk niet aan alles gedacht.		De thema's van wereldoriëntatie komen niet overeen.							
Per thema leren de kinderen nieuwe letters waar we direct woorden aan koppelen.	Zeer positief. De kinderen komen snel tot lezen.	De overschakeling van hakken-plakken naar zoemend lezen.	Op dinsdag- en donderdag-namiddag zetten wij hoekenwerk in. Op deze manier proberen we thematisch te werken en zo de verschillende vakgebieden door elkaar in te zetten.	Ja	Ja	8/10	Voor leerlingen die moeilijk tot automatisering komen kan dit zeker helpen.	9/10	Ja	Ja
Eerst leren we letters en vormen er korte woorden mee. Dan	Voor Brusselse scholen is deze methode te "Hollands" qua woordenschat. Heel veel	b en d, tweeklanken	Vooraf motorische ontwikkeling.	Ja	Nee	7/10	Wel een hulpmiddel. Liedjes helpen bij het	8/10	Ja	ja

komen de tweeklanken en vervolgens de andere klanken.	bruikbaar materiaal. De opbouw is wel heel goed.		Veel bewegend leren.				memoriseren, automatiseren.			
Er wordt een letter aangebracht. Zo leren ze snel woorden hakken en plakken.	Fantastisch	Automatisatie.	Alle vakken.	Nee	Nee	7/10	Spelend leren	7/10	Ja	ja
Elke twee dagen wordt er een nieuwe letter aangeboden. De tweeklanken worden ook gezien als één klank.	Positief: kinderen komen snel tot lezen.	Kinderen die trager tot lezen komen. Omwisselen van letters (b-d). problemen met automatisatie.	Ja: muzische.	Ja	Ja	8/10	Betere automatisering	8/10	Ja	ja
Om de twee dagen is er een nieuwe klank die aangeleerd wordt.	Ik vind het goed uitgeschreven. Maar het begrijpend lezen kan wat beter worden aangepakt. Ook het toetsenmateriaal kan wat verandering gebruiken.	De plaats waar ik lesgeef is in Brussel. Dus hun thuistaal is niet het Nederlands. Het begrijpend lezen en de woordenschat is dus moeilijk in het begin.	We proberen dit te doen bij het aanleren van nieuwe woordenschat. Dus als het gaat over een dier dan bekijken we ons hoekje wereldoriëntatie.	Ja	Nee	8/10	Als het gaat over klanken dan kan dit een hulp zijn.	8/10	Ja	ja

Tabel 2: *Veilig leren lezen*

Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10	Vraag 11	Vraag 12
Er wordt gewerkt per kern.	De methode is heel goed.	Letterverwarring e/ i, onvoldoende vlot lezen.	Motorische ontwikkeling.	Ja	Nee	10/10	Onthouden van de letter.	10/10	Ja	Ja
1 nieuwe letter per 2 dagen. Nieuwe woorden bestaan steeds uit maar 1 nieuwe letter.	Ik werk in SBO. Het gaat voor ons te snel.	Niet tot vlot lezen komen. B/d verwisseling. Moeite met tweetekenklanken.	Ja vooral motorisch, muzisch en creatief.	Nee	Nee	10/10	Weer een manier om de intelligentie op een andere manier aan te spreken bij het lezen.	10/10	Ja	Ja
We volgen de leerlijn van de methode en de leesteksten maar herwerken dit tot leesbundels volgens de principes van LIST- lezen. We gebruiken de werkboeken niet. We bieden veel activiteiten aan rond letters en lezen naast de LIST- leesmomenten.	Je vindt in de methode wel aanzetten en suggesties voor spreek- en schrijftaken maar deze zijn niet gestructureerd uitgewerkt. De ankerverhalen gebruiken wij op school als vertrekpunt voor zelf uitgewerkte spreek- en schrijftaken (Vervolg van het verhaal verzinnen, een opsporingsaffiche maken, ...) We gebruiken de werkboeken	We hebben een hoog percentage anderstalige leerlingen met een beperkte woordenschat Nederlands, daarnaast neemt het bij heel wat leerlingen ook wel wat tijd om de letters te	Lettergebaar bij aanbreng van de letter, automatisatie- spelletjes als bewegings- tussendoortje, divers boekenaanbod bij thema wereldoriëntatie, prentenboeken	Nee	Nee	10/10	Ik weet niet precies wat een letterlied inhoudt, maar ik weet wel dat iedereen leert op een andere manier (meervoudige intelligentie). Leerstof op zoveel mogelijk manieren aanbieden komt tegemoet aan de verschillende leerdoelen van leerlingen.	10/10	Ja	Ja

	<p>bewust niet omdat het maanwerkboek niet altijd even zinvolle taken bevat. De zonwerkboeken gebruiken we wel als uitdaging voor kinderen die alle letters al kennen aan de start van het schooljaar en over een goede Nederlandse woordenschat beschikken. Zoals dat bij elke methode zo is, ga je een methode na een bepaalde tijd aanpassen aan wat jouw leerlingen nodig hebben. VLL werkt wel mooie materialen uit die we in activiteiten integreren: het klikklakboek, de oefensoftware, de letterdoos...</p>	<p>automatiseren maar ook om tot de auditieve synthese te komen na het 'hakken'. We zetten op school in op leesplezier en samen ondersteund lezen om ook de leesmotivatie te vergroten.</p>	<p>voorlezen en laten naspelen, prentenboek/voorleesverhaal als vertrekpunt bij brainstorm wereldoriëntatie thema...</p>							
Maan roos vis	<p>Veel woordenschat, veel Nederlandstalige woorden. Hier en daar verouderd</p>	X	<p>Muzische opvoeding: een letter integreren.</p>	Ja	Nee	10/10	<p>Integratie van muzische opvoeding, kinderen onthouden veel liedjes.</p>	8/10	Nee	Ja
Per kern/ letter een zoekprent, eerst auditieve analyse + evt.	<p>Heerlijk als je alles van methode kan gebruiken, dus</p>	<p>wissel b/d/p, tweetekensklanken</p>	<p>Schrijffletter gekoppeld aan</p>	Ja	Ja	9/10	<p>Kinderen hebben een kapstok nodig om nieuw</p>	10/10	Ja	Ja

plaatsbepaling in woord, daarna herkenning leesletter, bij gegeven prent juiste woord aanduiden (woorden hebben maar 1 letter verschil), bij gegeven woord/zin juiste prent kiezen, later ook korte zinnen en korte tekstjes, volledige woorden schrijven	ook ankerverhalen waar kinderen naar uitkijken (vervolgverhalen, worden enkele keren per week aangevuld)		aangeleerde letter, fijne motoriek, wereldoriëntatie, indien mogelijk (bijvoorbeeld welke dieren komen uit een ei?), soms ook liedjes of knutsel-activiteiten.				aangeleerde letters of klanken te koppelen aan een prent/woord.			
Tot ongeveer januari worden alle letters aangeleerd en vanaf dan alle andere moeilijkheden. Zoals verkleinwoorden, b/p heb, d/t bed, open lettergrepen, clusters, begrijpend lezen	We gebruiken de Kim methode en de kinderen leren zoemend lezen. Dat versnelt het leren lezen. Het is een Hollandse methode waardoor het voor anderstaligen soms moeilijk is.	Begrijpend lezen blijft moeilijk.	Wereldoriëntatie.	Ja	Nee	9/10	Herhaling is belangrijk. Kinderen zingen graag, dus het kan helpen om de letters vlotter en sneller te onthouden.	9/10	Ja	Ja
Ankerverhalen met thema en aanbreng letters door bijtje Zoem.	Veel materialen, moeilijke (Nederlandse) woordenschat voor onze anderstaligen.	Omwisselen b en d, laag leestempo	Wereldoriëntatie, muzische vorming, schrijven.	Nee	Nee	8/10	Zeker bij anderstaligen is elk extra aanbod welkom. Muziek blijft hangen.	8/10	Ja	Ja

Woorden en daaraan telkens een letter of klank gekoppeld.	Positief	Moeite om te stoppen met hakken.	Muziek, beweging, wereldoriëntatie	Nee	Nee	8/10	Liedjes onthouden kinderen vaak. Dus dit kan zeker helpen bij het memoriseren en automatiseren	8/10	Ja	Ja
Per dag (begrijp eigenlijk je vraag niet).	Wij hebben hoofdzakelijk anderstaligen kinderen, de woordenschat die gebruikt wordt om letters aan te brengen is nogal ver van hun bed...	Uitspraak van de klinkers i en e, eu en ui, korte en lange klinkers.	Ja, bij bewegend leren vooral motorische ontwikkeling, ook wereldoriëntatie.	Nee	Nee	9/10	De meeste kinderen zingen graag en als de akkoorden bij de liedjes vermeld staan, kan de ukelele of gitaar mee begeleiden... Altijd succes gegarandeerd.	10/10	Ja	Ja
Per kern worden er letters aangeboden. Dit zo'n 7 kernen lang. Startende met mkm worden, mmkm, mkmm. Daarna pas komen de woorden met twee lettergrepen aan bod. Drie lettergrepen pas op het einde van het jaar. (vooral voor sterkere leerlingen).	Positief: duidelijke opbouw en structuur die voor zowel leerkracht als leerling duidelijk zijn. Zo zal er steeds bij een nieuwe letter een visuele en auditieve oefening zijn. Werkboekjes zijn duidelijk, materialen handleiding zijn tof. Negatief: als leerkracht heb je nog veel werk om eigen materialen te maken voor	Voor sommige leerlingen is het moeilijk om na het hakken van een woord, de letters ook te plakken. Samenhangend was soms het tempo ook moeizaam. Verwisselen van tweetekensklanken,	In een verwerkingsles wel. Tijdens het aanbrengen van aanvankelijk lezen hou ik me strikt bij het talige. Al doe je dit automatisch wel op een speelse, motorische manier.	Nee	Nee	8/10	Het kan zeker een meerwaarde zijn voor de gewone groep. Maar het kan echt het verschil maken voor de taalzwakke leerlingen.	10/10	Ja	Ja

	hoekenwerk, contractwerk, differentiatie.	b/d is ook een typische.								
Structureerwoord +nieuwe letter om de 2 dagen	Leestijd moet je zelf inbouwen	Nog niet te testen.	Alle vakken	Nee	Nee	9/10	Het verankeren van de letters.	8/10	Ja	Ja
Letter per letter	Goed opgebouwd. Voldoende materiaal voor de gemiddelde leerling	B-d wisselen, voor zwakkere leerlingen te snel, ie-ei wisselen.	Voor zwakkere leerlingen gebaren bij de letters, tekeningen bij b, ng, nk, ei, sch, ui, eu	Nee	Nee	10/10	Omdat liedjes lang blijven als die dikwijls herhaald worden.	10/10	Ja	Ja
Via het list-principe	Te veel invulblaadjes, te weinig leestijd daardoor. Maar wel een duidelijke structuur.,	Meertalige leerlingen met Nederlands als derde of vierde taal, leerlingen met algemeen een zeer beperkte woordenschat, dyslexie.	Muzische, wereldoriëntatie, soms ook wiskunde.	Ja	Ja	6/10	Voor sommige leerlingen wel, voor anderen niet; omdat het overbodig is voor hen of omdat ze een andere leerstijl hebben.	7/10	Ja	Ja

Elke keer een nieuwe letter erbij door het aanbrengen van een nieuw woord	Zeer goed. De leerlingen kunnen met deze nieuwste kiel-versie sneller leren lezen	Veel verschillende problemen. Vooral anderstaligen	Wereldoriëntatie	Ja	Ja	7/10	Alles helpt, vooral variatie.	5/10	Ja	Ja
Per kern een nieuw boekje (andere kleur) en een nieuw thema.	Positief, uitgebreid, online toetsing, zowel voor vlotte als zwakke lln. veel materiaal en tips	De overgang van hakkend lezen, naar vlot of zoemend lezen. Weinig oefening thuis waardoor het niet genoeg inge oefend is.	Veel beweging, af en toe muzisch (lied, beeld...)	Ja	Nee	8/10	Als geheugensteuntje voor kinderen die moeite hebben met het lezen.	8/10	Ja	Ja
Nieuwe letter wordt aangeleerd aan de hand van een steunwoord.	Ingebouwde differentiatie en aanwezigheid van uitbreidingsmateriaal.	Tweeklanken (eu, ui, oe, ...)	Soms. Bewegend leren.	Nee	Nee	8/10	Als steun zoals bij een steunwoord misschien? Makkelijker te onthouden door een lied?	8/10	Ja	Ja
Woorden en letters	Gaat vlot	Voor sommige leerlingen is het moeilijk om al die letters te combineren.	Vaak ook knutselen	Ja	Ja	5/10	Auditief hulpmiddel voor kinderen.	10/10	Ja	Ja

<p>Aanleren van een letter en telkens gebruiken in een woord... eerst het woord ik dan Kim dan Sim... eenmaal alle letters geleerd komen moeilijkere woorden... verschillende medeklinkers na elkaar, met letterclusters, ...</p>	<p>Super goede methode. Beter de maan-roos-vis versie omdat ze niet alleen inzetten op technisch lezen maar ook op begrijpend lezen.</p>	<p>Sommige kinderen blijven te lang hangen bij het hakken en plakken wat ze reeds leren in de kleuterklas. Overgang naar zoemend lezen is voor sommigen het moeilijkst en na de paasvakantie zijn het die leerlingen die ook last hebben met begrijpend lezen.</p>	<p>Lezen komt inderdaad voor in alle vakken. Ook Luna als schrijf-motorische methode is een goede aanvulling.</p>	<p>Nee</p>	<p>Nee</p>	<p>10/10</p>	<p>Alle liedjes helpen meestal beter om leerstof te onthouden.</p>	<p>10/10</p>	<p>Nee</p>	<p>Nee</p>
<p>Met letters en kernwoorden.</p>	<p>Nog steeds positief.</p>	<p>Wisseling b en d, tweeklanken.</p>	<p>Als het mogelijk is proberen we zeker andere domeinen te integreren, vooral muzische en motorische ontwikkeling.</p>	<p>Ja</p>	<p>Ja</p>	<p>9/10</p>	<p>Een belangrijk hulpmiddel bij het eigen maken, het automatiseren</p>	<p>9/10</p>	<p>Ja</p>	<p>Ja</p>

Woord + eerste letter van woord aanleren.	Duidelijke prenten, speelt in op de leefwereld van de kinderen, veel extra materiaal ...	Sommige kinderen blijven letter voor letter lezen en kunnen de letters niet aan elkaar plakken tot een woord. Begrijpend lezen.	Motorische ontwikkeling, muzische ontwikkeling...	Nee	Nee	9/10	Omdat kinderen houden van liedjes en ze meestal spontaan blijven hangen.	9/10	Ja	Ja
Structuurwoorden waaruit een letter wordt gehaald!	Negatief: hakken en plakken Positief: steeds dezelfde lesopbouw	Blijven hakken, foutief plakken.	Muzische en wereldoriëntatie.	Nee	Nee	7/10	Misschien te veel ...	7/10	Ja	Ja
Structureerwoorden met telkens 1 nieuwe letter erin.	Positief dat ze telkens 1 nieuwe letter per keer aangeleerd krijgen. Negatief: de woordenschat die gebruikt wordt in de methode is soms te moeilijk voor onze leerlingen (buitengewoon onderwijs type basisaanbod en type 9).	Automatisatieproblemen, dyslexie, taalstoornissen.	/	Ja	Nee	8/10	Deze kunnen helpen bij automatisatie, memoriseren van de letters.	8/10	Nee	Ja
Vanuit een woord worden er letters genomen en aangebracht, er wordt zoemend gelezen	Heel positief, leerlingen kunnen heel goed lezen.	Leerlingen die hakken en plakken	Soms knutselen we iets dat te	Ja	Nee	8/10	Als er een deuntje is, onthouden kinderen het beter.	7/10	Nee	Ja

		en daar moeilijk van loskomen.	maken heeft met het sleutelwoord.							
6 kernen waarin alle letters aangebracht worden. Kern 7->12 dan dubbele kopjes/ staartjes/samenstellingen, moeilijkere klanken als eeuw, ooi, /be/, /ng/, ... ook meer begrijpend lezen.	Positief: veel materiaal, goeie opbouw. Nadeel spelling.	Wisselen van letters: b-d, ie/ei/i. Bij tekstje gaan sommigen radend lezen als synthese niet vlot genoeg gaat.	Link naar wereldoriëntatie, schrift (krijtbord, grond, op de rug, enzovoort), tutorlezen met oudere leerlingen, leesspelletjes	Ja	Ja	7/10	Verhalen bij methode. Karakter ook interessant.	8/10	Ja	Ja
Aanbrengen van steunwoord en daarbij wordt de letter afgezonderd.	Terugkerend levenspatroon wat goed is voor het basisloon. Extra moeilijkere materialen (zonboekjes) voor gevorderde lezers en veilig in stapjes om te hernemen met kan die het nodig hebben.	Verwarring b- d/ ie-ei (en twijfel bij tweeklanken eu-ui (dit is vooral zo bij anderstalige kinderen)	Onze thema 's van wereldoriëntatie stemden we af op onze leesmethode, waarbij woordenschat kan worden uitgebreid. Ook muzische: letterlied, kleien. Motorische	Ja	Ja	8/10	Al zingend onthouden de kinderen de letters beter.	10/10	Ja	Ja

			ontwikkeling: uitbeelden van letters of woorden.							
11 kernen in totaal, in de eerste 6 kernen worden de letters aangeleerd. 1 letter per dag. Er wordt gewerkt met zoemend lezen en niet met hakken en plakken. Het aanleren van een letter wordt steeds op dezelfde manier gedaan. Dit dus op twee dagen tijd.	We zijn enkele jaren terug van methode veranderd omdat we achterstand begonnen te merken. We zien dat met deze methode de meeste kinderen veel vlotter lezen. Voor de kinderen die al vlot lezen is er een zon-lijn. Mooie materialen. Negatief: ze gaan ervan uit dat de spelling die is geïntegreerd in hun methode voldoende is. Dit ervaren wij niet zo. Kinderen krijgen te snel moeilijke woorden aangeleerd en er wordt te weinig op de basis geoefend.	Automatiseren van de letters, nog niet zo vlot lezen.	Motorische ontwikkeling en af en toe muzisch.	Ja	Nee	8/10	Vooral de extra herhaling en de extra motivatie. Kinderen vinden het fijn en gaan zo een extra motivatie krijgen, denk ik.	9/10	Ja	Ja
Telkens dezelfde structuur en opbouw. Heel herkenbaar voor de kinderen na een tijdje.	Veel structuur, zoemend leren lezen, veel spelling, heel veel materiaal. Dit krijg je wel niet	Taalprobleem. Te weinig ondersteuning thuis omdat de	Leren schrijven in het begin elke dag, muzische	Ja	Nee	9/10	Omdat het automatiseren ervan op die manier soms gemakkelijker wordt en kan ook gemakkelijk	9/10	Nee	Ja

	rond bij anderstaligen. Leuk computerprogramma.	ouders de taal niet spreken en daardoor wordt er soms ook te weinig geoefend thuis. Automatiseren van letters gaat ook niet even vlot bij iedereen. Auditieve analyse is voor sommigen ook heel moeilijk omdat het vaak anders is in hun eigen taal.	vorming beweging...				gebruikt worden als tussendoortje.			
Letter per letter.	Het kan beter.	De tweeklanken zijn moeilijk, samen met b en d.	Muzische.	Nee	Nee	7/10	Wel omdat het een houvast is voor de kinderen.	9/10	Nee	Ja
Letter na letter, geen 2 nieuwe letters in 1 woord, eerst een verhaal per kern, daarna letter auditief en visueel aanbrenge, lezen en spelling van die letter, woorden lezen en vrij snel ook zinnen en teksten.	Ik heb de nieuwe veilig leren lezen. Ik ben heel tevreden.	In het begin auditieve analyse en synthese, daarna letterkennis. Om de dag een nieuwe letter is voor	Vooraf motorische en muzische ontwikkeling.	Nee	Nee	8/10	Voor de automatisatie van letters.	8/10	Ja	Ja

		sommigen te snel. Spelling vooral clusters.								
Woorden globaal herkennen, lezen.	Veel oefenmateriaal, jammer dat de tweede maanversie verdwijnt.	Tweeklanken en clusters	Fijne motoriek, wereldoriëntatie.	Nee	Nee	8/10	Over het algemeen helpen liedjes bij automatisatie. Het probleem met het huidige aanbod is dat letters fout worden uitgesproken. Bijvoorbeeld b wordt als /bee/ gezongen.	9/10	Ja	Ja
Letter aanbieden via structuurwoord.	Te Nederlands, te groot verschil tussen de verschillende sporen.	Begrijpend lezen	Alle vakgebieden	Ja	Nee	9/10	Hoe plezanter en afwisselender de aanpak, hoe makkelijker het leren gaat.	9/10	Ja	Ja
Om de 2 dagen leren de kinderen een nieuwe letter. Ze beginnen ook bijna direct met woorden lezen. De kinderen bekijken een filmpje, lezen woorden met en zonder leerkracht, ze lezen in hun boek en ze oefenen ik hun werkboek.	Positief: duidelijk, herhaling, alles zit erbij. Negatief: tot nu toe nog niets speciaal.	Vlot lezen, het niet vasthouden van letters.	Je doet dat automatisch, maar er niet iets concreets dat ik nu kan bedenken.	Nee	Nee	8/10	Liedjes blijven goed hangen bij kinderen, maar je moet er volgens mij heel veel tijd insteken en dat hebben we niet altijd.	8/10	Ja	Ja

structureerwoorden	Ik ben heel tevreden over de methode. Leuke verhalen, mooi bruikbaar materiaal.	Problemen met automatisatie	Bewegend lezen.	Ja	Nee	8/10	Geheugensteuntje.	10/10	Ja	Ja
Woord aanbieden, letters afzonderen.	Leuk. Elke keer een verhaal vertellen, een woord aanbieden. Kinderen houden van herhaling.	Hakken en plakken	Zeker! Woord aanbieden, woord leren schrijven, knutselwerk maken...	Ja	Nee	8/10	Letter blijft beter hangen. Dit is een extra hulpmiddel.	8/10	Nee	Nee
Aan de hand van globaalwoorden.	Doordachte opbouw, vaste structuur van oefeningen. Werkt heel goed. Sommige leerlingen komen 'hakkend' niet snel genoeg tot lezen, de methode zet in op hakkend lezen.	Niet automatiseren van letters.	Bewegend leren.	Nee	Nee	9/10	Sluit aan bij bewegend leren. Lijkt me een leuke manier voor automatisatie van letters.	9/10	Ja	Ja
Woordjes	Positief: leerlingen houden van de instapverhalen en met deze methode kunnen ze ook snel zelfstandig werken. Negatief: weinig aandacht voor begrijpend lezen, luisteroefeningen, woordenschat.	Dyslexie	Neen	Nee	Nee	7/10	Kinderen houden van liedjes en zullen dus extra motivatie hebben.	9/10	Ja	ja

<p>We hakken en plakken de kernwoorden, structureerwoorden en halen hier een bepaalde letter uit waarin we ons verdiepen.</p>	<p>Zeer positief. We gebruiken nog de oude methode (tweede Maan versie) en we zijn op zoek naar een nieuwe methode. De oude methode heeft heel rustgevende, niet te drukke werkblaadjes. Daarnaast biedt de methode ook voldoende ruimte en tijd om extra in te oefenen op andere manieren door bijvoorbeeld spelend leren, bewegend leren. Er zijn, omdat het een oudere methode is, ook wel negatieve punten. De woorden zijn niet meer zo alledaags. Denk maar aan 'peuk', 'das', 'wak'...</p>	<p>Begin schooljaar: moeite met het plakken van de woorden. Eind schooljaar: tempo.</p>	<p>Alle vakken!</p>	<p>Ja</p>	<p>Nee</p>	<p>10/10</p>	<p>Kinderen leren het best wanneer ze gemotiveerd zijn. Door spel, muziek, beweging, knutselen, enzovoort kunnen de kinderen veel flexibeler omgaan met het geleerde. Liedjes lijken me dus zeker een leuke, motiverende aanvulling.</p>	<p>10/10</p>	<p>Ja</p>	<p>Ja</p>
<p>Een letter wordt aangebracht vanuit een woord; nadien worden snel andere woorden gemaakt.</p>	<p>Positief: grote variatie aan oefeningen, veel materiaal... Negatief: grote sprong van kern 6 en kern 7...vrij duur en vrij intensief werken</p>	<p>Auditieve oefeningen (veel anderstaligen), b/d, eu/uu/ui, komen van hakken naar plakken</p>	<p>muzische, media, wereldoriëntatie.</p>	<p>Ja</p>	<p>Nee</p>	<p>8/10</p>	<p>Wat met liedjes ondersteund wordt, blijft sowieso beter hangen (denk maar aan Tiktok ...)</p>	<p>9/10</p>	<p>Ja</p>	<p>ja</p>

Tabel 3: *Veilig leren lezen-2de maanversie*

Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10	Vraag 11	Vraag 12
Aanbreng structuurwoord door middel van verhaal. Bij elk woord wordt 1 letter aangeleerd.	Vroeger lezen we hakken en plakkend. Nu lezen we zoemend. Hierdoor gaan de leerlingen sneller woorden lezen.	De automatisering van letters en tweeklanken.	Niet echt.	Nee	Nee	9/10	Leerlingen gaan sneller de link leggen tussen het lied en de letter.	9/10	Ja	Ja
De leerlingen leren een nieuw woord met daarin de nieuwe letter. Er staan soms ook al letters in het woord die ze nog niet moeten kennen.	Deze methode biedt een raket-lijn, voor de leerlingen die wat meer aankunnen maar nog géén leesniveau behaalden.	Woordenschat-kennis. Verder weinig problemen.	Zeker in het begin van het jaar worden geregeld andere domeinen verweven in de taalles: via hoekenwerk, het maken van een knip-en-plakwerkje voor de fijne motoriek, iets knutselen rond het nieuwe woord.	Ja	Nee	9/10	Omdat het kinderen helpt om de letter eigen te maken, goed dus voor automatisatie.	10/10	Ja	Ja

Letter per letter met behulp van ankerwoorden.	Komen relatief vlot tot lezen, wel verouderd, per ankerwoord veel nieuwe letters die getoond worden	Blijven steken op hakken en plakken, minder vloeiend lezen.	Muzische, wereldoriëntatie, beweging.	Nee	Nee	8/10	Het verklanken van sommige letters kan misschien ingeoeffend worden d.m.v. liedjes.	10/10	Ja	ja
Woorden worden aangebracht en daar wordt telkens één letter uitgehaald die we van dichterbij bekijken	Positief: lessen zijn heel duidelijk opgebouwd, steeds volgend hetzelfde stramien. Negatief: nog heel hard gericht op hakken en plakken, niet echt zoemend lezen. Veel typisch Hollandse woorden.	Tweeklanken verwisselen, leestempo vrij laag door te blijven hakken en plakken.	Knutselen rond het nieuwe woordje, via wereldoriëntatie.	Nee	Nee	5/10	Ik heb het nog niet gebruikt tijdens de les, dus kan het moeilijk beoordelen.	8/10	Ja	Ja
Verhaal, woord, letter uitzwoor, oef synthese, analyse, werkboek, leesboek	Positief: wisselrijen, differentiatie - negatief: niet echt de leefwereld van de leerlingen, oudere methode.	Te traag leestempo.	Niet echt.	Nee	Nee	9/10	Als geheugensteun voor de kinderen, leuk voor de kinderen, gemakkelijker te onthouden.	9/10	Ja	ja
Telkens wordt een woord aangebracht en daaruit wordt een letter aangebracht	Ik vind het een heel goede methode behalve de 'Hollandse woorden' die erin voorkomen.	Problemen met de auditieve synthese. Letters niet kunnen onthouden, b en d verwisselen, te traag lezen.	Ja, ik probeer wereldoriëntatie eraan te koppelen. Bewegen, muzische vorming, ...	Ja	Ja	8/10	Helpt de letters onthouden.	8/10	Ja	Ja

Tabel 4: Leessprong - ik lees met hup en aap

Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10	Vraag 11	Vraag 12
Per nieuw woordje oefenen de kinderen op het herkennen van klanken, letterbeeld, schrijven, lezen. Werken in een apart leesboek en apart spellingsboek.	Positief: aangeleerde woordjes zijn vlot gekend. Negatief: minder taalvaardige kinderen kunnen minder spontaan wisselrijtjes bedenken/ lezen.	Onvoldoende tempo. Foutief lezen (en schrijven) van b/d, u/uur/ui en stemhebbende/ stemloos	Wereldoriëntatie, interesse dieren in de klas. Bewegend leren lezen met een parcours of spel.	Ja	Nee	8/10	Roept verbeelding op. Blijft beter hangen. Een naam van een letter is abstract en met een lied meer concreet.	10/10	Ja	Ja
MK - MKM - MMKM: er zijn 12 sleutelwoorden	Goed voor vlotte lezers, gaat snel, weinig differentiatie	Avi niveau niet halen	Soms muzische.	Nee	Nee	5/10	Ik ken ze niet maar ga dit uitproberen.	10/10	Ja	Ja
A.d.h.v. kernwoorden	Positief: zeer aantrekkelijk voor kinderen, mooie verhalen tussen de thema's, snel aanbieden van wisselrijtjes	Het tempo van het tot lezen komen (synthese) is zeer verschillend bij elke klasgroep.	Natuurlijk! Alles is lezen in het onderwijs.	Ja	Nee	10/10	Doet beter onthouden omdat er meerdere zintuigen aangesproken worden, zo lukt onthouden beter denk ik.	10/10	Ja	Ja

Vanuit structureerwoorden worden letters aangebracht door auditieve en visuele analyse. Met de nieuwe letter worden direct nieuwe woorden gemaakt.	De kinderen kunnen snel lezen. Je kan gemakkelijk differentiëren.	Klanken die op mekaar gelijken zoals b en d.	Bewegend lezen, muzische opvoeding, wereldoriëntatie.	Ja	Nee	8/10	Heel leuk voor de kinderen. Je kan naar het liedje refereren. Maar... het mag niet saai worden. Kinderen willen vooruit.	8/10	Ja	Ja
Woord, letters en dan nieuwe woorden en zinnen	Goede methode, werk er graag mee. Maar als je ze straks volgt is het wel veel om alles te doen.	Automatisering van de letters en iets te weinig aanbod voor snellere leerlingen.	Ja, rekenen, wereldoriëntatie, muzische vorming.	Nee	Nee	8/10	Helpt misschien wel bij automatisering van de letters.	8/10	Ja	Ja
Leren lezen aan de hand van Sleutelwoorden	Positief is dat lezen heel veel aan bod komt, dat merk je aan het leesniveau. Andere domeinen komen iets minder aan bod.	Tempo lag te traag. Begrijpend lezen is ook moeilijk.	Liedjes worden geïntegreerd in de methode.	Ja	Nee	10/10	Leerlingen onthouden beter wanneer de leerstof op een speelse manier aangeboden wordt.	10/10	Ja	Ja
Onmiddellijk alle letters uit het basiswoord leren lezen en schrijven, daarna pas volgende basiswoord. Heel vlug wisselrijtjes lezen.	Gaat snel in het begin, veel memoriseren, veel aandacht aan technisch lezen, minder aan begrijpend lezen	Te traag leestempo.	Motorische en muzische.	Ja	Nee	8/10	Vraagt misschien te veel van het geheugen? (nog iets extra om te onthouden) of misschien net wel	8/10	Ja	Ja

							interessant? Benieuwd...			
Met sleutelwoorden	Letters aan een woord koppelen, moeilijke letters zoals k komen te vroeg	Automatiseren	Wereldoriëntatie, muzische.	Ja	Nee	8/10	Misschien makkelijker om te automatiseren.	8/10	Ja	Ja
Elke week wordt een nieuw woordje aangebracht. We oefenen zowel visueel als auditief de letters in. Ook wordt het woord geschreven in vloeiend schrift	Sluit nauw aan bij de belevingswereld van de kinderen. Heel aantrekkelijke werkboeken en verhalen.	Auditieve synthese. Het woord hakken en dan voluit lezen	Beweging, wereldoriëntatie, wiskunde.	Ja	Ja	8/10	Een lied blijft beter hangen in het geheugen waardoor kinderen sneller verbindingen maken met letters.	10/10	Ja	Ja
Er worden een woord aangebracht en dan leren we de nieuwe letters van dat woord.	Zeer tevreden. Kinderen leren snel lezen doordat in het begin 4 korte woordjes (ik, an, ik en er) worden aangeboden. Hierdoor kunnen ze snel man, pan, bel, vel... lezen omdat ze de korte woorden erin herkennen. In het begin is het wel moeilijk om de	B/d wissel (woorden bos en den komen hele snel achter elkaar). Kinderen met moeite tot automatiseren.	Ik probeer mijn thema van wereldoriëntatie te betrekken. We zingen ook regelmatig liedjes. En schrift is mee verwerkt in deze methode.	Ja	Ja	10/10	Speelse manier om de letter kennis dagelijks te onderhouden.	10/10	Ja	Ja

	<p>nieuwe korte woorden te onthouden voor zwakke kinderen. Dat is dan even trainen.</p> <p>Weinig materiaal voor kinderen die al kunnen lezen. Spreekt erg aan bij de kinderen. Klaspophup is geweldig!</p>									
<p>Sleutelwoorden worden aangebracht. Auditief en visueel inoefenen van elke letter. Dan schrijven, dan auditief visueel dictee.</p>	<p>Goed opgebouwde lessen. Wel strakke planning die niet echt haalbaar is. Maar later in het jaar is het tempo beter. Weinig extra materiaal, maar op facebookgroep veel leuke uitgewerkte spelletjes van leerkrachten.</p>	<p>Moeite met plakken van de letters, eindletter eerst lezen, traag tempo</p>	<p>Zeker! Liedjes, toneeltjes met hup en aap, bewegend leren. Vanaf volgend schooljaar ook nieuwe WO-methode 'op verkenning'. Hierbij komen een vijftal thema's overeen.</p>	Nee	Nee	8/10	<p>Extra ondersteuning om te automatiseren? Geheugensteuntje.</p>	8/10	Ja	Ja
<p>Met clusters van twee letters</p>	<p>Alle kinderen leren snel lezen</p>	<p>Het verbinden van 3 letters.</p>	<p>Ja, allerlei</p>	Nee	Nee	8/10	<p>Een hulpmiddel om te onthouden.</p>	10/10	Ja	Ja

Met steunwoorden en daaruit de letters aanbrenge	Veel nonsenswoorden, kinderen lezen radend. Wij hebben daarom de methode herwerkt en starten met het aanbrenge van de klinkers en bouwen dan verder op.	Letters niet kunnen onthouden en letters aaneen plakken om tot een woord te komen.	Motorische ontwikkeling, muzische.	Ja	Nee	8/10	Elke ondersteuning kan een hulpmiddel zijn.	8/10	Ja	Ja
Eerst letters, dan woorden	Leerlingen leren snel lezen. Lay-out wel verouderd	Auditieve en visuele synthese	Motorische ontwikkeling= iedere letter een gebaar	Ja	Ja	7/10	Letterkennis is gebaseerd op geheugen en via de liedjes wordt dat extra getraind.	8/10	Nee	Ja
We leren een woord, hieruit leren we letters die we later ook gaan schrijven	Zeer goed qua technisch lezen en spelling. Wat minder voor begrijpend lezen.	Letterwissel (b d) traag tempo	Kleine motorische oefeningen	Nee	Nee	8/10	Kinderen onthouden gemakkelijk liedjes dus gaat dit zwakke lezers helpen.	10/10	Ja	Ja
Aanbreng van een woord uit een verhaal, letters losmaken, nieuwe woorden vormen met de geleerde letters	Positief is het feit dat er vlug wordt overgegaan tot het maken van nieuwe woorden.	de klassiekers: omkeringen, b en d, ...	Dit gebeurt wel eens, vooral dan motorische beweging, bewegingsspelletjes.	Ja	Nee	7/10	Ik heb er geen ervaring mee, maar kan me voorstellen dat het voor de kinderen fijn is én	8/10	Ja	Ja

							ondersteuning kan bieden.			
We starten met tweeletterwoorden waarbij zowel het woord als de aparte letters worden aangeleerd. De letters van de aangeleerde woorden worden gecombineerd tot nieuwe woorden en clusters. Later worden ook drieletterwoorden aangebracht.	Positief vind ik de Vlaamse woorden. Veilig leren lezen is een erg Nederlandse methode met woorden die onze kinderen niet kennen. Negatief vind ik dat de bordboeken niet veel extra's aanbieden en dat er meer materiaal beloofd wordt dan dat er eigenlijk is. Ze verwijzen in hun handleiding naar spelletjes die ze nooit hebben gemaakt. De leestoetsen vind ik ook erg beperkt. Wat ik wel heel fijn vind is de combinatie met de schrijflessen.	De letterclusters waren de eerste maanden echt heel moeilijk. Kinderen gingen met hup en aap wel sneller over tot vlot lezen in plaats van spellend lezen.	Muzische ontwikkeling wordt zeker ook gebruikt. Vaak doen we leesspelletjes waarbij kinderen bewegend leren.	Ja	Nee	10/10	Dingen die al zingend worden aangebracht blijven volgens mij langer hangen.	10/10	Ja	Ja

Eerst korte 2 letterwoorden die we zo inprenten. De losse letters plakken we dan voor die 2 letterwoorden (spellingpatroon genoemd).	Positief. De kinderen kunnen snel nieuwe woorden lezen	Hardnekkig hakken (bij vorige methode)	Ik probeer zoveel mogelijk bewegend in te oefenen, met muziek, rondlopen, spelvorm...	Nee	Nee	9/10	Zo hebben de kinderen een auditief hulpmiddel.	9/10	Ja	Ja
Zo hebben de kinderen een auditief hulpmiddel.	Goed, kinderen komen meestal vlot tot lezen	Blijven hakken en plakken, vlotheid ontbreekt	Niet echt	Ja	Nee	8/10	Plezier zorgt vaak voor beter lezen.	10/10	Ja	Ja
Directe systeemmethode	Positief dat we starten met woorden van twee letters. Voor zwakke leerlingen is dit fijn. Soms wat saaie methode.	Weinig differentiatie zodat het niveau voor verschillende leerlingen te hoog of te laag is. Saaie woordenrijen zodat er te weinig aan leesplezier wordt gedacht.	Motorische ontwikkeling.	Ja	Nee	9/10	Vastzetten van de letters.	7/10	Ja	Ja
Via clusters waar dan met de gekende letters nieuwe woorden gebouwd worden	Komen zo sneller tot lezen	Letters niet kunnen vastzetten, foute startletter bij woorden, geen	Weinig.	Ja	Nee	8/10	Een ezelsbrug.	9/10	Ja	Ja

		synthese kunnen maken.								
Er wordt eerst gewerkt met woorden en clusters van 2 letters om daarna naar woordjes van 3 letters te gaan	Ik heb nog maar 1 jaar in het eerste gestaan, maar naar mijn gevoel is dit wel een goede methode.	Afgelopen schooljaar had ik een sterke klas, dus weinig tot geen leesproblemen, alleen eentje waar thuis veel te weinig mee geoefend werd en daardoor achterop geraakte.	In de methode zitten wel enkele liedjes die ik vaak aan bod liet komen, maar in de toekomst wil ik andere dingen nog meer integreren	Nee	Nee	8/10	Als de letterliedjes zijn wat ik denk, gaan leerlingen die beter kunnen onthouden omdat het met een liedje altijd leuker is.	8/10	Ja	Ja
Vanuit een woord alle letters die erin voorkomen aanleren, herkennen, lezen, schrijven... Heel veel inzetten op letterclusters (letterverbindingen van buikje-staartje).	Ik ben er tevreden van. Fijn dat ze elke letter uit een nieuw woord leren lezen.	Letters omwisselen (b/d, n/u, a/aa...), tweeklanken	In wereldoriëntatie moeten ze ook al eens een woordje lezen. Ook in rekenen leren we, na de aanbreng van de letters, ook een klein vraagstukje te lezen.	Ja	Nee	9/10	Hoe meer verschillende invalshoeken een letter heeft, hoe beter! Zo bereik je meer kinderen.	10/10	Nee	Ja

Basiswoorden en met die letters nieuwe woorden maken	Goed omdat ze direct nieuwe woorden lezen. Minder goed, het duurt lang vooraleer alle letters gekend zijn	Leestempo	Motorische en muzische ontwikkeling	Ja	Ja	9/10	Prima om te memoriseren.	10/10	Ja	Ja
Clusterlezen	Goed, kinderen leren vlotter lezen	Globaalwoorden, dubbele medeklinkers aan het begin en einde van een woord	Muzische, wereldoriëntatie,	Nee	Nee	8/10	Melodie die blijft hangen, rijmwoorden ...	8/10	Ja	Ja
Na een verhaal, letter per letter, al vrij snel wisselrijtjes en woordjes.	Snel tot lezen komen, stap voor stap... wel weinig extra materiaal vanuit de methode zelf	Lettertjes automatiseren	Motoriek, zang, drama, luisteren, spreken	Nee	Nee	8/10	Kinderen onthouden beter als het op diverse manieren wordt aangeboden.	8/10	Ja	Ja
Met behulp van structuurwoorden: ik, an, el, aap...	Voor taalzwakke kinderen is dit geen ideale methode. Ook weinig materiaal voor kinderen die al kunnen lezen bij aanvang eerste leerjaar. <i>Veilig leren lezen</i> vond ik veel beter.	Uit elkaar houden van de tweeklanken eu, ui, oe	Ja, lezen komt ook aan bod bij muzische opvoeding (versjes, liedjes) en bijvoorbeeld bij lessen wereldoriëntatie (zoekplaatjes).	Nee	Nee	8/10	Helpt bij het vastzetten van de letters, verhoogt het plezier en de motivatie van de kinderen.	9/10	Ja	Ja

Leren van de letters aan de hand van woordjes. Geen aparte letters.	Goed dat ze een leeswerkboekje hebben en dat ze de letters aanbrenge aan de hand van ankerwoorden.	Niet komen tot vlotte synthese van mkm-woorden	Enkel spelletjes	Ja	Nee	8/10	Leren lezen is zeer goed te doen als de kinderen zich de letter visueel of via een liedje kunnen voorstellen.	9/10	Ja	Ja
Eerst wordt de letter aangebracht dan het structuurwoord	Te veel technisch lezen	Veel verschillende leesniveaus	Ja, rekenen, wereldoriëntatie, muzische ontwikkeling	Ja	Nee	8/10	Leerlingen zullen het vlotter onthouden, houden van het speelse.	8/10	Ja	Ja

Tabel 5: mol en beer

Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10	Vraag 11	Vraag 12
Stap voor stap met spelling en schrift die ook aan bod komen.	Positief: want ook taalschat, taalbeschouwing, luisteren, ... komen aan bod.	Lang blijven hakkend lezen.	Motorisch: veel bewegen, lopen, op de stoel staan/ muzische: liedjes, beeldactiviteiten koppelen aan thema's of geleerde woordjes	Nee	Nee	8/10	Letterliedjes kunnen dienen om alles levendig te houden op een leuke manier.	8/10	Ja	Ja
Letters losmaken uit steunwoorden. Bijna onmiddellijk analyse en synthese van letters en woorden	Leerlingen kunnen zeer snel echt lezen. Moeilijker voor kinderen die thuis weinig of geen ondersteuning krijgen...	Sommigen komen moeilijk tot synthese. Sommige letters zijn niet gekend. Door gebrek aan opvolging thuis??	Motorisch en wereldoriëntatie.	Ja	Nee	8/10	Liedjes blijven gemakkelijker 'hangen'.	9/10	Ja	Ja
Eerst auditief en visuele herkenning	Leuke manier met de handpoppen, aangepast, soms wat traag en te weinig uitdaging in leeslesjes	Te lang hakken en plakken	Alles komt er wat bij kijken.	Nee	Nee	8/10	Muziek is sowieso leuker voor de kinderen.	9/10	Ja	Ja

Er worden kernwoorden aanbracht waarvan onmiddellijk alle letters worden aangeleerd	Ik gebruik dit pas voor het eerstkomend schooljaar	Verwarring b/d, s/z, f/v, traag tempo waardoor AVI ng niet behaald wordt, dyslexie	Knutselwerkjes naar aanleiding van een nieuwe letter, liedjes, letters in klei...	Nee	Nee	7/10	Klinkt leuk, ben benieuwd om dit te gebruiken.	8/10	Ja	Ja
Letterkennis en woordenwisseling, daarna zinnen	Rustige opbouw met terugkerende structuur	Tweeklanken	Via circuit komen verschillende domeinen aan bod	Ja	Ja	9/10	De kinderen leren al spelend en bewegend.	10/10	Ja	Ja
Eerst worden steunwoorden aangebracht, daaruit worden letters gehaald, met de aangeleerde letters worden nieuwe woorden gemaakt.	De 'nieuwe' versie van Mol en Beer vind ik zeker een verbetering. Het is ook heel aantrekkelijk voor kinderen met de verschillende personages. Kinderen komen goed tot lezen met deze methode.	Het synthetiseren van letters blijft moeilijk voor zwakkere lezers. Dit kan even duren.	Te weinig.	Nee	Nee	8/10	Hoe meer variaties in aanbrenghoe beter.	8/10	Ja	Ja
Steunwoorden	Goede methode, maar de beste is <i>veilig leren lezen</i>	Synthese van woorden is soms moeilijk, meestal wordt bij die kinderen later dyslexie vastgesteld.	Ja alle vakken	Ja	Nee	7/10	Lijkt me leuk, maar ik ken het niet.	8/10	Ja	Ja

Verhaal om de nieuwe grondwoorden te leren kennen, letter aanleren, grondwoorden aanleren.	Positief: rustige opbouw. Negatief: volledige boek is te veel voor anderstaligen.	Moeite met synthetiseren.	Muzische ontwikkeling —> bewegend leren	Ja	Nee	10/10	Voor anderstaligen lijkt mij dit heel handig om het al zingend te onthouden.	10/10	Ja	Ja
Starten met structuurwoorden en van daaruit nieuwe letterwoorden aanbrenge	Positief - aantrekkelijke werkboeken en themaverhalen, personages spreken de leerlingen heel hard aan, stapsgewijs, ballast overboord.	Dyslexie, niet tot synthese komen.	Muzische opvoeding.	Ja	Nee	10/10	Ondersteuning - van eender welke aard - bij het leren lezen is sowieso een meerwaarde. Leerlingen van eerste leerjaar houden van zingen, memoriseren ook snel liedjes en dit zou hen zeker kunnen helpen bij het leren lezen.	10/10	Ja	Ja
Iedere les bestaat uit een inleiding die aangeeft over wat	De methode is goed opgebouwd en oefent het	Het herkennen van b en d is heel moeilijk.	Ik probeer vaak bewegend te leren.	Ja	Ja	8/10	De kinderen onthouden beter	8/10	Ja	Ja

de les gaat gaan en daarna wordt de inhoud inge oefend meestal door te werken in het werkboek. Er wordt vaak met de handpoppen gewerkt.	lezen heel goed in. Er wordt wel weinig aandacht besteed aan begrijpend lezen en het begrijpend lezen is heel moeilijk.	Ook tweeklank geven soms wat problemen.					bepaalde dingen wanneer het muzisch wordt aangebracht.			
Steunwoorden, analyse van de letters, nieuwe woorden opbouwen.	Het lezen gaat snel maar zonder oefenhulp thuis lukt het niet.	vlot lezen	Neen, geen tijd en andere handleidingen voor die andere vakken.	Nee	Nee	9/10	Zoals sommige leerlingen een ondersteuning van een letter door een motorische beweging ondervinden, kunnen andere mogelijks meer hulp ervaren door muzikaal de letters ondersteunen.	8/10	Ja	Ja
In ieder thema worden een aantal woorden en de daarbij horende letters aangebracht	Top! Zeer gestructureerd	B/D, bij start: hakken en plakken van woorden	Muzische, wereldoriëntatie, godsdienst.	Nee	Nee	9/10	Kinderen zullen letter en klank gemakkelijker aan elkaar	8/10	Ja	Ja

							koppelen en onthouden.			
Met een onthoudwoord en dan zo verder de letters die ze nog niet kennen	Het duurt lang voordat alle letters gekend. De meeste kinderen kennen de letters al van in de kleuterklas dus dit jaar gaan we het anders aanpakken en meer inzetten op het lezen.	Ik heb veel kinderen waarvan Nederlands niet de moedertaal is. Bepaalde klanken en letters kennen zij niet in hun taal dus dit is vaak moeilijk om te onthouden.	We werken steeds in thema dus alles is wat verworven in elkaar.	Ja	Nee	7/10	Ik denk voor de kinderen die moeite hebben om een letter te onthouden, kan dit een kapstokje zijn.	8/10	Ja	Ja
Aan de hand van steunwoorden worden letters aangeleerd	Positief: leuke, aantrekkelijke methode met goede opbouw, vernieuwde methode is een aanrader	Vlot komen tot lezen	Wereldoriëntatie, muzische, wiskunde.	Ja	Nee	8/10	Kan interesse wekken.	10/10	Ja	Ja
Verhaal	Kindvriendelijk, spreekt de kinderen enorm aan.	Zwakkere leerlingen lezen lang spelend en het Begrijpend lezen is ook moeilijk	Beweging, heel vaak spelend lezen	Nee	Nee	8/10	Liedjes spreken de leerlingen aan en blijven meestal beter hangen.	9/10	Ja	Ja
Steunwoorden	Heel gestructureerde en duidelijke opbouw, veel differentiatiemateriaal. De	Lang blijven hakken en plakken.	Er zijn letterfilmpjes voorzien bij de	Ja	Nee	7/10	Het kan een hulpmiddel zijn om de letter	7/10	Ja	Ja

	toetsen begrijpend lezen zijn vrij moeilijk.		methode en af en toe een liedje.				makkelijker te onthouden.			
Met structuurwoorden. Elke letter van dat woord wordt aangeleerd.	De kinderen zijn heel enthousiast over de figuren mol en beer. Na een tijdje worden sommige oefeningen wel wat langdradig.	Hakken lukt meestal bij iedereen. Plakken is voor sommige kinderen toch wel zeer moeilijk. Het verhogen van het leesniveau is ok wel moeilijk.	Muzische ontwikkeling.	Nee	Nee	8/10	Kinderen vinden het leuk en makkelijk om te zingen.	9/10	Ja	Ja
Met behulp van steunwoorden worden de letters aangeleerd en al snel wordt er met wisselrijtjes gewerkt	alleen maar positieve woorden... ook verrijking voorzien voor kinderen die reeds kunnen lezen, leesblaadjes voor huiswerk. Aantrekkelijke lay-out.	Kinderen die moeilijk tot hakken en plakken komen en daardoor een leesachterstand ontwikkelen.	Bewegend leren, muzische opvoeding, wereldoriëntatie.	Ja	Ja	10/10	Goed voor de automatisatie.	10/10	Ja	Ja
Woord aanbrengen, dan onmiddellijk analyse in letters, dan iets later synthese van letters tot nieuwe woorden	Positief! Er wordt snel overgegaan tot echt lezen wat eerst moeilijk is voor veel kinderen maar later wel z'n vruchten af werpt.	Moeilijk tot synthese komen van letters tot nieuw woord. Spellend blijven lezen.	Zeker muzische ontwikkeling! Alle domeinen! Wereldoriëntatie volgens aanbreng van het woord vb. Mol: ondertussen	Ja	Ja	10/10	Hulp bij het onthouden van de nieuwe letters! Plezier vinden in leren lezen!!	10/10	Ja	Ja

			iets meer leren over de mol in de natuur.							
<p>Eerst hakken en plakken we de woorden bv. woord 'ik' word aangeleerd -> 'i - k - ik' Daarna lezen ze woordenrijtjes met de basiswoorden + hierop extra inoefenen bijvoorbeeld het geleerde woord is 'ik' -> de eerste letter verandert telkens zoals 'ik - lik - mik - rik'. Als laatste komen er zinnen aan te pas. Wanneer ze al enkele woorden kennen, zijn het korte tekstjes die de kinderen lezen in dialogvorm.</p>	<p>Het is zeer aangenaam en superfijn om met deze leesmethode te werken aangezien de kinderen op korte tijd veel nieuwe letters en woorden leren lezen en zelf combinaties leren maken!</p>	<p>Sommige kinderen vinden het systeem 'hakken-plakken' nog moeilijk omdat ze sommige letters onvoldoende hebben geautomatiseerd. Soms wisselen de kinderen ook bepaalde letters om bv. 'b-p-d'.</p>	<p>Wereldoriëntatie, motorische ontwikkeling.</p>	<p>Ja</p>	<p>Ja</p>	<p>5/10</p>	<p>Letterliedjes kunnen een hulpmiddel zijn als je een taalsterke klas hebt. Bij een taalzwakke klas is het beluisteren van zo'n liedje zeker een handvat maar aangezien deze liedjes nogal talig zijn (en sommige kinderen niet veel Nederlands begrijpen), is dit niet altijd even bruikbaar.</p>	<p>7/10</p>	<p>Ja</p>	<p>Ja</p>

Tabel 6: andere

Vraag 1	Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10	Vraag 11	Vraag 12
Alfabetcode	Eerst klanken leren schrijven en dan pas leren lezen	Heel goed. Eigenlijk werkt dit helemaal anders dan de traditionele methodes.	Automatisering van de klanken, tempo	Handschrift-ontwikkeling gelinkt aan het lezen.	Nee	Nee	4/10	Opnieuw 26 liedjes die ze moeten onthouden.	3/10	Ja	Ja
Natuurlijk leren lezen.	Vanuit de eigen teksten van de kinderen.	Het verhoogt de motivatie en betrokkenheid van de kinderen. Het vergt wel enige ervaring en een sterk inzicht vanwege de leerkracht in de opbouw van het leesproces. Het biedt de kans in te zetten op elk startniveau, elk kind individueel te kunnen benaderen. Het werkt op letter-, zins- en tekstniveau.	Heel wisselend. Moeilijk vasthouden van de letters, blijvend analyserend lezen, Zo divers.	Het lezen is met elk ontwikkelingsgebied verweven in mijn klaspraktijk.	Ja	Ja	8/10	Omdat ze een ondersteuning vormen bij het memoriseren van de letters.	8/10	Ja	Ja

Eigen materiaal. Samengesteld uit verschillende methodes.	Deze vraag is te vaag.	Aangezien ik alles zelf samenstel, kan ik alles naar eigen wens en niveau klasgroep aanpassen.	Voorbije schooljaar: vlotte synthese maken.	Zeker!	Ja	Nee	7/10	Kinderen mogen het leren lezen niet uit het oog verliezen. Het mag geen muzische les worden.	9/10	Nee	Ja
Geen! Natuurlijk leren lezen volgens de Freinet-methodiek.	Vanuit de belangstelling van de kinderen; tijdens een praatronde kiezen we een letter uit die we vervolgens leren lezen en schrijven. Bij elke letter hoort een kernwoord en een zinnetje. Dit oefenen we in. Van zodra we 2 of 3 letters kennen beginnen we te combineren en maken we woordenrijtjes (met	Het tempo van het kind wordt gevolgd. De natuurlijke interesse om te leren lezen wordt geprikkeld.	Kinderen die moeilijk automatiseren. Maar dat heb je met gelijk welke methode.	We leren meteen ook de letter schrijven. Dat maakt het voor sommige kinderen gemakkelijker. Geschreven letters lezen kan eenvoudiger zijn dan de getypte (die soms erg goed op elkaar gelijken). Voor het schrijven gebruiken we de methodiek van 'schrijf met heel je lijf': een beeld, verhaal en versje koppelen aan het schrijfspoor.	Nee	Nee	10/10	Ik zie de resultaten bij het schrijven. De ritmiek helpt enorm bij het oproepen van het schrijfspoor. Dus bij het lezen kan dit ook wel helpen denk ik. Afhankelijk van hoe lang en concreet die liedjes zijn. Ik ben dus heel	10/10	ja	Ja

	of zonder nonsenswoorden)			Geheel volgens het onderzoek dus dat jij aan het voeren bent.				benieuwd naar jouw letterliedjes.			
Natuurlijk leren lezen	We halen de nieuwe letter uit een vrije tekst van de leerlingen, bespreken de tekst, de zinnen, het aantal woorden en zoeken dan in op de letter die wordt aangebracht. Vervolgens zoeken we andere woorden/voorwerpen met die letter en oefenen ineens op schrift.	Positief: kinderen zijn gemotiveerd om te lezen, schrijven en teksten uit te werken. Negatief: het vraagt meer voorbereiding van de leerkracht	Spiegelen	Allemaal	Nee	Nee	7/10	Ik heb geen idee of het iets is, maar sta er zeker voor open, wij zingen veel en letterliedjes klinken nuttig	8/10	Ja	ja
We leren lezen door vrije teksten. Dus geen methode.	We kijken welke letter het vaakst voorkomt in de tekst.	weinig structuur voor de kinderen, wel zeer herkenbaar	Door anderstaligen kinderen hebben ze weinig taalgevoel. Begrijpend lezen scoren ze steeds zeer slecht. Ook het automatiseren	Alle vakgebieden komen aan bod.	Ja	Ja	8/10	Kinderen leren sneller als het leuke zijn. In het begin leren ze de liedjes steeds van	8/10	Ja	ja

			van verschillende letters blijft moeilijk					buiten maar dat is het begin			
Geen methode wel lettervolgorde Kim versie maar eigen woorden. Zinnen	Ik kijk welke letters/klanken aan bod moeten komen die week. Zoek een zin/woord uit hun eigen teksten of verhalen. We brengen dit aan via stappen van LIST	Eigen woorden en zinnen zorgen voor meer leedbegrip en motivatie. Structuur van LIST zorgt voor juiste benadering van technisch lezen.	Leesbegrip en motivatieproblemen	Muzische vorming (lied), wereldoriëntatie (woord /zin) komt uit hun eigen interesseveld	Nee	Nee	7/10	Ritmische herhaling kan zorgen voor meer automatiseren.	7/10	Ja	ja
Alfabetcode in combinatie met Veilig Leren Lezen	Letter voor letter (geen structuurwoorden)	Wij leren elke letter eerst auditief, dan schrijven en pas dan lezen. Deze volgorde versterkt het automatiseren. 'Wat je kan schrijven, kan je ook lezen!'	Visuele discriminatie van b en d	Ja, motorische en muzische ontwikkeling	Ja	Nee	10/10	Ik geloof in meervoudige intelligentie. Dit zou dus een prima aanvulling bij mijn methode kunnen zijn.	10/10	Ja	Ja
Et en de letterfabriek	Steunwoord en daaruit letter afzonderen	Komen iets trager tot lezen, maar lezen met veel plezier	Leestempo	Zingen, hoekenwerk.	Ja	Nee	8/10	Spelenderwijs leren om beter vast te ankeren	8/10	Ja	Ja

Lijn 3	Lijn 3 bevat acht leerdomeinen: lezen, spelling, woordenschat, mondelinge communicatie, begrijpend luisteren, stellen, leesbevordering en wereldoriëntatie. Deze leerdomeinen komen telkens in dezelfde volgorde aan bod. Lijn 3 bestaat uit twaalf thema's van drie weken. Na drie thema's is er een uitloopweek.	De letter staat centraal. Leuke en duidelijke uitleg-filmpje. Leuke thema's en verschillende werkvormen waarbij verschillende niveaus kunnen samenwerken	ng/nk en woorden eindigend op "d" maar dit waren vaker spellingsproblemen dan leesproblemen.	Motoriek Muziek Drama Presenteren Samenwerking	Nee	Nee	8/10	Liedjes blijven hangen in het hoofd. Ik bedenk vaak zelf ter plekke een versje als het me te binnen schiet. Merk dat het werkt. Maar zelf vergeet ik mijn eigen rijmpje dan weer.	9/10	Ja	Ja
--------	--	--	--	--	-----	-----	------	---	------	----	----

13.2 Bijlage B: Feedback op de aangeboden letterliedjes

Feedback via mail
Ik vind de liedjes leuk en haalbaar om aan te leren maar ik zie niet zo goed hoe je de letter verwarring hiermee aanpakt. Formuleer je in je Bachelor hier ook tips rond?

Feedback op de Facebookpagina van leerkrachten 1^e leerjaar
Hoi Sarah, ik heb even gekeken. Het heeft iets weg van de letterfilmpjes van Lijn 3. Maar eerlijk gezegd hoeft het van mij niet in liedvorm. De kinderen kunnen deze teksten niet onthouden en dus is het geen geheugensteuntje.
Bij s/z worden de woorden ook geprojecteerd, bij b/d niet... Ik zou opteren om toch voor die visuele ondersteuning te kiezen bij al je liedjes.
Dag Sarah, bij ons gebruiken we een specifieke leesmethode. De kinderen leren stap per stap nieuwe letters. Het aanbieden van jouw liedjes zie ik dan eerder van toepassing in een laat stadium waar alle letters en tweeklanken gekend zijn. Ik zie jouw liedjes eerder als een leuk tussendoortje om de letters speels aan bod te laten komen. Helaas zie ik het niet als een methode/leervorm om letters aan te leren. Indien je dit in partituurvorm zou aanbieden wil ik ze zeker zelf inzetten in de klas !
Hoi. Ik zie liedjes dubbel in de lijst, dat maakt het een beetje onoverzichtelijk. Het geluid heeft geen fijne kwaliteit. Af en toe is het wat schel, wat het minder prettig maakt om naar te luisteren. Er zijn best veel mogelijkheden om de stem op te nemen. Ik zou vooral experimenteren welke manier de beste kwaliteit oplevert binnen jouw mogelijkheden (wellicht dat je een microfoon kun lenen van school of daar kunt opnemen?). Niet in elk filmpje wordt de tekst ondersteund met woordbeeld, ik zou gaan voor uniformiteit. Verder heel leuk bedacht en leuk uitgewerkt. Misschien is het nog een idee om het vollediger te maken (alle letters en alle klanken)? 😊
Onze leerlingen kunnen die liedjes nog niet meelesen omdat ze inderdaad die woorden nog niet kunnen lezen, meer inzetbaar voor oudere leerlingen denk ik.
Ik vind het erg knap hoe je de letters op een originele wijze aan bod brengt. De teksten sluiten goed aan bij de leefwereld van jonge kinderen: rond verliefdheid, reizen naar verre en ongekende bestemmingen, absurde combinaties, ontdekkingen, ... Goed dat je ook twee toonhoogtes aangeeft. Ik vind het zelf niet zo gemakkelijk om hoog te zingen. De liedjes zijn wel echt kort. Dat vind ik goed, maar ik denk dat het voor het gebruik in de klas gemakkelijker zou zijn als er ook een langere versie is waarbij je het liedje een paar keer na

mekaar kan horen. Eerst had ik nog niet door dat je ook de tekst bij het liedje hebt meegegeven, maar uiteindelijk toch ontdekt! Dat vind ik wel een meerwaarde. Ook tof dat de akkoorden er bij staan, want ik speel zelf gitaar. Maak je ook nog een partituur? Zou fijn zijn! Zie alvast uit naar meer van dat! Doe zo verder! Succes met je bachelorproef!

Supermooi. Heb het acht keer gedeeld.

Proficiat! Een gat in de markt! In Nederland vind je heel wat liedjes, maar die vind ik niet zo handig om te gebruiken in onze Vlaamse context. Goed dat jij daar nu verandering in brengt! Het zou fijn zijn mocht je echt de smaak te pakken hebben en nog wat letterliedjes ontwikkelen! Je hebt alvast muzikaal talent en met een leerkrachtensausje erover maakt dit het ook nog eens didactisch verantwoord.

Hey! Super leuk ideeetje om letterliedjes te maken. Ik vind de kwaliteit van de liedjes niet echt super en de tekst gaat vaak heel snel. Ik zie ook dat niet alle woorden worden getoond of op de juiste volgorde staan wat het niet makkelijk maakt om te volgen.

Feedback via Facebook/Messenger

Mooi gemaakt! De g en h is wel gewaagd als West-Vlaming.

Amai Sarah! SUPER!!!!!!!

Veel herhaling is belangrijk, het is misschien interessant dat je het filmpje 3 keer na elkaar laat afspelen in 1 filmpje. De eerste keer horen ze het, de tweede keer proberen ze het al mee te zingen en de derde keer kunnen ze het al meezingen. Het is gemakkelijk als de liedjes aansluiten bij een leesmethode, anders kan het wat verwarrend zijn.

Ik heb een paar filmpjes bekeken (mijn nichtje zit in het eerste leerjaar) ik weet dus niet wat gangbaar is (drukletters of schrijfletters). Sarah gebruikt drukletters, voor de rest vind ik het heel tof.

Goed gevonden en een heel goede hulp voor de kinderen. Je mag terecht trots zijn.

Ik ben onder de indruk. Ik geef het door aan Lynn haar beste vriendin, die in Wallonië alles in het Nederlands geeft. Zij zal fan zijn! Wellicht is het bedoeld voor leerkrachten 1^e leerjaar of uitdagingen voor sterke 3^e kleuters? Dan stuur ik dit naar wie ik ken die dit geeft.

Super gedaan.

Leuk die Youtube liedjes, visueel.

Fantastisch gedaan amai, mag ik het doorsturen naar enkele leerkrachten?

Je mag terecht trots zijn, heel mooi en knap.
Veel succes, is wel aantrekkelijk om te volgen met de beelden, misschien ook grotere lettertekens gebruiken?
<i>Very nice and just right for children. Well done!! (Scotland)</i>
Wonderful. Will listen and also check with 6 years olds to get their comments. (Assistant Professor Loyola College Chennai and State Convener by Tamil Nadu Child Rights Watch)
Amai, lijkt me een groot werk om zoiets zelf te maken. Veel succes ermee!
Amai, om trots op te zijn. Ik zal zien wat ik er mee kan doen!
Amai, iets om trots op te zijn! Heb je dit al naar grotere koepelorganisaties gezonden, bijvoorbeeld koepel van het katholiek onderwijs?
Amai, ziet er echt tof uit! Daar mag je zeker fier op zijn. Je hebt er ongetwijfeld vele uurtjes in gestoken! Ik geef momenteel wel geen les meer in het eerste leerjaar en ben weer bij de eerste kleuterklas terechtgekomen, maar ik speel het zeker door!
Om trots op te zijn! Heel mooi en knap!
Ik ben fan! Verdere feedback volgt nog.
Lijkt me superleuk om mee te werken! Van mij krijg je een 9!!! Op 10 he!
Super! Je mag apetrots zijn.
Om fier op te zijn! Ik stuurde het naar een paar collega's door die een zoon of dochter hebben die in het eerste leerjaar lesgeven. Heel bijzonder! Ik denk dat er weinig zo'n liedjes te vinden zijn in Vlaanderen. Volgens mij een gat in de markt.
Dank voor de link naar je letterliedjes! Echt superleuk gedaan! Je mag er trots op zijn! Zelf kom ik als professor eerder met 'grote kindjes' in contact aan de universiteit, maar ik speel het zeker verder door!
Ziet er zeer goed uit! Zelf geef ik geen les in het eerste leerjaar, maar ik stuur het zeker door naar een paar vrienden.
Proficiat met de letterliedjes! Je stak er ongetwijfeld veel werk in! Ik vind het een tof concept. Het vrolijke liedje van de beer vind ik het leukst.
Bedankt voor de link. Mijn man bekeek het met groot enthousiasme! Hij spreekt je graag binnenkort over de kansen in het onderwijs, het creatieve en het innovatieve!

Zo creatief! Heel goed gedaan! Het liedje dat ik het mooist vind, is dat van b en d. Is het de bedoeling dat de kinderen dit meezingen? Zoja, let er dan zeker op dat de melodie eenvoudig is. Ik geef wegens ziekte al een tijdje geen les meer, maar ik geef het zeker door aan bevriende leerkrachten. Ik vind je werk alvast heel bruikbaar en ik vind het knap dat je zelf zingt en begeleidt.

Zelf geef ik momenteel geen les in het eerste leerjaar, maar mijn oudste zoon zit nu in het eerste leerjaar en is helemaal into muziek en dol op lezen en schrijven. Ik had hem alvast even laten meeluisteren en hij wist van geen ophouden! Leuk! Zie al uit naar nieuwe liedjes! Je zal toch nog niet stoppen met schrijven he? Zin in meer! Ik stuur het zeker ook door naar enkele collega's.

Ik geef zelf wel geen les, maar stuurde het naar enkele vrienden door in het werkveld die allemaal enthousiast reageerden. Kan je dit beschermen? Dat er toch geen lesprogrammeur mee aan de haal gaat!

Ik stuur de link door naar mijn lerarenkorps en naar een aantal andere directies. Zij kunnen het dan ook naar hun team sturen. Leerkrachten hebben het vaak druk en er worden heel vaak bachelorproeven en enquêtes doorgestuurd. Niet alleen van studenten onderwijs, maar ook van studenten logopedie, pedagogie... Ik zal mijn team speciaal vragen om dit te bekijken en feedback te geven. Ik zie dat je er veel aan gewerkt hebt.

(directie van basisschool A)

Heel leuk gedaan. Ik zag intussen het mailtje passeren naar de leerkrachten van het eerste leerjaar. Ik ben benieuwd naar de reacties van de kinderen. Veel succes gewenst, Sarah! **(directie van basisschool B)**

Dank je wel voor de info en tip! Het ziet er heel leuk uit en je hebt dat knap samengesteld. Ik weet niet of het direct bruikbaar is in het basisonderwijs ter aanvulling van aanvankelijk lezen/letterkennisvaardigheden, maar ik zal het voorleggen aan de werkgroep Zorg van onze scholengemeenschap. Alvast proficiat met het resultaat en nogmaals bedankt voor de info. **(directie van basisschool C)**

Ik vind de liedjes enorm leuk bedacht. Ze zijn kort, er komen geen moeilijke woorden in voor. Ik zal ze zeker in mijn derde kleuterklas uittesten bij de leerlingen die extra uitdagingen nodig hebben. Voor de andere leerlingen hoop ik dat je ook gewoon liedjes maakt rond één bepaalde letter. Het zou ook leuk zijn als bepaalde figuren, zoals Hans de haan ook in andere liedjes aan bod komt. Bijvoorbeeld in een liedje over de letter H, waarbij er dan ook veel gemakkelijke woorden met de letter H in naar voor komen. Ik zou het ook fijn vinden mochten er educatieve tips gegeven worden over hoe je met het liedje kan werken, maar misschien staan die dan uitgeschreven in je bachelorproef. Ik vind het ook altijd leuk als de kinderen mogen bewegen. Door te bewegen kunnen ze wat energie kwijt en ook als volwassene ervaren we hoe belangrijk bewegen is om zuurstof te geven aan ons lichaam. Het zou leuk zijn als ze een bepaald gebaar moeten maken als ze een bepaalde letter horen, of dat ze bijvoorbeeld moeten rechtstaan of gaan zitten of opspringen. Ik mis ook een refreintje bij je liedjes. Kinderen vinden dat ook leuk. Ik vind de melodie telkens leuk en sommige blijven echt hangen nadat je ze een paar keer beluisterd hebt. Ik vind het heel tof dat je zowel de muziek als de tekst zelf bedacht hebt en dat je ook alles inzingt en zelf begeleidt. Geen eenvoudige

klus! Mocht je een betere microfoon vinden of een manier waarop het net iets beter klinkt, dan zou dit ook mooi meegenomen zijn. Ik vind het echter wel super dat je dit zelf inzingt. Je hebt trouwens een mooie zangstem. Het helpt hopelijk ook leerlingen en leerkrachten over de drempel om zelf te zingen.

(kleuterleerkracht 3de kleuter met een BaNaBa Zorgverbreding en remediërend leren)

Feedback via Youtube

UU liedje lager: Ideale toonhoogte voor ieder kind haalbaar! Misschien ook het woord "buur" toonbaar maken met de tekening van bv. een man. Sorry... de buur staat te blussen hé! Maar misschien net voordien diezelfde afbeelding van de buur tonen met het woord "buur"?

b/d- liedje lager: Een leuke ritmische melodie! (Gelijkt beginnende passage aan ..." de herdertjes lagen bij nachte..."?) Het opbouwend element met herhaling van de vorige woorden houdt de spanning erin. Tevens een geheugentraining! Leuke speling met de b en d ...waarmee sommige leerlingen problemen hebben om het verschil uit elkaar te houden.

Lied over g en h: Een eenvoudige melodie, op het niveau van het eerste leerjaar. Doelstelling: op een speelse manier de letters bijbrengen waarbij de melodie ondergeschikt is. Die moet natuurlijk aantrekkelijk en juist klinken, maar eenvoudig blijven, want 6-7-jarigen dienen al hun energie en concentratie in het aanleren van "letters" te steken. De zin: " tot iedereen(s) spijt " doorbreekt het ritmische gevoel; ik zou er " tot ieders spijt" van maken ... of dit taalkundig ok is weet ik niet. Maar ik zou er geen punt van maken.

(Feedback van een gepensioneerde leerkracht die les gaf in de derde kleuterklas)

Bij het s/z-liedje: Beter 'de' dan 'een', denk ik. Lijkt mij krachtiger.

Bij het g/h-liedje: Goed idee, zeker. Maar kan je het niet nog versterken door de zinnestukjes korter te maken en er meer accenten in te leggen (zodat het nog meer uitnodigt tot meezingen)? Illustraties zijn prima, het idee zeker ook (ook vluchtelingen kunnen er iets mee doen, maar natuurlijk is de tekst dan wat te kinderlijk...) Ik vind het eenvoudige arrangement hier niet sterk genoeg omdat het het publiek niet meekrijgt. Valt het niet te overwegen om minstens een stuk in beeld te komen, met een mini-intro? [Let wel: ik ben geen onderwijzer, wel leraar volwassenenonderwijs, en taalkundige...]

Bij het ei/ij-liedje: De ukelele past hier heel goed bij. Heel goed idee op zich, maar het lijkt mij wel wat te veel metatalig, taaltheoretisch: je formuleert de regel op muziek, maar je combi met ei/ijsje is een leuke vondst. Ik zou het eenvoudiger maken: Korte ei en lange ij? O wat is het verschil? Denk aan het ei van de kip – en dan aan ijijijjes! (Ik probeerde alleen te vereenvoudigen, minder theoretisch te maken) Toch alle succes!

Uu-liedje: Dit is vermoedelijk het beste tot hiertoe. Alles heel krachtig, en prima ukelele-begeleiding... Maar ai, een karweitje kan je niet klussen- Je kunt de klus klaren maar... Maar een rijm met 'geklust'? Nu geen idee... **(Feedback van een leerkracht volwassenonderwijs en taalkundige)**

Bij het ie/ei liedje lager: Ik volg in wat (gepensioneerde leerkracht die les gaf in de derde kleuterklas) schrijft: goede teksten, goede muziek. Maar ik heb een suggestie... Ik zou eerder focussen op het verschil IE/I : het nieuwe lid zingt een oud lied. Het contrast ie/ei is immers niet problematisch omdat weinig leerlingen of NT2-studenten hebben daarmee een probleem. In studenten NT2 zou je een extra doelgroep hebben. Deze tekst heeft iets speciaals: het lijkt het begin van een verhaal. Met één lekker absurd einde in de derde strofe zou je perfect materiaal hebben voor jong en ouder. Denk ik... DUS: er zit iets in!

Nog dit: Bart Dewever bijvoorbeeld kan het onderscheid IE/I niet echt maken. Hij gebruikt altijd "ie", ook in "lid" maar verlengt die gewoon in "lied". En het lied hierboven zou in het *Aantwaarps (sic.)* anders klinken omdat ze /ei/ daar meestal als /ai/ of /aai/ uitspreken. Dus een volledig /ei/-lied zou ook nuttig zijn...

Bij liedje over OO: Mijn laatste interventie voor vandaag: mooi liedje, en voor anderstaligen misschien nuttig omdat hun "doos" vaak een "dos" is, waarbij ze eventueel de klank wel rekken, maar niet die /oo/ produceren die de kern vormt van de klank. En hun /oo/ is vaak te kort, terwijl jij hier net de /oo/ rekt. Zeker goed dus.

Feedback Nederlandse facebookgroep voor logopedisten

Wat leuk!

Beetje moeilijk te verstaan, vind ik...

Reactie op voorgaande: Superleuk, maar zeker eens met jou. Niet geschikt voor Nederland. Gelukkig kan je met deze toffe voorbeelden gewoon zelf mee zingen en benadrukken wat je voor jouw cliënt belangrijk vindt.

Reactie op voorgaande: Leuk project. (naam voorgaande persoon) daar ben ik het mee eens. En ik vraag me daarbij ook af waarom kinderliedjes altijd zo enorm hoog gezongen worden? Een (halve) octaaf lager zou mij prettiger in de oren klinken en ook nog de verstaanbaarheid verbeteren vermoed ik.

De piano is te luid boven de zang, daardoor is het minder verstaanbaar. Ook graag minder hoog gezongen.

Ik vind het goed dat het met zangstem is en niet met de borststem... juist voor de ontwikkeling van de zangstem en de hogere tonen, maar zou inderdaad wel wat lager kunnen om de verstaanbaarheid te bevorderen. De plaatjes zijn herkenbaar en sluiten goed aan bij de leerlingen van een groep 3, maar ik zou

het mooi vinden als er in thema's gewerkt wordt. Zo wordt er een duidelijk netwerk opgebouwd. Ik ben wel heel erg benieuwd ook naar de bachelorproef... zou ik die mogen lezen na goedkeuring van de Hogeschool?

Feedback van de leerkrachten waarbij ik de liedjes mag uitproberen

Vóór het effectieve uitproberen: De liedjes zijn soms wat hoog om te zingen voor ons als leerkracht. Jij hebt een hele mooie hoge stem maar niet elke leerkracht heeft dat. Misschien kan je de volgende liedjes wat lager maken?

Les één in het eerste leerjaar (juf L.)

- Op niveau van de kinderen.
- De ukelele wekt veel interesse.
- Goed dat je de kinderen alleen het refrein laat meezingen.
- Er zit veel variatie in de les waardoor ze geboeid blijven.

Geslaagde les!

Les twee in eerste leerjaar (juf S.)

- Het lied slaat aan bij de leerlingen van het eerste leerjaar
- Het is goed dat er visuele ondersteuning is bij het lied.
- Na het refrein kunnen ze verder kijken naar het filmpje. Ik denk dat ze het liedje wel zullen onthouden.
- Heel leuk om dit tussendoor eens te doen met de leerlingen. Smaakt naar meer!!!